

ТАВРІЙСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
V. I. VERNADSKY TAURIDA
NATIONAL UNIVERSITY

Academia de Studii Economice din Moldova

廣州工商學院
Guangzhou College of Technology and Business

广州科技职业技术大学
Guangzhou Vocational University of Science and Technology
全国首批职业本科大学

**Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського
Професійно-технічний університет науки
та технологій Гуанджоу
Коледж технологій та бізнесу Гуанджоу
Академія економічної освіти Молдови
Інститут імені Юнуса Емре в Києві**

**II МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ДО 105-Ї РІЧНИЦІ
ВІД ЗАСНУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТУ**

17–18 жовтня 2023 року

м. Київ, Україна

Львів – Торунь
Liha-Pres
2023

Науковий комітет:

Валерій БОРТНЯК – доцент, кандидат юридичних наук, ректор Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Цуй ИНДЕ (崔英德) – професор, доктор технічних наук, Професійно-технічний університет науки та технологій Гуанджоу (广州科技职业技术大学);

Ріхуа ВАНГ (王日华) – професор, доктор наук у галузі громадського здоров'я, Коледж технологій та бізнесу Гуанджоу (广州工商学院);

Григорій БЕЛОСТЕЧНИК – професор, доктор габілітованих наук, Академія економічної освіти Молдови;

Іхсан ДЕМІРБАШ – директор київського офісу Інституту Юнуса Емре;

Олександр БЕССАРАБ – кандидат філологічних наук, проректор з науково-педагогічної діяльності та інноваційного розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Володимир НОЖЕНКО – доцент, кандидат технічних наук, проректор з навчальної роботи Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Володимир ГОРНИК – професор, доктор наук з державного управління, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Анатолій ПУТІНЦЕВ – доцент, кандидат економічних наук, завідувач кафедри фінансів та обліку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Павло БЕЗУС – доцент, кандидат економічних наук, завідувач кафедри менеджменту;

та міжнародних економічних відносин Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ірина ПЕТРОВСЬКА – доцентка, кандидатка економічних наук, завідувачка кафедри індустрії гостинності та сталого розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Олена ЄВМЄШКІНА – професорка, докторка наук з державного управління, завідувачка кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Євгенія ГОРЮНОВА – доцентка, кандидатка історичних наук, директорка Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Сергій ГУБАРЄВ – доцент, кандидат юридичних наук, завідувач кафедри публічного та приватного права Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Зореслава ЗАХОЖАЙ – доцентка, кандидатка історичних наук, завідувачка кафедри філософії та історії Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ольга ДРОБОТ – професорка, докторка психологічних наук, завідувачка кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Наталія КУЩ – доцентка, кандидатка філологічних наук, директорка Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ольга ШАРАГІНА – старша викладачка, кандидатка філологічних наук, завідувачка кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Афізе ЕМІРАМЗАЄВА – старша викладачка, виконуюча обов'язки завідувача кафедри східної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Володимир КИСЕЛЬОВ – професор, доктор технічних наук, директор Навчально-наукового інституту муніципального управління та міського господарства Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Наталія ОМЕЩИНСЬКА – доцентка, кандидатка технічних наук, завідувачка кафедри загальноінженерних дисциплін та теплоенергетики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Сергій ЛІСОВЕЦЬ – доцент, кандидат технічних наук, завідувач кафедри автоматизованого управління технологічними процесами Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Олександр ГУЙДА – кандидат наук з державного управління, завідувач кафедри комп'ютерних та інноваційних технологій Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Наталія ДОБРОВОЛЬСЬКА – доцентка, докторка психологічних наук, завідувачка загальноузівської кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Валерій МАРЧЕНКО – кандидат мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України, композитор, аранжувальник, доктор філософії Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Олег БОЙЧЕНКО – кандидат економічних наук, Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Організаційний комітет:

Мадяр Іванна Василівна – завідувачка відділу інноваційного розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Кузьменко Анастасія Олександрівна – секретарка відділу інноваційного розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Асоян Емма Шаваршівна – провідна фахівчиня відділу міжнародних зв'язків Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Шеремет Анна Віталіївна – фахівчиня відділу міжнародних зв'язків Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Д 76 **II Міжнародна науково-практична конференція Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського до 105-ї річниці від заснування університету** : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 жовтня 2023 р., м. Київ. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. – 192 с.

ISBN 978-966-397-355-5

У збірнику представлено матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського до 105-ї річниці від заснування університету (17–18 жовтня 2023 року, м. Київ).

УДК 082.2(062.552)

ISBN 978-966-397-355-5

© Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського, 2023
© Українсько-польське наукове видавництво
«Liha-Pres», 2023

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. 105 РОКІВ ТАВРІЙСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Дорошенко Ю. О., Кисельов В. Б.

Перспективи сталого розвитку освітніх послуг у Таврійському
національному університеті імені В. І. Вернадського 10

Куц В. А.

Працює на деокупацію...! 16

НАПРЯМ 2. СУЧАСНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІЗ КЛАСИЧНИМИ ТРАДИЦІЯМИ: РЕФОРМИ ТА ВИКЛИКИ

Хоменко С. В.

Дистанційна форма освіти у вищих навчальних закладах..... 19

НАПРЯМ 3. ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Карікова Н. М.

Спроби переосмислення поглядів В. Вернадського
на українське питання 22

НАПРЯМ 4. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ, РЕАБІЛІТАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Барсученко І. В.

Особливості самоактуалізації неповнолітніх,
схильних до протиправної поведінки 26

Єгорченкова С. В., Павленко Ю. М.

Каністерапія як альтернативний метод реабілітації людей
з окупованих територій..... 29

Кузьменко А. О., Бебешко К. М., Власова Д. А.

Особливості реабілітаційних та інтегративних процесів для осіб
з тимчасово окупованих територій 33

Пушкар О. А.

Прояв когнітивних стилів у підлітковому віці 37

Ходотаєв А. А.

Соціальна підтримка як супровідний метод відновлення
психічного здоров'я осіб 40

НАПРЯМ 5. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА ПОЛІТИКО-ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Сколота Е. В.

Результати експерименту з розвитку асертивності
майбутніх фахівців соціономічного профілю43

Сколота Е. В.

Структурно-динамічна модель асертивності майбутніх фахівців
соціономічного профілю47

Степанов А. Т.

Політичні та правові аспекти проведення загальнонаціональних виборів
в умовах воєнного стану50

Шаповалова А. М.

Зміна політичного ландшафту України у вимірі російської агресії55

НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ, ПРАВА, УПРАВЛІННЯ ТА ВРЯДУВАННЯ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Вінниченко О. О.

Інституціоналізація лобізму як механізм боротьби з корупцією60

Данильченко Ю. Б., Орлов Ю. В.

Знедержавлення легітимності як фактор кримінальних порушень
правил дорожнього руху.....64

Дмитришин В. С

Суб'єкти правовідносин щодо прав інтелектуальної власності
на об'єкти, створені з використанням штучного інтелекту68

Добрянська Н. В.

Суб'єкти адміністративної відповідальності за законодавством України.....72

Матвієнко Г. А.

Посилення синергії між фінансовими інституціями та виробниками
сільськогосподарської продукції для забезпечення сталого розвитку
та інтегації України у Спільну аграрну політику ЄС.....76

Мищенко В. С.

Інституціональні засади утвердження ідеології соціальної справедливості
в суспільстві у воєнний та повоєнний період80

Надрага В. І., Пекін А. Ю.

Основні напрями та принципи взаємодії поліції та органів
місцевого самоврядування у сфері забезпечення економічної безпеки
об'єднаних територіальних громад у воєнний і повоєнний період82

Овчарук Е. В. Модернізація організаційно-правових механізмів взаємодії публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства в умовах повоєнного відновлення України.....	86
Пащенко П. М. Принцип правової визначеності як невід’ємна складова процесу адміністративно-правової реформи	90
Рибачек В. К. Деякі порівняльні аспекти формування сучасного ринку землі України та Польщі.....	94
Рябцев Г. Л. Процедури аналізу політики: методика визначення варіантів (альтернатив) політики	98
Соцький А. М. Особливості публічного адміністрування державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю.....	102
Тарасенко О. С., Татаренко С. В. Об’єкти, що підлягають огляду при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля.....	105
Татаренко С. В. Визначення предмету допиту при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля.....	107
Хлистік М. А. Поняття медіабельності земельних спорів.....	110
Цьомра В. Ю. Обмеження правосуб’єктності юридичних осіб у період воєнного стану ..	113
Чекаленко Л. Д. Чи є майбутнє в Московській імперії.....	117
Шмагун А. В., Обертій М. Г. Вплив цифрового розвитку на якість та доступність освіти: аналіз ефективності державної політики в Україні.....	120
Юрков Е. О. Вплив типології форм реценції права на формування стандартів адміністративного судочинства.....	124

НАПРЯМ 7. ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА РОЗВИТОК МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

Зосім О. Л.

Рефлексія російсько-української війни
у творчості українських композиторів..... 128

НАПРЯМ 8. РУСИФІКАЦІЇ ТА ВИНИЩЕННЯ МОВ КОРИННИХ НАРОДІВ: ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ І МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КРИМУ ТА ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

Лугова Г. В., Олексенко В. П.

Словотвірні особливості неологізмів
(на основі лексики суспільно-політичної сфери) 132

Мадяр І. В., Кобиліна Ю. М.

Роль освіти та медіа у збереженні культурної та мовної спадщини
корінних народів у Криму та Чорноморському регіоні 136

НАПРЯМ 9. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В МОВНОМУ ПИТАННІ

Асоян Л. В., Тарасенко О. Г., Процко В. Т.

Особливості навчання іноземних студентів в Україні
в умовах воєнного стану 139

Дроботенко В. Ю.

Євроінтеграція: відзеркалення в лексико-семантичному
аспекті мови..... 143

Козерод О. В.

Сучасний антисемітизм у Німеччині: характерні особливості
та тенденції розвитку 146

Панченко О. І.

Засоби досягнення стислості тексту в анотації
до дисертації доктора філософії 149

НАПРЯМ 10. ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЩОДО ЕНЕРГО- Й РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ, ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ В ГАЛУЗЯХ ПРОМИСЛОВОСТІ, МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА КОМУНАЛЬНОЇ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ

Dychko A. O., Minaieva Yu. Yu., Ometsynska N. V.

Environmental monitoring and control in emergency situations..... 153

Karakurkchi H. V., Sakhnenko M. D., Yermolenko I. Yu. Resource-saving technologies of dual purpose functional materials.....	155
Маркушин О. Г. Практичні питання та шляхи забезпечення повоєнного відновлення інфраструктурних об'єктів у громаді.....	157
Омецинська Н. В., Дичко А. О., Кисельов В. Б. Дерева рішень для аналізу енергоефективності.....	161
Сафіна О. В., Науменко П. В. Енергоефективність очищення стоків: виклики сьогодення.....	164
Шандрик В. І. Війна як каталізатор підвищення енергоефективності у будівельній галузі України.....	167
НАПРЯМ 11. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	
Гавловський Д. В. Основні аспекти використання пропагандистських наративів стосовно НАТО в контексті російської агресії проти України.....	171
Головченко М. М. Організація інформаційного забезпечення підприємства в умовах воєнного часу.....	174
Данькевич Ю. В. Особливості документного супровіду учасників міжнародних та Всеукраїнських спортивних змагань в умовах воєнного стану.....	177
Євмешкін О. І. Вплив загроз державній безпеці на процес забезпечення військовою авіаційною технікою системи озброєння України у воєнний період.....	179
Sardarian K. H., Sardarian D. A. Threats to information security in wartime.....	182
Скаленко О. К. Ноосферний комплекс чинників глобальносистемної безпеки держави ХХІ: інформація+інтелект+інновації.....	186

**НАПРЯМ 1. 105 РОКІВ ТАВРІЙСЬКОМУ
НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО:
ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-1>

Дорошенко Ю. О.,

*доктор технічних наук, професор,
професор кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Кисельов В. Б.,

*доктор технічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту муніципального управління
та міського господарства
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

**ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ
У ТАВРІЙСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Передумовами успішності функціонування та перспективності існування будь-якого бізнесу є його перманентний сталий розвиток. Основними рисами останнього є збереження та неухильне цілеспрямоване підвищення позитивного іміджу (репутації) бізнесу (його бренду) за рахунок високої якості продукції чи послуг та постійним їх оновленням і розширенням асортименту згідно наявного і прогностичного попиту. Вища освіта в Україні паралельно з розбудовою ринкової економіки в країні неухильно перестає бути узвичаєною (впродовж соціалізму) соціальною послугою держави її громадянам і все більше перетворюється на різновид бізнесу з усіма його атрибутами і правилами. А найголовніше – вища освіта має бути прибутковою. Тому майбутнє вищої освіти України напряму залежить від рівня сприйняття освітянами та керівниками освіти зазначеного еволюційного факту розвитку суспільства та від адекватних змін їхнього ставлення до сенсу своєї діяльності зокрема і до існування

вищої освіти (місце, роль, призначення, завдання) в сучасному соціумі загалом.

Отже, вища освіта як соціальна інституція стає різновидом бізнесу і має існувати за його законами, де головним рушієм є сталий розвиток у всьому його наповненні і розмаїтті. Сказане повною мірою стосується Таврійського національного університету, зокрема, Навчально-наукового інституту муніципального управління та міського господарства, чим зумовлюється потреба у перманентному системному аналізі якості і ефективності їх поточної та перспективної діяльності (системна модернізація освітніх послуг) у контексті потреб і запитів ринку праці та здобутків науково-технічного прогресу у повній відповідності сучасній світовій парадигмі сталого розвитку. Зазначене дасть змогу обґрунтовано визначати перспективи сталого розвитку освітніх послуг у ТНУ імені В. І. Вернадського загалом та у ННІМУМГ зокрема, чим зумовлюється актуальність цієї публікації.

В Україні розв'язанням поточних завдань і перспективним розвитком вищої (і не тільки) освіти на державному рівні опікуються Міністерство освіти і науки України та Національна академія педагогічних наук України з усіма їх інституціями. Окрім того, кожний заклад вищої освіти та кожний науково-педагогічний працівник (адміністратор і викладач) відповідно своїй компетенції, так або інакше, тією чи іншою мірою, у певний спосіб здійснює моніторинг поточного стану та пошуково-аналітичні дослідження щодо визначення перспективних шляхів розвитку вищої освіти у плані забезпечення належної її якості та підвищення ефективності у контексті потреб ринку праці у певних фахівцях.

Результати зазначеної вище пошуково-аналітичної роботи висвітлюються у численних різноманітних публікаціях. Їх повний огляд і аналіз не є завданням цього дослідження, тому покажемо лише два характерних аспекти означеного.

Насамперед – це новітній науково-педагогічний напрям – освітологія, що розглядає освіту як сферу послуг (як певну дію, цілеспрямовану працю, що має споживчу вартість), результатом надання яких є новий рівень діяльності споживача. У цьому сенсі освіта стає товаром (а також економічною категорією) за умови розгляду єдності її споживчої вартості та ціни [3, с. 223].

Провідним концептуальним положенням проведення досліджень в освітології є розуміння сфери освіти як цілісного динамічного утворення, а об'єктом дослідження освітології виступає сфера освіти у її сталому розвитку. Головне функціональне призначення освітології – планування та прогнозування розвитку освіти. Освітологія здатна найбільш ефективно долати суперечності між вимогами суспільства до освіти й реальним станом її розвитку [3, с. 227]. Освітологія спрямована на створення інтегрованого знання про сферу освіти та

забезпечення її динамічного розвитку відповідно до суспільних інновацій [3, с. 195].

У теоретичному ракурсі стратегія досліджень з освітології враховує сучасні демографічні процеси, ситуацію на ринку праці, ті зміни, які відбулися і відбуваються у самій системі освіти, та чинники (зовнішні й внутрішні), які впливають на її розвиток [3, с. 198]. Загалом, освітологія є своєрідною освітньою синергетикою для дослідження сфери освіти. Освітологія, як і синергетика, вивчає системи із зворотним зв'язком, досліджує не процеси стабілізації, а механізми розвитку.

Другим характерним аспектом розглядуваного питання є наявність численних дискусійних інтернет-платформ, де обговорюються поточний стан та перспективи розвитку освіти. Найпоказовішою серед таких інтернет-платформ вважаємо «The Future of Education» («Майбутнє Освіти»), що є складовою комплексу Google for Education на YouTube. Зазначений інтернет-ресурс містить відео розмов зі світовими лідерами думок, які формують майбутнє освіти [2]. Покажемо основні нарративи цього ресурсу.

У найближчому майбутньому важливість передачі знань зменшиться. При цьому більший акцент ставитиметься на фундаментальні та вищі навички мислення, включаючи соціально-емоційні сфери дітей. Система освіти має робити молодих людей грамотними кар'єрними навігаторами. Для цього вони мають опанувати навички, які дадуть змогу активно і вчасно змінювати сферу своєї діяльності, а не просто змінювати роботу. Освіта має ставати все більш технологічною, інноваційні педагогічні технології стають головною силою, що формує освіту. Передбачається зміна досвіду навчання, зміна ролі та характеру діяльності викладачів. Відбувається перехід до усвідомлення потреби у навчанні протягом усього життя.

Метою доповіді і цієї публікації є на основі системного аналізу наявної джерельної бази та загальноосвітніх тенденцій розвитку суспільства і освіти презентація перспектив сталого розвитку освітніх послуг у Таврійському національному університеті імені В. І. Вернадського з їх конкретизацією на прикладі Навчально-наукового інституту муніципального управління та міського господарства.

Сталий розвиток передбачає постійний моніторинг і планомірне здійснення комплексу заходів щодо забезпечення належної якості та перманентного підвищення ефективності освітніх послуг, які надаються Університетом загалом та Інститутом зокрема. При цьому якість розглядається бінарно – як процес і як результат – з розумінням того, що якість процесу є передумовою якості результату, кінцевого продукту освіти – молодого фахівця.

Якість освітнього процесу досягається через створення належного інформаційно-освітнього середовища та повноцінного ресурсного

забезпечення – у повній відповідності з ліцензійними умовами освітньої діяльності з постійним моніторингом їх поточного стану та здійсненням необхідних корегуючих заходів у разі потреби (відхилення від нормативних показників). Якість кінцевої продукції – рівень навченості молодого фахівця – здійснюється на засадах компетентнісного підходу згідно відповідних стандартів спеціальності. При цьому найбільше уваги приділяється забезпеченню належної якості науково-педагогічного персоналу, що реалізується перманентним двоаспектним підвищенням кваліфікації – фахової і педагогічної. Відповідно з науково-технічним прогресом у спеціальності на новітньою педагогічною інноватикою.

Ефективність освітніх послуг показує прибутковість освітнього бізнесу і визначається рівнем задоволеності споживачів освітніх послуг (студенти, їхні батьки, працедавці) освітніми пропозиціями ЗВО та результатами його діяльності. Головними критеріями тут виступають якість і спектр освітніх послуг, їх відповідність потребам суспільства, привабливість для споживачів освітніх послуг (абітурієнти та їхні батьки). Причому, має забезпечуватися прогностична випереджувальність щодо задоволення потреб суспільства, його ринку праці у певних фахівцях – на 5–10 років наперед. З двоєдиним акцентом на фундаментальності змісту вищої освіти та на її прикладному характері, практичній спрямованості щодо здатності молодого фахівця – випускника ЗВО – успішно здійснювати певну діяльність.

Усе вище сказане акумулюється у компетентнісній спрямованості вищої освіти з адекватним освітнім контентом (фундаментальність + практичність) та діяльнісному навчанні з вагомою самоосвітньою компонентою. Із сказаного також легко бачити, що зміст (контент) освіти виступає визначальною спільною ланкою якості і ефективності вищої освіти, підтверджуючи у такий спосіб постулати дидактики вищої освіти.

Отже, усі заходи щодо сталого розвитку освітніх послуг у ЗВО зводяться до модернізації освітнього процесу, насамперед, модернізації змісту освіти, та розширення спектру освітніх послуг, тобто, збільшенні пропонованих спеціальностей і спеціалізацій відповідно до потреб ринку праці.

У Навчально-науковому інституті муніципального управління та міського господарства нині відбувається підготовка за такими спеціальностями 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа; 122 Комп'ютерні науки; 123 Комп'ютерна інженерія; 144 Теплоенергетика; 151 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології. Звісно, у змісті освіти цих спеціальностей проявляється спрямованість Інституту на муніципальне управління та міське господарство, що додає унікальності підготовці фахівців порівняно з іншими ЗВО, де є аналогічні спеціальності. І таку специфіку треба не тільки не

втрачати, а поглиблювати, «цементуючи» у такий спосіб виробниче поле можливого працевлаштування випускників ННІМУМГ ТНУ.

Усі ці спеціальності є актуальними і не втрачають привабливості у споживачів освітніх послуг. І все ж таки, аби не втратити конкурентоздатність, у Інституті здійснюється перманентний цілеспрямований аналіз змісту освіти у плані його відповідності сучасним реаліям ринку праці і виробничої сфери з відповідною його модернізацією. Найбільшою мірою це стосується спеціальностей, пов'язаних з комп'ютерними та інформаційними технологіями, які нині стрімко розвиваються. Унаслідок цього розвитку швидко змінюється прикладне знаннєве поле, що вимагає адекватного корегування змісту освіти, узгодження його фундаментальної і прикладної частин, розвиток «м'яких навичок», здатності до швидкої соціалізації. Адже судячи з вимог працедавців, від сьогоdnішнього «айтішника», від «звичайного програміста» очікують творчого підходу, евристичної діяльності, гармонійного поєднання фундаментальних, універсальних і прикладних знань та soft skills.

Розвиток освітніх послуг передбачає впровадження у освітній процес підготовку фахівців з нових спеціальностей. При цьому нові спеціальності можна вводити триаспектно: на освітніх рівнях бакалавра і магістра продовжувати підготовку фахівців за спеціальностями з нижніх рівнів освіти з залученням власних випускників, реалізуючи принцип наступності; впровадженням дефіцитних спеціальностей, на які є попит на ринку праці, але нині відсутня така підготовка у ЗВО України; розробкою інтегральних міждисциплінарних спеціальностей, які значно розширяють можливості працевлаштування молодого фахівця завдяки змістовій широті його освіти і на які є потреба у суспільстві.

Перший аспект передбачає продовження навчання випускників Коледжу за своєю спеціальністю в Університеті.

Третій аспект ґрунтується, на використанні наявних в Університеті можливостей, що зумовлює зменшення інвестицій на запровадження нової спеціальності. Для ННІМУМГ такою спеціалізацією може бути «комп'ютерний еколого-економічний моніторинг», що дає змогу задіяти наявні в Університеті ресурси та готувати тринаправлених фахівців, потреба в яких тільки зростає у зв'язку з цифровізацією суспільства, екологічною кризою та наслідками російської агресії.

За другим аспектом одним з можливих початкових варіантів може бути запровадження підготовки фахівців з професії "менеджер (управитель) житлового будинку (групи будинків)". Така пропозиція зумовлюється нагальною потребою житлово-комунальної галузі у таких фахівцях і відсутністю їх підготовки у ЗВО України. Адже Законом України «Про житлово-комунальні послуги» регламентується, що посаду управителя будинку може займати працівник, який пройшов професійну атестацію на відповідність кваліфікаційним вимогам

професії "менеджер (управитель) житлового будинку (групи будинків)" [1]. Підготовкою управителів будинку вдасться зняти соціальну напругу у житлово-комунальному господарстві, наповнити ринок праці потрібними фахівцями і розширити спектр освітніх послуг Інституту, збільшивши у такий спосіб прибуток Університету.

Слід звернути увагу на те, що реалізація будь-якої інновації щодо розширення освітніх послуг потребує проведення попереднього пошуково-аналітичного дослідження щодо виявлення можливих ризиків і доцільності реалізації такої інновації. Основою такого дослідження має бути SWOT-аналіз середовища ЗВО. За допомогою SWOT-аналізу вивчаються внутрішні та зовнішні фактори, знаходяться точки зростання та зменшуються шанси невдач. SWOT-аналіз забезпечить чітке розуміння ситуації та визначить напрямок для розвитку Інституту і Університету.

Для такого роду досліджень нині також з'явилася можливість залучення штучного інтелекту.

У доповіді будуть докладніше розглянуті усі аспекти проблемного питання, зафіксованого у назві цієї публікації.

Із наведеного вище тексту видно, що на основі рефлексійно-діагностичного аналізу із застосуванням предиктивної (прогнозної) аналітики (з використанням штучного інтелекту) нинішньої та перспективної діяльності Навчально-наукового інституту муніципального управління та міського господарства ТНУ з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів у контексті сталого розвитку продукуються заходи, спрямовані на забезпечення належної якості та підвищення ефективності надання освітніх послуг кафедрами Інституту та розширення їх спектру відповідно до потреб і запитів ринку праці та ресурсних можливостей Інституту і Університету.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про житлово-комунальні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text> (дата звернення: 09.10.2023).

2. Майбутнє освіти. Викладання на завтра. розмови з лідерами думок, які формують майбутнє освіти. URL: https://edu.google.com/future-of-education/?fbclid=IwAR2GcEhQlkye5HUyL9Wq1GAv9OoIB0LmDyCCmsC-9oa2PCX2LE_LrJ62bMQ (дата звернення: 09.10.2023).

3. Освітologia: хрестоматія : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / укладачі : Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О. К. : ВП «Едельвейс», 2013. 728 с.

Куц В. А.,

*кандидат філософських наук,
викладач кафедри філософії та історії*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПРАЦЮЄ НА ДЕОКУПАЦІЮ...!

«Я вважаю Таврійський університет єдиним Вільним Університетом на всій території Росії, оскільки в ньому повністю втілений принцип свободи й автономії, до якого завжди прагнули Університети...» [1, с. 365].
Володимир Вернадський

24 лютого 2022 року наша держава зіткнулася з безпрецедентним актом військової агресії з боку найбільшої і найближчої “дружньої країни”, що стала початком неоголошеної війни і призвела до руйнувань, втрат серед цивільного населення, окупації значної частини території. Збройна (пряма) агресія є “найнебезпечнішою її формою, яка за сучасним міжнародним правом одним із найтяжчих злочинів” [3, с. 18]. В перше за останні 80 років громадяни України опинилися в окупації “на тимчасово зайнятій збройними силами сусідньої держави території, внаслідок наступальних воєнних дій...” [3, с. 377]. Аналіз подій, що супроводжували реалізацію різних “формул миру” на тимчасово окупованих українських територіях нашої держави свідчать про те, що більшість наших громадян та іноземних партнерів не розуміють, як досягти миру в Україні. Хоча термін “деокупація” поки не має правового визначення в законодавстві України, по суті він означає здійснення будь-яких заходів військово-політичного характеру, спрямованих на повернення контролю держави або встановлення контролю міжнародними організаціями над раніше окупованими територіями. Такими заходами можуть бути не тільки військові операції, а й мирні ініціативи, які можуть бути реалізовані тільки комплексно, адже повернення територій не можливе без прямої участі місцевого населення... його довіри, доброї волі, бажання жити, вчитися, працювати на спільне благо Батьківщини-України. У цей непростий для всіх нас час Освіта, Виховання, Наука стають потужнішими за силу зброї, непереборний потяг до знань, нових відкриттів, розкриття особистісного потенціалу і врешті розуміння Світу не як поля битви, а мирної частини Всесвіту, осяяної світлом

гармонії на рівні Ноосфери. Так, саме ідеями видатного філософа, вченого, другого ректора Таврійського Університету Володимира Вернадського переймаємося всі ми, шукаючи вирішення надскладної задачі повернення до мирного життя.

14 жовтня наша Alma Mater відзначає вже 105 День Народження, з великою надією відсвяткувати цей знаменний для всієї наукової України день на малій Батьківщині, у рідному Криму. Історія Таврійського Університету насичена і драматична:

– “від дня заснування в 1918 р. і до освітньої реформи 1920 р.;

– “червоні 1920-30-ті” (університет залишає його чинний ректор В.І.Вернадський, а сам він перетворений на 3 вищі навчальні заклади, основним виступає Кримський державний педагогічний інститут);

– з відновлення у 1972 р. і до епічного 1990 р.” (Сімферопольський державний університет імені М.В.Фрунзе) [2, с. 230].

Проголошення Незалежності України відкрило новий етап в житті Таврійського Університету: в 1999 році офіційно повернуто історичну назву та призначено статус Національного [4].

В 2016 році Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського поновлює свою роботу в Києві у відповідь на російську анексію 2014 р. і “реорганізацію” 2015 р. Київський період відзначається значним поповненням кадрового складу і суттєвими змінами в структурі: два навчальні корпуси, п’ять навчально-наукових інститутів і одна загальноузівська кафедра, фаховий коледж міського господарства, відділ аспірантури і докторантури, підготовчі курси, навчально-науковий центр по роботі з іноземними студентами, навчальний центр підвищення кваліфікації, центр освіти дорослих, постійно діюча приймальна комісія і освітній центр “Крим-Донбас – Україна”. Головною особливістю в роботі університету виступає підготовка професіоналів високого класу і когорти творчих митців, залучення до освітнього процесу молоді з анексованих і тимчасово окупованих територій, режим найближчого сприяння випускникам і молодим вченим, атмосфера розуміння, доброзичливості та підтримки. Традиційно Молодь Таврійського Університету – гордість закладу, надія на мирне життя, майбутнє для всієї України!

Головна мета Таврійського Університету імені В.І. Вернадського сьогодні – створювати належні умови для розвитку і самореалізації кожного студента, формувати покоління здатне навчатися протягом життя, розвивати цінності громадянського суспільства, формувати особистості, професіоналів-патріотів, свідомих громадян України готових до життя і праці в ХХІ столітті!

Список використаних джерел:

1. Володимир Іванович Вернадський. Науково-організаційна діяльність (1918–21). / Володимир Іванович Вернадський і Україна. Т.

1. Кн. 1. / укладачі: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, С. М. Кіржаєв та інші. Київ : НАН України, 2011. 699 с.
2. Історія Таврійського Університету (1918–2003). / за заг. ред. М. В. Багрова. Київ : Либідь, 2003. 248 с.
3. Політичний словник / за ред. В. К. Врублевського, В. М. Мазура, А. В. Мяловицького. Київ : УРЕ, 1976. 592 с.
4. Про перейменування Сімферопольського державного інституту імені М. В. Фрунзе : Указ Президента України від 26.08.1999 р. № 1073/99.

НАПРЯМ 2. СУЧАСНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІЗ КЛАСИЧНИМИ ТРАДИЦІЯМИ: РЕФОРМИ ТА ВИКЛИКИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-3>

Хоменко С. В.,

*старший викладач кафедри слов'янської
та романо-германської філології*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Одним з наслідків реформування освіти у вищих навчальних закладах в Україні є дистанційна освіта.

В сучасному світі майже у всіх навчальних закладах існує можливість отримувати знання та освіту дистанційно.

Швидко розвиваються науково-методичні основи дистанційного навчання.

Розвиток дистанційного навчання буде продовжуватися і вдосконалюватися із розвитком інтернет-технологій і вдосконалення методів токої форми навчання.

За концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірнього, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [1].

Дистанційне навчання – це технологія, яка базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні навчальні програми різного призначення та створює за допомогою сучасних телекомунікацій інформаційне освітнє середовище для постачання навчального матеріалу.

Дистанційна освіта передбачає активне спілкування між викладачем і студентом за допомогою сучасних технологій та мультимедіа. Така форма навчання охоплює широкі шари суспільства та стає важливим фактором його розвитку. Слід ще раз підкреслити, що дистанційне навчання не є антагоністичним щодо очної та заочної форм навчання. Воно природно інтегрується в ці системи, доповнюючи й розвиваючи їх, що сприяє створенню мобільного навчального середовища.

Освіта дистанційно дає змогу: вибирати зручний час, місце і темп навчання кожному учневі; підвищити свою кваліфікацію, придбати спеціальність без відриву від дому і роботи; здобувати вищу дистанційну освіту особам, які не мають можливості здобути традиційну освіту (віддаленість від навчального закладу, хвороба, специфіка роботи і т.д.). Сучасні інформаційні освітні технології дозволяють вчитися незрячим, глухим і страждаючим захворюваннями опорно-рухового апарату. Дистанційне навчання надає доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає абсолютно нові можливості для творчого самовираження, знаходження та закріплення різних професійних навичок.

Навчання з переважною самостійною роботою відоме давно. У нашій країні воно називалося «заочним», на Заході – «кореспондентським», або «дистанційним» (The Distance Education and Training Council – існує з 1926 року) [2].

У вітчизняній літературі неодноразово розглядалися проблем становлення та розвитку дистанційного навчання в Україні [3]: у межах усієї країни – в працях Б. І. Шуневича, Г. Яценка [4]; на рівні конкретного навчального закладу – у працях С. Степаненка, В. Ю. Стрельнікова [5].

На сьогодні дистанційна освіта в Україні набуває все більшої актуальності. Причина такої популярності полягає в перепідготовці і підготовці максимальної кількості фахівців по всій території України з використанням мінімальних коштів. За результатами соопитування серед випускників шкіл України з'ясувалося, що 65 % респондентів бажають здобути вищу освіту. Тимчасом, діюча система вищої освіти дозволяє прийняти на денну і заочну форму навчання тільки 35 % майбутніх студентів. Як наслідок, майже половина охочих не потрапляє до ВНЗ.

Успішне впровадження дистанційної освіти в Україні сприятиме підвищенню якості і рівня доступності вищої освіти, інтеграції національної системи освіти в наукову, виробничу, соціально-суспільну та культурну інформаційну інфраструктуру світового співтовариства.

У світі накопичено значний досвід реалізації систем дистанційної освіти. У США в системі дистанційної освіти навчається близько одного мільйона осіб. Дистанційна освіта розвивається й в інших регіонах світу. Як приклади можна навести Китайський телеуніверситет (Китай), Національний відкритий університет ім. Індіри Ганді (Індія), Університет Пайнам Ноор (Іран), Корейський національний відкритий університет (Корея), Університет Південної Африки, Відкритий Університет Сукотай Тампаріат (Таїланд), Університет Анатолу (Туреччина) [6].

Розробкам дистанційного навчання в зарубіжних країнах приділяється також належна увага в педагогічній теорії та практиці,

зокрема проблемам сучасного стану та перспективам розвитку, педагогічному та інформаційному забезпеченню.

Існують деякі важливі проблеми та недоліки дистанційної форми освіти в Україні. Тут варто виділити недостатній безпосередній контакт між персональним викладачем та дистанційним студентом через надзвичайну професійну завантаженість вітчизняних педагогів. Студенти закордонних дистанційних курсів можуть отримувати відповіді на свої листи вже через кілька годин, оскільки викладачів в країнах зі значним досвідом впровадження дистанційної освіти набагато більше, ніж студентів. На жаль, в Україні склалася протилежна ситуація – бажаючих отримати дистанційну освіту у нас багато, а досвідчених викладачів, знайомих з новітніми технологіями дистанційного спілкування, бракує.

Велика кількість фактів, прикладів наведених вище показують необхідність створення і розширення дистанційного навчання в Україні, як невід'ємний фактор розвитку кваліфікованого, інтелектуального, високопрофесійного і здорового суспільства.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. Затверджено Постановою МОН України В. Г. Кременем 20 грудня 2000 р. URL: https://vnmu.edu.ua/downloads/other/konc_gov_dystan_osv.pdf (дата звернення: 05.10.2023).

2. Проблеми впровадження дистанційної освіти в Україні. URL: <http://edu.minfin.gov.ua/LearningProcess/RemoteEducation/Pages/>

3. Хассон В. Дж. Критерії якості дистанційної освіти / В. Дж. Хассон, Е. К. Вотермен. *Вища освіта*. 2004. № 1. С. 92–99.

4. Шуневич Б. І. Дистанційна освіта: теорії індустріалізації викладання. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2002. № 5. С. 45–50.

5. Степаненко С. В. Про трансформацію системи заочної освіти в умовах інтеграції в Європейський освітній простір. *Вища школа*. 2007. № 2. С. 31–37.

НАПРЯМ 3. ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-4>

Карікова Н. М.,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства і мовної підготовки
іноземних громадян
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна*

СПРОБИ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПОГЛЯДІВ В. ВЕРНАДСЬКОГО НА УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ

На тлі сьогоденних подій (маємо на увазі повномасштабну російсько-українську війну, розпочату Російською Федерацією 24 лютого 2022 р.) постать визначного вченого Володимира Вернадського, академіка, основоположника низки наук, організатора системи вищих шкіл в Україні, філософа, мислителя, дедалі більше привертає увагу як вітчизняних, так і закордонних науковців. Зацікавленість викликають не лише грандіозність задумів ученого, до речі, першого президента Української Академії наук (1918–1921 рр.), які були повністю або частково ним зrealізовані, а і його контроверсійні погляди на український національно-визвольний рух, що відбулися в неопублікованій за життя науковця розвідці «Українське питання і російська громадськість».

В. І. Вернадський народився 12 березня 1863 р. в професорській сім'ї. Його батько, Іван Вернадський, здобувши освіту в Київському університеті св. Володимира, у 28-річному віці став професором і викладав політичну економію та статистику. Мати, Ганна Константинович, виховувалася в приватному пансіоні в Києві. Як згодом згадував Володимир Іванович, у родині підтримували національні українські традиції, його батьки добре знали історію свого народу, а в приватній бібліотеці зберігалися українські демократичні видання. Якийсь час сім'я Вернадських мешкала в Харкові, дитячі та юнацькі спогади майбутнього вченого тісно пов'язані з Полтавщиною. Вищу освіту Володимир Вернадський здобув у Петербурзькому

університеті зі спеціальності природознавство. Великий вплив на майбутнього науковця мав професор В. Докучаєв, засновник ґрунтознавства, який викладав курс мінералогії в уже згаданому виші. Упродовж трьох років (1889–1891 рр.) Вернадський мав нагоду стажуватися в найкращих тодішніх лабораторіях Франції, Німеччини, Італії, а також Великої Британії. За своє довготривале життя (а прожив він понад вісім десятків років, померши у 1945 р. від інсульту) обіймав різні посади, аж до найвищих, як у російських, так і в українських інституціях.

Як припускають, у 1915 році В. Вернадський написав статтю «Українське питання і російська громадськість» (оригінальна назва статті – «Украинский вопрос и русское общество»), під впливом дружини Наталії Єгорівни та її рідних, а також, як зазначає О. Мельничук, «як доповнення до відомої статті О. Шахматова про витоки української мови, публікацій українських діячів, спрямованих на припинення репресивної політики царських урядів щодо української мови, видавничої справи та освіти, запроваджені з початком світової війни» [2, с. 127].

Мета нашої наукової роботи полягає у спробі переосмислити, зважаючи на сьогодення, погляди В. Вернадського на національно-визвольний рух українців, висвітлені ним у вже згаданій статті.

На початку своєї розвідки вчений визначив сутність українського питання, яке, за словами Вернадського, «полягає в тому, що українська (малоросійська) народність виробилася в чітко окреслену етнографічну індивідуальність з національною свідомістю, завдяки якій намагання ближніх і дальніх родичів перетворити її на звичайний етнографічний матеріал для посилення панівної народності лишались і лишаються безуспішними» [1, с. 172].

Далі автор статті подав фактичну історію українського національного руху, починаючи від 1654 р., коли Богдан Хмельницький був вимушений укласти союз із Московським царством, і аж до 1915 р., коли В. Вернадський, очевидно, написав свою працю. Саме від тих, давніх, часів, як зазначає Вернадський, і «розпочався тривалий, донині не завершений період тертя між українським населенням та російською владою, зумовленого централістськими прагненнями останньої» [1, с. 172].

Це «тертя», за Вернадським, спричинялося тим, що українці впродовж тривалого часу намагалися вибудувати свою державу «із самостійним внутрішнім життям», домогтися від Росії «повного визнання за українською народністю прав на національно-культурне самовизначення», тоді як Росія хотіла «досягти остаточного злиття українців з панівною народністю і знищити шкідливе для останньої усвідомлення своєї національної особливості в українському населенні» [1, с. 174]

Вернадський послідовно згадав про всі ті репресивні заходи, до яких вдавався російський уряд упродовж кількох століть, як тільки український рух відроджувався в той чи той спосіб. Це і спеціальні каральні експедиції (зруйнування Запорозької Січі), і виселення, і переслідування українських діячів, і застосування виняткового цензурного режиму, що виявлялося в утискові української мови в друкованій найвужчим рамкам, і гоніння української мови в школі, і загальне вороже ставлення «до будь-яких доказів української національної самосвідомості» [1, с. 173].

Особливу увагу в цій праці, на нашу думку, привертає погляд В. Вернадського на українську мову і ту роль, яку вона відіграла в процесі відновлення національної самосвідомості українців у XIX ст., коли Україна «як політичний організм із самостійним внутрішнім життям перестала існувати, будучи остаточно ... прибраною до рук Росією»

[1, с. 173]. Саме завдяки тому, що тогочасні українські письменники, як зазначив Вернадський, стали писати *живою народною мовою*, оновлена література під ту добу «зробилась могутнім фактором національного українського руху» [1, с. 173].

Майже наприкінці своєї статті В. Вернадський доходить висновку, що «український рух ніколи не згасне», бо він «органічний і живиться корінням народного життя», і тому «відтягування та відкладання» вирішення українського питання «тільки поглиблюють внутрішній розлад у державі, суспільстві й народів» [1, с. 177]. Розв'язання цього «старого» питання В. Вернадський убачав у відмові «від таких самих прийомів державного гніту в національних стосунках», які традиційно застосовував російський уряд щодо українського руху впродовж тривалого часу, при цьому учений навіть і думки не припускав, що Україна може існувати відокремлено від Росії [1, с. 177].

На підтвердження цього наводимо дві красномовні цитати з його статті: «Питання стоїть про збереження за Росією культурного й політичного впливу на український рух, бо за нинішньої політики завжди підтримуватимуться умови, що сприяють тяжінню до зовнішніх центрів, як у поляків було – до Кракова, у литовців – до Кенігсберга, в українців – до Львова та Чернівців.

Питання стоїть, нарешті, про збереження й розвиток руського племені з його споконвічних коренів, про посилення його опору чужорідним впливам, про усунення умов, які послаблюють і розкладають українську народність та штучно відхиляють її інтерес в бік неросійських тяжінь» [1, с. 177].

Насамкінець учений запропонував «програму практичних заходів» у галузі публіцистики, серед яких першочерговим назвав «встановлення правильного погляду на український рух у спеціальних

виданнях від імені групи російських вчених та громадських діячів» [1, с. 177].

Отже, підбиваючи підсумки, можемо зазначити, що В. Вернадський, усвідомлюючи природу й сутність українського національно-визвольного руху, зробив спробу розв'язати українське питання, але не на користь України, а на користь її споконвічного ворога – Росії. І сьогоднішня повномасштабна російсько-українська війна, яка триває вже майже двадцять місяців, насправді є продовженням отого «старого» українського питання, яке залишається не розв'язаним і донині.

Список використаних джерел:

1. Вернадський В. Українське питання і російська громадськість. *Вітчизна*. 1988. № 6. С. 172–177.

2. Рец.: Мельничук О. «В. І. Вернадський. Простір життя і думки». *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія*. 2021. Вип. 36. С. 125–129. URL: file:///D:/Downloads/nzhist_2021_36-pages-125-129.pdf

НАПРЯМ 4. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ, РЕАБІЛІТАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-5>

Барсученко І. В.,

*аспірант першого року навчання
за спеціальністю 053 – Психологія*

кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНИХ, СХИЛЬНИХ ДО ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ

На сьогоднішній день в сучасних умовах розвитку та удосконалення усіх сфер суспільної життєдіяльності загострюється проблема, пов'язана із особистісним успіхом, яка протягом останніх років аналізується з точки зору особистісного зростання. При цьому адекватною для розкриття сутності феномену особистісного зростання сучасна психологічна наука передбачає термін «самоактуалізації», яка, відповідно до думок чималої кількості науковців, вважається своєрідним аналогом до поняття особистісної зрілості.

Проблему самоактуалізації неповнолітніх, схильних до антиправної поведінки, досліджували такі науковці як В. Ван Дусен, Е. Гендлін, Д. Йосифович, А. Маслоу, Н. Пряхіна, К. Роджерс, Б. Стівенс, Дж.М. Шлієн, К.Г. Юнг та інші.

В неповнолітньому віці центральною лінією психічного розвитку особистості є становлення готовності до життєвого самовизначення. Формування готовності до життєвого самовизначення відбувається, головним чином, в системі провідної діяльності, якою традиційно визнається для старшого шкільного віку учбово-професійна діяльність. Важливим напрямом розвитку готовності до життєвого самовизначення є професійне самовизначення, вибір професійного майбутнього. Саме в цьому напрямі головним чином і здійснюється особистісне зростання (самоактуалізація особистості). Разом з тим, в даному віковому періоді має місце суттєва нерівномірність рівнів психічного розвитку і наявність численних індивідуальних варіантів становлення особис-

тості, серед яких певне місце займають так звані старшокласники «групи ризику», тобто особи з поведінкою, що відхиляється [1].

В сучасних умовах суспільного розвитку в залежності від впливу соціальних чинників та особистих психологічних особливостей, у певна частина неповнолітніх дітей зневірюються у власному успіху та силах, справжніх цінностях, втрачають спроможність налагоджувати власну активність, поведження, а також знецінюється необхідність в самоактуалізації. Це, в свою чергу, зумовлює те, що особистість змінюється на пасивний об'єкт зовнішнього впливу, який залежить від самооцінки, самоповаги, критерії власної успішності, а також в неї ускладняється пристосування до існуючих життєвих умов. Наведені вище сукупність проблем можуть вважатися своєрідним фактором раннього прояву схильності до протиправної поведінки.

Самоактуалізація, за А. Маслоу – це «неперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей і талантів; звершення своєї місії, або покликання, долі і т. д.; більш повне пізнання і, відповідно, прийняття своєї власної споконвічної природи; невгамовне прагнення до єдності, інтеграції, або внутрішньої синергії особистості». На думку А. Маслоу, з самоактуалізацією людина набуває єдності, цілісності, інтеграції, стає більш відкритою для відчуттів, відрізняється неповторністю, експресією та спонтанністю, більш повно функціонує, має більш творчі здібності і гостріше почуття гумору, здатна посміятися над собою, упевнюється в існуванні вищих ідеалів краси, радості, чесності, добра, істини та сенсу [2, с. 19].

Метою особистісного зростання є, за висловом К. Роджерса, Б. Стівенса, Е. Гендліна, Дж.М. Шлієна та В. Ван Дусена, «хороше життя», яке означає не життя, заповнене задоволеннями, не багатство чи владу, не повний контроль над собою чи спокій, а рух тим шляхом, який обрав сам організм. Людина, яка вільно рухається по шляху свого особистісного зростання, є найбільш повно функціонуючою людиною [4, с. 199].

В цілому самоактуалізацію можна окреслити як загальну особистісну категорію, яка характеризується розгортанням (розпредметненням) сутнісних сил та здібностей людини в напрямку набуття нею аутентичного смислу свого існування. Проблемою відхилень у поведінці неповнолітніх вчені займаються і в наш час, оскільки рівень злочинності серед неповнолітніх з року в рік зростає. Деякі сучасні західні вчені користуються терміном «делінквентність» для визначення тої особливої стадії асоціальної поведінки, яка передуює прямим, чітко вираженим злочинним діям [1]. Делінквентність неповнолітніх вважається найнесприятливішим типом девіацій, оскільки з нею пов'язані вчинення серйозних правопорушень та злочинів особливої тяжкості (вбивств, грабунків, побиття, звалтувань, що ведуть за собою приниження честі та гідності людини).

Прийнято виділяти три групи чинників ризику делінквентної поведінки: біологічні, психологічні і соціальні. Здійснення правопорушень через прагнення до чогось особливого, через тягу до насолод, лікєро-горілчаних і тютюнових виробів, невеликим сумами грошей, престижним речам, через цікавість і бешкетництво, бажання розважитися, показати силу, спритність, сміливість, затвердити себе в очах однолітків, одержати їхнє визнання традиційно відноситься до так званої «дитячої» мотивації злочинної поведінки старшокласників і юнаків, яка пояснюється акцентованою в цьому віці потребою до самоствердження і самовираження і яка поступово уступає місце насильницько-еґоїстичній мотивації [1].

Делінквентність є одним із найбільш соціально-небезпечних різновидів девіантної поведінки. Труднощі та перешкоди на шляху до соціально прийнятної самоактуалізації обумовлюють орієнтацію неповнолітніх на делінквентний її спосіб. Делінквентність є своєрідним способом адаптації юнака до соціальної дійсності, яка дозволяє йому зберегти цілісність особистості, самоповагу і уникнути травмуючих екзистенційних переживань. Неповнолітнім, схильним до протиправної поведінки, властиві певні специфічні тенденції самоактуалізації, а саме: орієнтація на теперішнє на противагу зануренню у минуле чи майбутнє; висока потреба в пізнанні, яка мотивується експериментуванням з власними діями та реакціями оточення; делінквентна поведінка виступає засобом самовизначення на основі самопізнання в загальному контексті самоактуалізації [3].

Таким чином, під самоактуалізацією слід розуміти умисний та ціленаправлений процес визначення сутнісних особливостей неповнолітніх в його соціальній діяльності; реалізацію особистісних перспектив за рахунок своїх зусиль, а також співпраці з іншими індивідами. Самоактуалізація слід вважати самоутвердженням не лише шляхом формування предметної сфери, а й безпосередньо шляхом саморозвитку, ґрунтовної актуалізації внутрішнього потенціалу неповнолітніх в особистих, суспільних та навколишніх інтересах.

Список використаних джерел:

1. Йосифович Д.І., Пряхіна Н.О. Психологічні особливості самоактуалізації старшокласників, схильних до протиправної поведінки. URL: <https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/100.pdf#page=180/>
2. Маслоу А. Самоактуалізація особистості та освіти. Київ, 1994. 233 с.
3. Пряхіна Н. О. Психологічні особливості самоактуалізації неповнолітніх, схильних до протиправної поведінки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. К., 2006. 180 с.

4. Rogers C. R., Stevens B., Gendlin E.T., Shlien J. M., Van Dusen W. Person to person: The problem of being human: A new trend in psychology. Lafayette, CA : Real People Press. 1967.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-6>

Сгорченкова С. В.

*асистент кафедри технології виробництва і переробки продукції
тваринництва та кінології
Сумського національного аграрного університету
м. Суми, Україна*

Павленко Ю. М.

*кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри технології виробництва і переробки продукції
тваринництва та кінології
Сумського національного аграрного університету
м. Суми, Україна*

КАНІСТЕРАПІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ МЕТОД РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Україна вже півтора роки перебуває в умовах правового режиму воєнного стану, російсько-українська війна на сході країни переросла в повномасштабне вторгнення, що несе за собою біль та страждання нашого народу. Зважаючи на це, гострою проблемою перед суспільством є питання ментального здоров'я. І хоча на сьогоднішній день ми маємо багато державних та приватних програм в цій сфері, а підтримка психічного здоров'я стала пріоритетним завданням державної політики [7], проте цього все одно не достатньо.

За прогнозами експертів на сьогоднішній день кількість звернень щодо допомоги з питань психічного здоров'я може сягати 27 мільйонів громадян, що становить близько 40–50% всього населення України [8], хоча ще восени минулого року ВООЗ прогнозувало проблему лише у чверті населення, а саме: 8,5–10 мільйонів українців [1, 2]. Якщо надалі бойові дії будуть продовжуватись, то ця цифра буде неупинно зростати.

У людей, що переживають травматичні події (обстріли, полон, насильство, каліцтво тощо), вони можуть спричинити посттравматичний синдром. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це категоричний психіатричний синдромальний діагноз, що характеризується

гетерогенним набором симптомів, які не піддаються єдиній лабораторній моделі [12]. Діагноз ПТСР може включати безліч тривожних, депресивних і когнітивних симптомів, включаючи нав'язливі повторні переживання, зміни настрою і когнітивних функцій і т.п. [17].

Одним з прогресивних методів реабілітації людей з психічними проблемами є терапія за допомогою тварин. Існує багато психологічних і фізіологічних переваг включення тварин у терапевтичне середовище, у тому числі збільшення мотивації, зменшення болю та покращення поведінки [11]. У своїй роботі науковці зі Сполучених штатів Америки показали, що дана терапія є корисним втручанням для широкого кола груп населення [10], а тому у світовій спільноті анімалотерапія стає все більш популярною [6].

Для даної терапії можуть використовувати кроликів, тхорів, шиншил, коней, морських свинок, птицю, дельфінів та навіть акваріумних рибок [13]. Проте найбільш дієвим та простим у використанні є собаки, так звана каністерапія. Широке залучення собак до анімалотерапії ґрунтується на видатній міжвидовій соціальній здатності цього виду та в легкості собак у адаптації до різних людських середовищ [9, 15].

Деббі Холл у своєму пілотному дослідженні зробив висновок, що собака-терапевт в кампусі університету протягом семестру допоміг значно зменшити симптоми тривоги у студентів. Крім того, каністерапію використовують в університетах і школах, як для подолання тривоги чи стресу, так і для підвищення мотивації для навчання [14]. Також собаки-терапевти широко використовуються для лікування людей з ПТСР – доведено, що саме каністерапія допомагає поліпшити симптоматику ПТСР та якість життя осіб, що страждають на цей психічний розлад.

Враховуючи світовий досвід українські кінологи також намагаються розвивати даний напрям терапії. З початком російсько-української війни даний напрям реабілітації почав масово набирати оберти. Для прикладу, військовий інноваційно-реабілітаційний центр «База 4.5.0» має свою команду каністерапевтів, що допомагають військовим, які цього потребують. Волонтерська команда налічує п'ять спеціально навчених собак, проте зрозуміло, що в масштабах сьогодення це зовсім мала кількість [5].

Також існує канадсько-український некомерційний проєкт «Друг героя», який стартував у серпні 2015 року і працює на даний час. Команда проєкту налічує шістнадцять сертифікованих кінологічних пар. Після початку повномасштабного вторгнення провідники разом із собаками-терапевтами почали працювати не лише з ветеранами війни, але й з пересічними громадянами, які цього потребують [3, 6].

Враховуючи вищезазначене та підсумовуючи вітчизняний та закордонний досвід, можна говорити про те, що наразі ментальне здоров'я українців знаходиться не в найкращому стані, тому актуально

використовувати собак для реабілітації людей, у тому числі з окупованих територій. Саме тут необхідний симбіоз психолога/психотерапевта та кінолога із собакою-терапевтом. Адже на перший погляд прості прогулянки чи тактильне спілкування з собакою в деяких випадках можуть замінити навіть медикаментозне лікування.

Люди з окупованих територій можуть страждати на депресії, тривоги, переживати сильний стрес, але саме за допомогою спілкування з собакою можна зняти напругу, знизити неухважність, стримати страх чи тривожність. Крім того, така терапія допоможе перебороти відчуття самотності та сумування за рідною домівкою.

Також необхідно виокремити осіб, які перебували в полоні. Вони можуть страждати на деіндивідуалізацію, проте робота з собаками-терапевтами може допомогти таким людям бути більш схожими на себе та повернутись до свого нормального життя.

У своєму інтерв'ю каністерапевт Антоніна Гошовська висвітлює проблемні питання української каністерапії [4]. На сьогоднішній день нам дійсно не вистачає підготованих та сертифікованих собак, які б згодились для каністерапії, а також кінологів, які б могли супроводжувати та допомагати в проведенні сеансу терапії.

Враховуючи актуальність та гостру потребу даних спеціалістів необхідно систематизувати та розробити єдині протоколи для підготовки собак-терапевтів у нашій країні, адже ці тварини можуть зробити неоціненний вклад у відновлення психічного здоров'я української нації.

Список використаних джерел:

1. Брифінг Фамі Ханна. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3567887-ponad-85-miljona-ukrainciv-maut-rizik-psihicnih-rozladiv-cerez-vijnu-vooz.html> (дата звернення 02.10.2023).

2. Брифінг Ярно Хабіхта. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/20/novyna/suspilstvo/majzhe-10-mln-lyudej-mozhut-strazhdaty-psυχichnyx-rozladiv-cherez-vijnu-vooz> (дата звернення 01.10.2023).

3. Гіржева К. Собаки та діти. Що таке каністерапія та як вона працює. *New voice. Life*. URL: <https://life.nv.ua/ukr/health/shcho-take-kanisterapiya-interv-yu-z-fahivcyami-ta-foto-50248893.html> (дата звернення 02.10.2023).

4. Гошовська А. Про тілесний контакт в каністерапії. *My dog*. URL: <https://mydog.net.ua/pro-tilesnyj-kontakt-v-kanisterapiyi/> (дата звернення 01.10.2023).

5. Каністерапія в Україні під час війни: як це працює. *БроМедіа*. URL: <https://www.bromedia.com.ua/life/647-kansterapiya-v-ukrayin-pd-chas-vuni-yak-ce-pracyuye.html> (дата звернення 29.09.2023).

6. Клевака Л.П. Досвід використання каністерапії в діяльності закордонних соціальних працівників. *Суспільство і особистість*

у сучасному комунікаційному дискурсі: матеріали II всеукраїнської наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 9-10 квітня 2020 р). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. С. 33–38.

7. Підтримка ментального здоров'я в часи війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentariv-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoho-zdorovya-v-chasy-viyny> (дата звернення 30.09.2023).

8. Реліз всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» . Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3695613-uzmezah-vseukrainskoi-programi-mentalnogo-zdorova-viznacili-prioritetni-proekti.html> (дата звернення 04.10.2023).

9. Тищенко А. Каністерапія – ефективний метод одужання. Надзвичайна ситуація+. URL: <https://ns-plus.com.ua/2019/04/05/kanisterapiya-efektyvnyj-metod-oduzhanny> (дата звернення 02.10.2023).

10. Burr M. Robotic animal-assisted therapy as a complementary therapy in clinical practice: Exploring animal-assisted intervention professional perspectives. *Complementary Therapies in Clinical Practice*. 2023. Vol. 52. DOI: 10.1016/j.ctcp.2023.101767

11. Burr M. The influence of a therapy dog on a pediatric therapy organization: A mini ethnography. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 2020. Vol. 38. DOI: 10.1016/j.ctcp.2019.101083

12. Dunsmoor J.E. Laboratory models of post-traumatic stress disorder: *The elusive bridge to translation. Neuron*. 2022. Vol, 119, № 11. P. 1754–1776. DOI: 10.1016/j.neuron.2022.03.001

13. Gardianova I. The use of small animals – mammals, birds, fish in zootherapy. *Kontakt*. 2015. Vol. 17, № 3. P, 171–176. DOI: 10.1016/j.kontakt.2015.08.008

14. Hall D. Nursing Campus Therapy Dog: A Pilot Study. *Teaching and Learning in Nursing*. 2018. Vol. 13, № 4. P. 202–206. DOI: 10.1016/j.teln.2018.05.004

15. Miklosi A. What does it take to become ‘best friends’? Evolutionary changes in canine social competence. *Trends in Cognitive Sciences*. 2013. Vol. 17, № 6. P. 287–294. DOI: 10.1016/j.tics.2013.04.005

16. Sami Siva. Hero's Companion: Canadian-led project uses dogs to combat mental health stigma in war-torn Ukraine. CBC News. URL: <https://www.cbc.ca/news/world/heros-companion-ukraine-conflict-therapy-dogs-1.3429261> (дата звернення 07.10.2023).

17. Sukhmanjeet K. M. Posttraumatic Stress Disorder. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK559129/> (дата звернення 04.10.2023).

Кузьменко А. О.

*студентка 4-го курсу освітнього рівня “бакалавр”
за спеціальністю 053 – Психологія*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Бєбешко К. М.,

*студентка 4-го курсу освітнього рівня “бакалавр”
за спеціальністю 053 – Психологія*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Власова Д. А.,

*студентка 4-го курсу освітнього рівня “бакалавр”
за спеціальністю 053 – Психологія*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ТА ІНТЕГРАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ ДЛЯ ОСІБ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Війна в Україні триває, і щодня кількість людей що отримують як фізичні так і психічні травми – продовжує зростати. У цій роботі ми розглянемо унікальні характеристики та відмінності процесів реабілітації та інтеграції осіб переміщених з тимчасово окупованих територій. Ми розглянемо особливості інтеграції цих осіб, а також перешкоди, які загальмовують даний процес. Саме тому обговорення психологічних аспектів процесу реабілітації та психологічна підтримка вкрай важливі під час процесу інтеграції.

Основним викликом в процесі реабілітації осіб з тимчасово окупованих територій є відновлення психологічного та фізичного здоров'я, а також адаптація до нових умов життя. Абсолютно не новим є факт того, що будь-які стресові процеси залишають «відбиток» на ментальному здоров'ї. До найпростіших та найрозповсюдженішими з проявів, які кожен може простежити на собі відносять, наприклад, погіршення сну (його тривалість та/або якість), хронічну втому, дратівливість, зниження рівню концентрації, тощо. Ця симптоматика є показовою, вона значною мірою впливає на рівень якості життя кожного українця. Внутрішньо переміщені особи, зазвичай, не зважаючи на кількість та тривалість травматичного впливу, мають

поглиблені прояви вище зазначених симптомів. Супровід інтеграційних та адаптивних процесів вимагає індивідуального підходу та врахування особливостей кожної людини. Вже існуючі програми забезпечують комплексну підтримку, включаючи медичну реабілітацію, психологічну підтримку та соціальну адаптацію. Однак варто акцентувати увагу на тому, що не всім, хто зіткнувся з даною проблемою, необхідна допомога. У даному випадку, під цим висловом ми маємо на увазі кілька основних особливостей та принципів психологічної та психотерапевтичної практики, таких як добровільність. Не всі переміщені особи визначають свій стан як «проблемний» або «критичний», саме тому що наслідки перебування на окупованих територіях та територіях проведення воєнних дій можуть проявитися у довгостроковій перспективі.

Процесу реабілітації та інтеграції осіб з тимчасово окупованих територій притаманні унікальні ключові особливості, а саме:

- юридичні перешкоди (правові та політичні проблеми щодо визначення статусу та прав);
- психічне здоров'я (психологічні травми та надмірний стрес через війну та переміщення);
- соціальна адаптація (адаптація до нового середовища);
- економічні перешкоди (доступ до роботи та якісних медичних послуг);
- доступ до освіти (забезпечення доступу до якісної освіти та вивчення мови для дітей і дорослих має дуже важливе значення для якісної реінтеграції);
- підтримка спільноти (формування почуття спільності та підтримки є важливими для успішної реабілітації та інтеграції).

Усі ці особливості та перешкоди відносяться до базових потреб за пірамідою Маслоу, і неможливість їх задоволення ускладнює перехід до подальших якісних рівнів. Нестача забезпечення такими простими та необхідними потребами перетворює стрес на дистрес, дистрес на вигорання, а вигорання, з часом, може перейти у депресію. У такому випадку необхідною є інтеграційна реабілітація, яка може якісно допомогти переміщеним особам подолати кризові ситуації з якими вони стикаються: новим незнайомим оточенням, неможливістю ідентифікувати себе з новою групою, тощо.

Інтеграційна реабілітація включає медичну опіку, психотерапію, соціальну адаптацію та підтримку в просторі загального житла. Саме психологічна підтримка допомагає:

- впоратися з емоційними труднощами та відчувати себе краще;
- адаптуватися до нового оточення та ситуації;
- зміцнити стресостійкість та зменшити негативні наслідки стресу.

Важливим та дієвим способом психологічного втручання є створення окремих груп, що мають на меті об'єднання людей зі спільною проблемою. Групова терапія виконує навчальну, підтримуючу та, у деяких випадках, коригуючу функції, і така робота із спеціалістом психологом та/або психотерапевтом може стати інструментом задоволення тієї необхідності у належності, про яку ми зазначали раніше. На перших етапах це допоможе стабілізувати загальний стан, на більш пізніх – знайти відчуття єдності, приналежності до групи та, відповідно, самовідновлення. У даній роботі ми не будемо глибоко розглядати індивідуальні особливості формування безпечного середовища, такі як створення рутини, або криз що можуть виникати у відповідь на них. Натомість, ми розглянемо соціальні особливості психологічних аспектів інтеграції особистості у нове середовище.

Соціальна інтеграція діє як захисний фактор, захищаючи людей від психологічного стресу, часто пов'язаного з конфліктом і переміщенням [2]. Коли біженців і переселенців з окупованих територій приймають громади і надають їм можливості для соціальної інтеграції, це може значно підвищити їхню життєстійкість і зменшити негативний психологічний вплив переміщення. Цілісний підхід до відновлення повинен надавати пріоритет соціальній інтеграції та створенню інклюзивного, сприятливого середовища для зміцнення психічного здоров'я і благополуччя в періоди після конфлікту. Оскільки, як ми вже зазначали, наслідки воєнного стану відображаються індивідуально з різними часовими інтервалами, профілактичні заходи не обмежуються виключно психологічною допомогою, але вона є основою для продуктивного функціонування у суспільстві.

Психологічне благополуччя відіграє вирішальну роль у процесі соціокультурної адаптації. Її успіх залежить від різних факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх, у новому середовищі. Зокрема, від задоволення індивідуальних потреб і підтримки позитивного емоційного стану.

Досліджуючи адаптацію переміщених осіб, важливо враховувати об'єктивні та суб'єктивні фактори. У широкому спектрі підходів до інтеграції ми зосереджуємо увагу на соціокультурному підході, який підкреслює важливість внутрішнього світу людей. Його основна мета – допомогти людям адаптуватися до нової культури, подолати культурні виклики та знайти гармонію між ідентичностями. Інтеграція переміщених осіб відбувається в міру того, як їхня ідентичність зближується з ідентичністю нової громади під час цього процесу конвергенції. Цей процес відбувається двома шляхами:

- 1) прийняттям культури іншої групи;
- 2) співіснуванням багатьох культур в одному середовищі.

Вибір шляху, в свою чергу, залежить від культурних, соціальних і політичних відмінностей між переміщеними особами та приймаючою громадою. Важливо визнати, що більшість переміщених осіб перебувають у постійному стресі, який може призвести до нових психологічних травм пов'язаних з переїздом і облаштуванням на новому місці. Це часто проявляється у вигляді сильної тривоги, постійного занепокоєння та безпричинних спалахів гніву. Працюючи з людиною, яка пережила травму, дуже важливо дотримуватися загальної моделі психологічного втручання.

Перший крок психолога – допомогти стабілізувати травмовану людину. Обережно вивести людину з початкового стану шоку і заперечення, поступово допомагаючи їй змиритися з реальністю травматичного досвіду. Після того, як стабілізація досягнута, за необхідності може бути застосована психотерапія. Роль психолога полягає у знятті напруги та вирішенні будь-яких конфліктних ситуацій. Однак як нами вже зазначалось, кожна реакція – індивідуальна, тому для переміщених осіб необхідно застосовувати індивідуальну терапію.

Індивідуальна терапія проводиться з метою зменшення емоційної напруги, тривоги та полегшення симптомів стресу. До основних форм психологічної допомоги належать:

- Індивідуальне консультування, яке передбачає проведення бесід з метою опрацювання травматичного досвіду.

- Групи самопомогі, які розвивають почуття спільності, сприяють незалежності, підвищують впевненість у собі та полегшують набуття практичних навичок.

- Сімейне консультування, яке передбачає зусилля, спрямовані на опрацювання травматичного досвіду в межах сім'ї та визначення особистих ресурсів для спільного подолання викликів.

- Психокорекційні групи, що покликані допомогти людям усвідомити свою травму, розвинути механізми подолання та зменшення стресу, подолати психосоматичні розлади та більш ефективно організувати своє повсякденне життя.

Ці методи психологічної підтримки допомагають переміщеним особам впоратися зі стресом, відновити відчуття внутрішньої рівноваги та полегшити фізичний дискомфорт.

Список використаних джерел:

1. Санько К. О. Psychological well-being as a basis of a full and psychologically healthy personality functioning. *The journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. A series of «Psychology»*. 2016. Т. 59. С. 42–45. URL: <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/6034>.

2. Community resilience among Ukrainian refugees: what is the role of the host community in recovery from forced migration? / L. Migliorini та ін. *Frontiers in psychiatry*. 2023. Т. 14. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1206304>

3. Hobfoll S. E., Canetti-Nisim D., Johnson R. J. Exposure to terrorism, stress-related mental health symptoms, and defensive coping among jews and arabs in israel. *Journal of consulting and clinical psychology*. 2006. Т. 74, № 2. С. 207–218. URL: <https://doi.org/10.1037/0022-006x.74.2.207>

4. Miller K. E., Rasmussen A. War exposure, daily stressors, and mental health in conflict and post-conflict settings: bridging the divide between trauma-focused and psychosocial frameworks. *Social science & medicine*. 2010. Т. 70, № 1. С. 7–16. URL: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.09.029>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-8>

Пушкар О. А.,

*аспірант першого року навчання
за спеціальністю 053 – Психологія*

*кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПРОЯВ КОГНІТИВНИХ СТИЛІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Загальновідомо, що період підліткового віку вважається перехідним від дитячого до зрілого віку. Динамічні зміни, які мають місце у інтелектуально-емоційній сфері у підлітковому віці (посиленій, непомірний розвиток та зростання організму тощо), сприяють виникненню нового рівня його світогляду, необхідності у самоутвердженні, рівноцінній та довірливій комунікації з однолітками та дорослими.

Серед науковців, які досліджували прояв когнітивних стилів у підлітковому віці можна виокремити таких як М. Кожевников, Б. Мессер, А. Міллер, Ч. Носал, Дж. Ройс, О. Смул, Д. Уорделл та інших.

Поняття «когнітивний стиль» вперше використав А. Адлер для позначення характеристики особистості, яка являє собою стійкі індивідуальні особливості пізнавальних процесів, які зумовлюють використання різних дослідницьких стратегій. У межах його індивідуальної психології розуміється як своєрідність життєвого шляху

особистості, структурованого постановкою і досягненням цілей. Інтерпретація терміна «когнітивний» через поняття «розвиток» не отримала великого поширення у вітчизняній психологічній літературі. Він асоціюється з назвою одного з напрямів сучасної психології, що зародились у США в 60-ті роки ХХ століття, – «когнітивною психологією» [1, с. 32].

На думку Д. Уорделл і Дж. Ройс когнітивні стилі – це стійкі риси, які впливають на спосіб організації когнітивних та афективних процесів. Автори запропонували теоретичну модель, в якій когнітивні стилі розподілили на три групи за критерієм співвідношення когнітивних та афективних компонентів: власне когнітивні стилі, когнітивно-афективні та афективні стилі. В їх класифікації властивості уваги інтерпретуються з позиції когнітивно-афективних стилів. Так, стиль полезалежність-полenezалежність характеризує селективний аспект уваги, просторове сканування (вужке-широке сканування) – інтенсивність уваги, а швидкість ідей – широту уваги [6, с. 475].

Вагомий внесок у розв'язання проблеми взаємозв'язку когнітивних процесів (сприймання, увага, пам'ять, мислення) та стилів був зроблений А. Міллером, який організував когнітивні стилі в певну систему відповідно до етапів обробки інформації. В його системі на рівні перцепції з етапом розпізнавання образу (частина-ціле) співвідноситься когнітивний стиль аналітичність-синтетичність, а з увагою – стиль полезалежність полenezалежність [2; 4].

Відповідно до моделі Ч. Носала, чотири рівні (від простого сприймання до складного прийняття рішень) і чотири способи (від автоматичного кодування даних і до свідомого розподілу ментальних ресурсів) обробки інформації утворюють осі матриці, на яких розміщені когнітивні стилі. Так, в його моделі на рівні перцепції когнітивний стиль полезалежність-полenezалежність відображає структуру поля (ступінь артикульованості пізнавальних образів), фокусуєчий-скануючий контроль відображає сканування поля (особливості розподілу уваги), а стиль імпульсивність-рефлексивність відображає характер контролю (здатність до гальмування і регуляції власної активності). Індивідуальна увага людини може бути зумовлена особливостями цих стилів і утворювати досить складну функціональну структуру [5].

У дослідженні Б. Мессер виявлено, що діти дошкільного віку з рефлексивним когнітивним стилем краще зосереджують увагу, ніж діти з імпульсивним когнітивним стилем. При цьому стратегії розподілу уваги різняться: дошкільники з рефлексивним стилем витрачають багато часу на перевірку своїх гіпотез та збирають більший об'єм інформації до моменту надання відповіді [3, с. 1028].

На процес формування когнітивних стилів суттєво позначається тип нервової системи підлітків. Наприклад, підліткам, яким притаманна

інертна нервова система при посиленні навантаження в процесі навчання недостатньо ефективно справляються з завданнями, порівняно з підлітками, яким притаманний рухомий тип нервової системи. Через це, важливо, щоб нервова система могла б компенсуватися ціленаправленим формуванням певних стилістичних ознак діяльності, зокрема, здійснення ціленаправленого планування та систематичного контролю за діяльністю. Можливо досить вагоме завдання освітнього розвитку підлітків полягає у формуванні компенсаторних елементів когнітивного стилю, які сприяють заповненню можливих обмежень, які відбиває на інтелектуальну роботу при певних навчальних умовах тип нервової системи дітей у підлітковому віці.

Таким чином, під когнітивним стилем варто розуміти витривалі, порівняно сталі характеристики сприймання та обробки інформаційних даних, методів прийняття рішень, властивих для дітей у підлітковому віці. Динаміка формування когнітивного стилю є доволі стійкою і відносно до певних індикаторів починає врівноважуватися вже у дітей молодшого шкільного віку. Не варто здійснювати оцінку когнітивних стилів враховуючи лише їх ефективність, оскільки вони сприяють вирішенню однакових проблем різноманітними напрямками, водночас досягаючи визначеної мети.

Список використаних джерел:

1. Смуk O. T. Механізми сімейного виховання як цілісний комплекс, що охоплює сукупність генетично фіксованих і накопичених шляхом науcніння навичок, які детермінують когнітивні стилі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Випуск 1. С. 31–35.
2. Kozhevnikov M. Cognitive styles in the context of modern psychology: toward an integrated framework of cognitive style. *Psychological Bulletin*. 2007. № 133(3). P. 464–481.
3. Messer B. Reflection-Impulsivity: A review. *Psychological Bulletin*. 1976. № 83(6). P. 1026–1052.
4. Miller A. Cognitive styles: An integrated model. *Educational Psychology*. 1987. № 7(4). P. 251–268.
5. Nosal Ch. S. Psychologiczne modele umyslu. Warszawa : Panstwowe Wydawnictwo Naukowe. 1990.
6. Wardell D. M., Royce J. R. Toward a multi-factor theory of styles and their relationship to cognition and affect. *Journal of Personality*. 1978. № 46(3). P. 474–505.

Ходотаєв А. А.,

аспірант першого року навчання

факультету психології та спеціальної освіти

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЯК СУПРОВІДНИЙ МЕТОД ВІДНОВЛЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСІБ

В сучасних умовах коли переважна частина людей потерпає від агресії одним із головних чинників у питанні відновлення здоров'я є належне врахування обох чинників як фізичного так й психічного здоров'я кожної людини. Й в межах виокремлення питання щодо уваги психічного здоров'я одним із факторів варто виокремити явище соціальної підтримки в межах реабілітації людей.

Роль соціальної підтримки в межах реабілітації людей в першу чергу ставить на собі мету стабілізувати взаємодію людини в рамках системи соціального середовища та закріпити її стан в парадигмі виключення явищ таких як: відчуження, деперсоналізації та інших. Оскільки брак явища соціальної підтримки призводить до супутніх прояв проблематики так як відчуження в суспільстві, незадоволеність результатами діяльності реабілітаційного процесу. В перспективі такого явища недостатнього залучення людини до соціальної структури та активізації явища соціальної підтримки веде до погіршення та пригнічення психічного стану, що знижує ефективність реабілітації людини до суспільства.

В цьому контексті можна виокремити соціальну підтримку як систему заходів спрямованих на підтримання людини (або групи людей) та її психічного стану через призму соціального кола та соціального включення. Також в аспекті явища соціальної підтримки варто власне виокремити напрями прояву контексту цієї підтримки на ту групу людей або конкретну людину, що знаходиться в межах реабілітації. Й в цьому контексті можна виокремити власне два середовища взаємодії:

1. Соціальна взаємодія (підтримка) з боку професійного середовища.

2. Залучення соціальної взаємодії з боку особистого середовища.

В контексті підтримки з боку соціальної направленості професійного середовища, це можна виокремити як явище позитивного підкріплення направленості в межах реабілітаційного процесу. Оскільки в цьому контексті ми можемо виокремити явище прямого

залучення професійного середовища, що стає тим явищем яке допомагає виокремити результативність та мінімізувати явище конкуренції. Також сюди можна віднести поступове залучення людини в ту професійну сферу якою людина займається.

В межах виокремлення соціальної взаємодії з боку особистого середовища такого як: сім'я, друзі. Є супутнім проявом позитивного підкріплення в межах реабілітаційного процесу який супроводжує людину в межах загальної структури соціального середовища та в межах сімейного, але не окреслює професійне середовище та включення до нього.

В цьому контексті також варто виокремити залучення різних варіацій прояву соціальної підтримки. Де власне можна виокремити наступні:

- 1) суспільна;
- 2) інформаційна;
- 3) інструментальна;

До меж суспільної варіації прояву соціальної підтримки можна віднести прояви реабілітаційного спектру груп допомоги. Наприклад сюди можна включати: групи підтримки для переміщених осіб, групи підтримки для військових та інші. В своєму контексті ця група дозволяє поступово повернути людину до соціального кола через залучення людей в схожій тематиці та загальній допомозі.

Інформаційна варіація може мати прояви ширшого залучення оскільки її сутність має бути тією, яка зможе надати необхідну актуальну інформацію про центри, установи в загальній системі реабілітаційного процесу людини.

Інструментальний прояв соціальної підтримки в цьому контексті є тим проявом який можна віднести ширше до державного забезпечення відновлення людей. В межах такого виокреслення можна виокремити залучення соціальної підтримки в межах прояву соціальних виплат, послуг, можливості звернення до фахівців. В даному аспекті цей прояв соціальної підтримки гарантує отримання людиною того необхідного ресурсу який їй необхідний.

В цьому контексті можна виокремити явище того, що структурна взаємодія соціального напрямку підтримки може бути одним із тих факторів, що швидше повертає людину до соціального середовища в якому він функціонує, оскільки явище соціальної структури є загальним для людини та тут виокремлюється залучення до взаємодії з боку різних соціальних груп, таких як: професійна, сімейна та інші. Залучення з боку різних груп допомагає швидше реабілітувати людину в межах соціального середовища, оскільки процес явища соціальної підтримки є супутнім та є поступовим.

Список використаних джерел:

1. Коқун О. М. Основи психологічної допомоги військово-службовцям в умовах бойових дій : методичний посібник / О. М. Коқун, Н. А. Агаев, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.
2. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій : навч. посіб. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології ; за наук. ред. Т. М. Титаренко. К. : Міленіум, 2011. 272.
3. Тютя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота (теорія і практика) : навч. посіб. К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. С. 185–191.

НАПРЯМ 5. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА ПОЛІТИКО-ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-10>

Сколота Е. В.,

аспірант

Таврійського національного університету

імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТУ З РОЗВИТКУ АСЕРТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Асертивна поведінка фахівця соціономічного профілю відрізняється від асертивної поведінки у повсякденному житті. Специфіка соціономічної професійної взаємодії викликає необхідність оволодіння майбутніми фахівцями соціономічного профілю не стільки способами досягнення кінцевої мети, скільки впевненій участі у ситуації професійної взаємодії, успішному спілкуванню в будь-який час і з будь-яким об'єктом своєї майбутньої професійної діяльності. Це викликало необхідність відмовитися від стандартизованого тренінгу асертивності і розробити тренінг «Бути асертивним – стати професійним!» на основі структурно-динамічної моделі розвитку асертивності майбутніх фахівців соціономічного профілю. Його метою було: формування у учасників адекватного, реалістичного уявлення про себе як особистість, як суб'єкта навчальної і майбутньої професійної діяльності (когнітивний компонент); розвиток самоповаги, навичок рефлексії, готовності сприймати себе реального у навчальному та майбутньому професійному житті (поведінковий компонент); корегування мотивації до спілкування, розвиток упевненості у собі, умінь та навичок саморегуляції (регулятивний компонент).

Теоретичну складову тренінгу було обмежено коротким знайомством із загальними нормативно-правовими, деонтологічними та психологічними характеристиками соціономічної діяльності та основними положеннями теорії навчання з наголосом на самонавчання. Практичну складову тренінгу було розроблено на основі модифікованих варіантів відомих технік групової роботи і тренінгів асертивності [1; 2]. Під модифікацією розуміється авторське пристосування тренінгової вправи до мети та завдань тренінгу з використанням її основної ідеї.

Після перевірки учасників експерименту на однорідність зі студентами, які увійшли до складу експериментальної групи було проведено професійно-психологічний тренінг «Бути асертивним – стати професійним!». Після тренінгу з учасниками експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп було проведено другий психодіагностичний зріз. Результати першого та другого психодіагностичних зрізів експериментальної групи наведені у таблиці 3.2.

Таблиця 1

**Порівняння показників експериментальної групи
до та після експерименту**

Характеристики, що було протестовано	Показник ЕГ до експ.	Показник ЕГ після експ.	t	p
Структура життєвих цінностей				
Розвиток себе	6,643±0,217	6,964±0,213	2,052	≤0,05
Духовне задоволення	6,857±0,290	7,214±0,274	3,803	≤0,05
Креативність	6,036±0,275	6,393±0,274	3,803	≤0,05
Активні соціальні контакти	6,179±0,282	6,429±0,284	2,946	≤0,05
Власний престиж	5,786±0,264	5,893±0,253	1,768	>0,05
Досягнення	6,036±0,294	6,286±0,291	2,507	≤0,05
Збереження власної індивідуальності	5,607±0,311	5,679±0,282	0,982	>0,05
Самооцінка особистості				
Усереднений показник	0,475±0,055	0,519±0,046	2,125	≤0,05
Рівень самоефективності				
Сфера предметної діяльності	32,321±2,746	32,929±2,712	2,868	≤0,05
Сфера міжособистісного спілкування	11,250±0,518	11,464±0,514	2,665	≤0,05
Мотивація професійної діяльності				
Внутрішня мотивація	3,375±0,161	3,500±0,150	2,946	≤0,05
Зовнішня позитивна мотивація	3,583±0,181	3,668±0,181	2,063	≤0,05
Зовнішня негативна мотивація	3,429±0,163	3,286±0,188	-2,475	>0,05
Стильові особливості саморегуляції				
Планування	4,714±0,291	4,964±0,259	2,507	≤0,05
Моделювання	5,250±0,326	5,464±0,321	2,665	≤0,05
Програмування	4,786±0,311	5,000±0,331	2,665	≤0,05
Оцінка результатів	5,607±0,279	5,821±0,292	2,233	≤0,05
Гнучкість	5,143±0,358	5,393±0,353	2,507	≤0,05
Самостійність	5,071±0,327	5,286±0,339	2,233	≤0,05
Загальний рівень саморегуляції	28,321±0,547	28,607±0,575	2,083	≤0,05

Наведені у таблиці 1 дані свідчать, що після участі у тренінгу статистично значимі зміни відбулися майже за всіма показниками, які було продіагностовано. Зміни у когнітивному компоненті асертивності майбутніх фахівців соціономічного профілю у показниках структури життєвих цінностей свідчать про придатність запропонованого професійно-психологічного тренінгу до формування у студентів соціономічних професій більш реалістичного уявлення про самих себе як майбутніх професіоналів, розвитку у них прагнення до отримання морального задоволення від своєї професійної діяльності, намагання дотримуватися нормативно-правових та деонтологічних вимог у професії асертивно вести себе у професійному оточенні, бажання реалізувати у професії свої творчі можливості, удосконалити взаємовідносини з колегами.

Аналіз змін у показниках, що характеризують поведінковий компонент асертивності майбутніх фахівців соціономічного профілю, свідчить, що засобами тренінгу не вдалося суттєво вплинути на рівень їх самооцінки (2,125), хоча усереднений показник самооцінки після експериментального впливу дещо зріс за рахунок збільшення кількості осіб, які підвищили рівень самооцінки в межах середньої адекватної самооцінки і ці зміни мають статистично значимий характер. Проте, суттєві зміни відбулися у показниках самоефективності і у сферах предметної діяльності та міжособистісного спілкування. Зазначені зміни свідчать про розвиток у учасників ЕГ навичок самоспостереження і самопрограмування, розвиток самоповаги і готовності сприймати себе реального. Участь у тренінгу стала для майбутніх фахівців соціономічного профілю імпульсом до саморозвитку, визначила шлях для операціоналізації та самовербалізації спроб досягти високого рівня асертивності у професійній взаємодії.

Суттєві зміни відбулися у показниках регулятивного компонента асертивності майбутніх фахівців соціономічного профілю. Після участі у тренінгу у його учасників зріс показник внутрішньої мотивації, що є найбільш визначальним чинником загального рівня мотивації до професійної діяльності. За результатами першого зрізу учасники експериментальної групи мали мотиваційний комплекс ЗПМ>ЗНМ>ВМ, що характеризувався високими значеннями зовнішньої негативної мотивації та низькими значеннями внутрішньої мотивації. Зростання показника внутрішньої мотивації після проведення експериментального впливу і зміна мотиваційного комплексу на ЗПМ>ВМ>ЗНМ свідчить про позитивний вплив запропонованих у професійно-психологічному тренінгу підходу. Адже зростання рівня внутрішньої мотивації означає збільшення значення професійної діяльності для особистості. Слід зазначити, що за результатами експерименту, рівень внутрішньої мотивації зріс у кожного п'ятого учасника експериментальної групи. Проте, комплексний характер

зменшує можливості запропонованого професійно-психологічного тренінгу щодо задоволення наявних у студентів потреб до успішного навчання, що свідчить про потребу у розробці спеціальних психологічних засобів підвищення рівня внутрішньої мотивації до навчання.

Після участі у тренінгу суттєво зросли показники шкал «Моделювання» та «Програмування», відбулися змінилися стильові особливості саморегуляції майбутніх фахівців соціономічного профілю. Незначне зростання відбулося за всіма шкалами тесту. Збільшення показника за шкалою «Моделювання» свідчить про придатність запропонованого професійно-психологічного тренінгу до розвитку здатності майбутніх фахівців соціономічного профілю виділяти значущі умови досягнення близьких і віддалених у часі цілей, формувати програми та плани своєї діяльності і діяти відповідно до них. Збільшення показника за шкалою «Програмування» підтверджує придатність запропонованого професійно-психологічного тренінгу для формування у майбутніх фахівців соціономічного профілю потреби продумувати способи досягнення визначених цілей, здатності самостійно, деталізовано, розгорнуто розроблювати і корегувати програми своїх дій, гнучко змінювати їх у нових обставинах.

Таким чином, результати експерименту довели ефективність професійно-психологічного тренінгу «Бути асертивним – стати професійним!». Зазначений тренінг можна розглядати в якості чинника успішної професіоналізації майбутніх фахівців соціономічного профілю. Найбільш оптимальним шляхом розвитку асертивності майбутніх фахівців соціономічного профілю можна вважати поєднання занять з дисциплін професійної підготовки з використанням професійно-психологічного тренінгу з розвитку асертивності та стимулювання студентів до постійного особистого і професійного саморозвитку та самовдосконалення шляхом формування асертивної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Anneken G., Egelmeier L., Kessler E. Confianza y entrenamiento de contacto en un grupo. Por. con él. Romek V. G. M. : Júpiter-K LLP, 1990. 64 p.
2. Bishop S. Develop Your Assertiveness. Kogan Page, L., 2006. 128 p.

Сколота Е. В.,

аспірант

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ АСЕРТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Асертивність – це характеристика особистості фахівця соціономічного профілю, що проявляється у професійній взаємодії як впевнене, активне, без зайвого занепокоєння реагування на ситуацію і надання невідкладного зворотного зв'язку адекватного ситуації в межах наявних нормативно-правових вимог з дотриманням правил професійної деонтології, без прояву агресивності та маніпулювання. На думку зарубіжних і вітчизняних фахівців асертивність являє собою континуум і проявляється в межах від надмірної поступливості (тобто невпевненості) до надмірної ворожості (тобто агресивності) [4].

Стосовно структури асертивності слід відзначити, що зарубіжні дослідження у цьому напрямі не ведуться. Проте, всі зарубіжні фахівці вказують на важливість когнітивної складової асертивності – знань про ситуативні особливості прояву асертивності, пасивності і агресивності, асертивні права людини тощо. У дослідженнях українських науковців спільний погляд на цю проблему не вироблений. Дослідники пропонують різні моделі асертивності, які складаються з трьох [1], чотирьох [3] та п'яти [2] компонентів. Наявні моделі асертивності містять низку однакових елементів: когнітивний, поведінковий і регуляційний. Для моделювання розвитку асертивності майбутніх фахівців соціономічного профілю також важливо враховувати, що він відбувається під впливом ендopsихіки та екзopsихіки [5, с. 65–66].

Таким чином, структурно-динамічну модель розвитку асертивності майбутніх фахівців соціономічного профілю слід будувати на засадах особистісного, діяльнісного та системного підходів (Г. Балл, Ф. Капра, О. Лазурський, С. Максименко, В. Моляко, В. Рибалка та ін.), які реалізуються у розгляді особистості майбутнього фахівця соціономічного профілю як суб'єкта професійної соціономічної діяльності, особистісного та професійного розвитку.

Межі проявів асертивності майбутніми фахівцями соціономічного профілю після початку професійної діяльності регулюються суспільством та професійним середовищем. На індивідуальному рівні на прояви асертивності майбутніх фахівців також може впливати їх соціальне оточення.

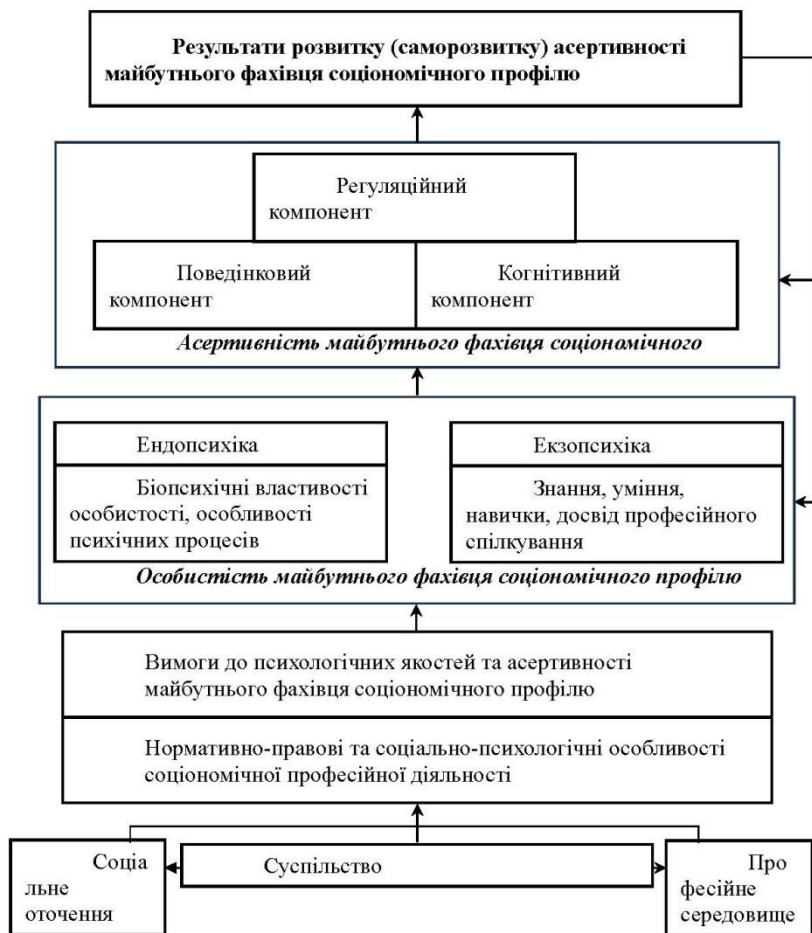

Рис. 1. Структурно-динамічна модель розвитку асертивності майбутніх фахівців соціономічного профілю

Вимоги до асертивності майбутніх фахівців соціономічного профілю формуються під впливом нормативно-правових та соціально-психологічних особливостей соціономічної професійної діяльності. Специфіка соціономічних професій вимагає від професіоналів: прагнення до спілкування; уміння легко вступати в контакт з незнайомими людьми; оптимізму, стійкого позитивного настрою; прояву емпатії, доброзичливості, чуйності, витримки; управління емоціями; здатності до саморефлексії; уміння аналізувати поведінку, емоції,

настрій та наміри об'єктів професійної діяльності; уміння запобігати та залагоджувати конфліктні ситуації; упевнено володіти мовою, мімікою, жестами; здатності слухати та знаходити спільну мову з різними людьми, переконувати їх та управляти ними у нормативно визначених межах; здатності до самостійного прийняття рішень і готовності відповідати за їх наслідки.

Формування та розвиток асертивності майбутніх фахівців соціономічного профілю у ВНЗ розпочинається практично з перших днів навчання та відбувається у формі прямого та опосередкованого впливу на ендо- і екзопсихіку особистості студента. Під час занять вони отримують необхідні теоретичні знання щодо нормативно-правової та соціально-психологічної регламентації своєї майбутньої професійної діяльності; форм, способів і методів виконання професійних обов'язків; особливостей та прийнятих у професії правил міжособистісної взаємодії. Одним з основних напрямів розвитку асертивності в освітньому процесі є оволодіння майбутніми фахівцями соціономічного профілю знаннями і навичками комунікативної взаємодії, адже комунікативна діяльність є основним змістом соціономічної праці. Суттєво впливає на розвиток асертивності майбутнього фахівця соціономічного профілю виробнича практика. Під час неї формуються та розвиваються уміння і навички професійної взаємодії, студенти отримують можливість визначитися щодо відповідності обраної професії своїм очікуванням, особистісному потенціалу, уявленням про своє майбутнє.

Рушійними силами розвитку асертивності фахівця соціономічного профілю є протиріччя між рівнем асертивності майбутнього фахівця соціономічного профілю і об'єктивними вимогами соціономічної професійної діяльності. Для кожної стадії професійного становлення особистості характерні свої специфічні прояви зазначеного протиріччя. Зняття їх призводить до переходу фахівця соціономічного профілю на наступну стадію професійного становлення і до нового рівня асертивності в межах її континуума.

Результати практичних проявів асертивності, якщо вони задовольняють суспільство і потреби особистості у самоствердженні, впливають на зміст його ендо- та екзопсихіки і структурних елементів асертивності, що дає поштовх перебудові задіяних структур особистості, сприяє подальшому розвитку асертивності та професійному становленню особистості в цілому.

Таким чином, за рівнем асертивності майбутніх фахівців соціономічного профілю можна розрізнити за показниками:

– ставлення до своєї професії як факту важливого для життя, професійного статусу, як основи для професійного та кар'єрного зростання (когнітивний компонент);

- самоставлення до себе як професіонала, своєї професійної ефективності, контактів з професійним середовищем (поведінковий компонент);
- мотиваційних особливостей професійної поведінки та способів її саморегуляції (регуляційний компонент).

Список використаних джерел:

1. Бутузова Л. П. Асертивність особистості як основа становлення безпечної поведінки в підлітковому віці. *Проблеми психологічної безпеки: особистість, суспільство, держава*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2010. С. 33–40.
2. Лучків В. З. Психологічні особливості розвитку асертивності в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / В. З. Лучків; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 20 с.
3. Медведєва С. А. Розвиток асертивності майбутніх практичних психологів у процесі їх професійного становлення : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. К., 2010. 19 с.
4. Подоляк Н. Структура асертивності з позиції континуально-ієрархічного підходу. *Проблеми гуманітарних наук. Серія : Психологія*. 2018. Вип. 43. С. 128–139. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>
5. Рибалка, В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології : навч. посіб. К. : ІПППО АПН України, 2006. 530 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-12>

Степанов А. Т.,
студент 3 курсу
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНИХ ВИБОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вибори як форма безпосереднього волевиявлення громадян, не перестає бути важливою потребою демократичного суспільства, навіть в умовах дії екстраординарних правових режимів, у тому числі в умовах воєнного стану. Українська політична дійсність відображається в наявному запиті українського суспільства на оновлення

влади, але відкритим залишається питання щодо форми реалізації такого оновлення.

Як зазначається в матеріалах соціологічних досліджень Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова чинний склад Верховної Ради України не користується довірою більше ніж половини українського суспільства (51%), натомість іншим дослідженням Центру Разумкова відмічається, що 61,6 відсотків громадян схильні до думки, що проведення чергових виборів у Верховну Раду в умовах воєнного стану не є доцільними [1, 10].

Наявні показники суспільної думки є абсолютно контрверсійними. У зв'язку з цим виникає питання щодо правової можливості та політичної доцільності проведення загальнонаціональних виборів у Верховну Раду та виборів Президента України в умовах воєнного стану, що триває.

Правовий аспект цього питання не містить жодних юридичних інструментів, які дозволяли б проведення виборів в умовах воєнного стану. Чинна Конституція в статті 83 Конституції України прямо визначає можливість проведення виборів до Верховної Ради нового скликання лише після скасування воєнного стану, якщо повноваження попереднього скликання закінчуються в умовах воєнного стану.

Важливо те, що зазначені положення статті 83 Конституції передбачають можливість проведення виборів Верховної Ради нового скликання саме лише після скасування воєнного стану, проведення виборів в умовах воєнного стану, який було припинено, нормою Конституції не передбачено.

Правова природа та різниця понять “припинення воєнного стану” та “скасування воєнного стану” пов'язується з усуненням обставин, які стали причиною введення правового режиму. Відтак в контексті взаємного тлумачення статті 83 Конституції та частини 2 статті 7 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” проведення виборів до Верховної Ради України можливе лише за умови усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, тобто лише після повного припинення бойових дій.

Тема проведення виборів до Верховної Ради попри наявність правового режиму воєнного стану є нагальною не лише як питання внутрішнє, але й знаходить своє відображення в порядку денному дискусій міжнародної спільноти. Переважно на рівні окремої думки певних діячів, констатується необхідність проведення виборів у будь-яких умовах. Така ідея пояснюється крізь принципи неможливості узурпації влади та необхідність дотримання демократичних засад. Відповідно виникає питання політичної доцільності проведення виборів за будь-яких умов [7].

Вибори є основним інструментом політичної боротьби, головний зміст якої полягає в законному та цивілізовану оволодінні політичною владою тими чи іншими політичними силами, а також впливом на формування державних владних органів та державної політики. Відсутність, або обмеження такого інструменту, безумовно, формусе засилля одного політичного вектору та однієї політичної сили у владних структурах та органах.

Сьогоднішня українська політика – наявність у однієї політичної сили простої більшості мандатів у вищому представницькому, законодавчому органі державної влади та недовіра більшості населення чинному законодавчому органу.

В таких умовах проведення виборів незалежно від діючого правового режиму в державі є політично доцільним, але така політична доцільність не відповідає існуючим засадам конституційного регулювання.

З іншого боку, політичний контекст не тільки виборів, а й виборчого процесу, що проходить в умовах воєнного стану, має також інші аспекти, які безпосередньо впливають на легітимність та легальність органів державної влади, що їх було обрано у відповідних особливих умовах.

Легітимність влади з точки зору політичної науки полягає у визнанні народом держави та міжнародною спільнотою владного статусу особи чи політичної сили. Легальність влади розкривається через оцінку відповідності порядку обрання та дій державного органу законодавству держави [5, с. 5].

Фактичні обставини сьогоднішнього вказують на те, що реалізація активного виборчого права частини громадян не уявляється можливою хоча б з тієї причини, що станом на лютий 2023 року 18% території України є невідконтрольованою органами державної влади України, відтак проведення виборів на цій території до скасування режиму воєнного стану унеможливлене.

З політичної точки зору, неврахування волевиявлення таких громадян за списками та мажоритарною системою дискредитує легітимність органу, що було обрано у відповідний спосіб [3, с. 6].

Юридична сторона питання полягає в тому, що позбавлення можливості волевиявлення частини громадян, що досі перебувають на невідконтрольованій території, є, по-перше обмеженням їх активного виборчого права, до того ж є і обмеженням їх конституційної рівності з іншими громадянами України.

Заборона дискримінації та рівність перед законом, дотримання прав людини є одним з критеріїв чіткого розуміння верховенства права, який було закладено у Доповідь Венеційської комісії № 512/2009 від 04.04.2011 [2].

Саме додержання принципу верховенства права було однією з умов подання заявки України на членство в Європейському Союзі, як те зазначається в Рекомендаціях Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС. [9]

Відтак проведення виборів в умовах, що з очевидних обставин не дозволяють врахувати волевиявлення населення 18% території держави, а також органи, що обрані на підставі таких виборів не зможуть мати легітимний та легальний статус.

Інший політико-правовий аспект, який є перешкодою проведення виборів в умовах воєнного стану, стає обмеження певних прав, які діють в умовах зазначеного правового режиму. Відповідно до Указу Президента України № 64/2022, яким було введено правовий режим воєнного стану, в Україні на час дії такого режиму обмежено низку конституційних прав, до яких, зокрема, відносяться право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право на мирні збори, тощо.

Вочевидь, реалізація пасивного виборчого права передбачає проведення передвиборчої кампанії, яка основана на політичній боротьбі, що у тому числі передбачає вільне вираження кандидатом свої поглядів, проведення зборів та мітингів, інших публічних заходів та акцій, обробку та розповсюдження інформації, що містить агітаційний характер.

Свобода політичної боротьби, в умовах цілком обґрунтованого обмеження прав людини владними органами, в сучасних правових умовах не можлива.

Реалізація заходів владного примусу або обмеження в умовах воєнного стану, виходячи з їх правової природи, є ситуативною необхідністю і такі заходи застосовуються відповідно до наявної ситуації.

Відтак відсутня жодна юридична гарантія того, що, обмеження прав людини владними органами, в рамках гіпотетичної передвиборчої кампанії не буде використано тими чи іншими силами в інтересах обмеження спроможності до політичної боротьби інших учасників виборчого процесу.

Як висновок, ані з політичної, ані з юридичної точки зору, проведення загально національних виборів не є доцільним в умовах воєнного стану.

Натомість проблеми, які можуть виникати з проведенням загальнонаціональних виборів у повоєнний час наразі є актуальними. Серед них варто виділити такі як: відсутність необхідної інфраструктури в постраждалих місцевостях, безпека, матеріальне забезпечення [6, с. 116].

Разом із тим в політичному аспекті проведення виборів у повоєнний час виникає питання щодо змісту політичної боротьби та політичного піару в умовах післявоєнного відновлення країни.

Венеціанська комісія в одній зі своїх доповідей вказувала, що проведення виборів в умовах війни не є припустимим, до того ж однією з причин зазначалося те, що занепокоєння суспільства можуть суттєво відрізнятись від тих питань, на яких слід зосередити дискусію для обрання законодавчого органу на весь законодавчий період [12].

Відтак важливо зазначити, що цей фактор має значний вплив і на спектр суспільного інтересу в рамках політичної боротьби в умовах після війни. Серед факторів які можуть необгрунтовано вплинути на політичні вподобання громадян можна виділити: низький рівень життя, ті чи інші матеріальні потреби, задоволення яких може вплинути на політичні вподобання громадян, довготривалий вплив інформаційної блокади на певну категорію громадян, тощо [6, с. 117].

Таким чином, враховуючи наведені тези можна зробити висновок, що наявна правова та політична дійсність в Україні жодним чином не дозволяє проведення виборів в умовах воєнного стану. Такий виборчий процес ставить під значну загрозу реалізацію прав певної категорії громадян, а також дискредитує легітимність та легальність новообраних органів державної влади.

Натомість питання проведення виборів у повоєнний час залишається відкритим через низку соціальних та політичних аспектів, які можуть вплинути на спектр питань політичного дискурсу та, як результат, саме волевиявлення громадян.

Список використаних джерел:

1. Ведернікова І. Війна і вибори. Яка перемога важливіша?. Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly. URL: <https://zn.ua/ukr/war/vijna-i-vibori-jaka-peremoha-vazhlivisha.html> (дата звернення: 08.10.2023).
2. Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні. м. Венеція, 25–26 берез. 2011 р.
3. Ключковський Ю., Венгер В. Передумови та виклики й проведення виборів в Україні у післявоєнний час. Дослідження з оцінки ситуації. 2022. С. 4.
4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р.
5. Легітимність та легальність державної влади: науково правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2017. Т. 2, № 4. С. 25.
6. Литвиненко І. Л. Обмеження виборчих прав громадян в умовах воєнного стану. Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення. 2022. С. 117.

7. Можливість проведення загальнонаціональних виборів в умовах воєнного стану. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://cutt.ly/UwmeZm0r> (дата звернення: 08.10.2023).

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 20 серп. 2023 р.

9. Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС | EEAS. *The Diplomatic Service of the European Union / EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/рекомендації-європейської-комісії-щодо-статусу-україни-на-членство-в-єс_uk?s=232 (дата звернення: 08.10.2023).

10. Хмілевська В. Українці проти проведення виборів у розриві воєнного стану – соціопитування. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/vibori-u-zhovtni-2023-ho-ne-vidbudutsja-ne-cherez-vidsutnist-juridichnoji-mozhливosti-tse-rishennja-zelenskoho-.html> (дата звернення: 03.10.2023).

11. Центр Разумкова. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (травень 2023р.). Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-traven-2023r> (дата звернення: 08.10.2023).

12. Holding referendums during wars and military threats is against European standards. *Venice Comission*. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/events/?id=3388> (date of access: 08.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-13>

Шаповалова А. М.,

*кандидат політичних наук, доцент,
кафедри філософії та історії*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ЗМІНА ПОЛІТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ УКРАЇНИ У ВИМІРІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Вторгнення росії на територію суверенної України не лише змінило політичний ландшафт, але й вплинуло на більш глобальні речі, такі як ідентичність та самоусвідомлення. Святкування 105-річчя від заснування Таврійського національного університету ім. В. Вернадського є яскравим прикладом того, як російська агресія здатна

перестроювати життя не лише людей, але й освітніх закладів. Відзначаючи річницю у Києві, будучи вимушено переміщеним закладом, ТНУ являє собою приклад того, до чого призводить війна та яким чином вона відображається на житті та діяльності закладу вищої освіти. Зважаючи на це, дослідження політичного ландшафту нашої держави у вимірі російської агресії є актуальною та нагальною проблематикою.

На політичний ландшафт України серйозно вплинула наполеглива, багатогранна та багаторічна агресія, здійснена російською федерацією. Цей геополітичний конфлікт, який триває вже більше десяти років, являє собою складну мережу історичних, культурних і стратегічних факторів, які докорінно змінили траєкторію української політики та її відносини з міжнародним співтовариством.

Анексія Криму в 2014 році, триваючий конфлікт на Донбасі та врешті-решт повномасштабна війна, котра почалась 24-го лютого 2022-го року, не тільки змінили геополітичний баланс у Східній Європі, але й змінили внутрішню політику України, її зовнішньополітичну орієнтацію та її прагнення до національної ідентичності та суверенітету. Ці події змусили Україну йти небезпечним шляхом до більшої автономії та безпеки, протистоячи серйозним внутрішнім і зовнішнім викликам.

Однією з найпомітніших трансформацій російсько-української війни став вплив на повсякденне життя українських громадян. Ескалація бойових дій зумовила зміну пріоритетів, оскільки громадяни стикаються з труднощами умов війни. Український народ зазнав багатотисячних втрат, багато громадян стали жертвами тортур і нелюдського поводження, кілька мільйонів людей опинилися за межами держави, рятуючи життя від війни, агресор примусово депортував з території України тисячі дорослих і дітей.

Як служно зазначають Г. Зеленько та Н. Кононенко: «Повномасштабне російське вторгнення стало каталізатором радикальних зрушень щодо громадянської самоідентифікації» [3, с. 109].

Відзначаємо, що високі показники фіксуються і стосовно основної ідентифікації людей саме як громадян України. Так, 72% опитаних ідентифікують себе як громадяни України, 12% – як жителі села, району чи міста, а 6% – як жителі регіону [1].

Зміна ідентичності прямо вплинула і на громадянське суспільство загалом. Громадські організації, волонтерські групи та активісти мобілізувалися для надання гуманітарної допомоги, підтримки внутрішньо переміщених осіб та захисту прав цивільних осіб, які опинились у зоні конфлікту. Цей сплеск активності громадянського суспільства підкреслює стійкість і солідарність українців перед обличчям лиха. Слід зазначити, що у реєстрі волонтерів Державної податкової служби у 2022 році зареєструвалися 2383 українці.

Це у 8,4 раза більше, аніж за 9 років існування переліку» [2]. І ця цифра постійно зростає, адже попит на волонтерську допомогу постійно підвищується, ставши незамінним інструментом сучасної війни.

Крім того, війна прискорила реформи в секторах безпеки та оборони України. Збройні Сили України пройшли модернізацію, підкріплену міжнародною допомогою, щоб посилити свої можливості реагування на зовнішні загрози. Ця трансформація оборонної позиції України відображає відданість національному суверенітету та стійкість перед обличчям російської агресії.

Відзначимо, що сам політичний ландшафт України зазнав істотних змін. Реакція уряду, на війну зумовила необхідність перегляду його внутрішньої та зовнішньої політики. Громадська думка змінилася, громадяни тепер вимагають ефективного управління, безпеки та підзвітності. Політичні актори адаптувалися до мінливого середовища, сприяючи міжпартійній єдності перед обличчям зовнішньої агресії. Міжнародна спільнота також активізувала свою взаємодію з Україною, надаючи підтримку, дипломатичне посередництво та санкції проти агресора.

Крім того, вплив війни на популярність і лідерство президента Володимира Зеленського разом із його політичною партією був ключовим у формуванні політичного ландшафту, оскільки він підкреслює динаміку розвитку суспільної довіри та очікувань під час кризи. Лідер країни став людиною року за багатьма версіями світових видань, підкресливши свою вагу не лише в самій Україні, але й на світовій політичній сцені.

Не менш важливо і зазначити про зміни в зовнішньому векторі нашої держави, яка під час повномасштабної війни продовжує активно прагнути членства в ЄС та НАТО.

28 вересня 2023 року Президент України Володимир Зеленський наголосив, що наразі Україна та країни-члени НАТО – де-факто вже союзники. На спільному із генсеком НАТО Єнсом Столтенбергом брифінгу президент наголосив, що членство України в Альянсі – це лише питання часу [4].

Однією з найбільш помітних подій у зовнішній політиці України стало пожвавлення її двосторонніх відносин. Сполучені Штати, зокрема, стали ключовим союзником, надаючи важливу військову допомогу та дипломатичну підтримку. Взаємодія та візити на високому рівні між лідерами України та США підкреслили глибину їхнього стратегічного партнерства. Більше того, Україна зміцнила свої зв'язки з іншими державами-членами НАТО та прагне до посиленого співробітництва у сфері безпеки в умовах триваючих військових дій.

Окрім зміцнення свого трансатлантичного партнерства, Україна диверсифікувала свою зовнішньополітичну діяльність. Вона активно співпрацює з країнами Східної та Центральної Європи, налагоджуючи

тісніші зв'язки з Польщею, Румунією та країнами Балтії. Ці регіональні партнерства не лише розширили мережу союзників України, але й забезпечили можливості для економічного співробітництва та співпраці в галузі безпеки, ще більше зміцнивши позиції України перед обличчям зовнішньої агресії.

На нашу думку, ці дипломатичні зрушення є символом рішучості України забезпечити свій суверенітет і орієнтуватися в складнощях геополітичного ландшафту, що розвивається, зберігаючи при цьому свою непохитну відданість принципам демократії, самовизначення та міжнародного права. Триваюча війна зміцнила роль України як ключового гравця у формуванні динаміки регіональної безпеки, зробивши її зовнішньополітичні рішення надзвичайно важливими у сфері міжнародної політики.

Крім того, ключовою сферою в парадигмі політичного ландшафту є судова реформа. Війна підкреслила важливість справедливого та неупередженого судочинства для підтримання верховенства права, захисту прав громадян і боротьби з корупцією. Реформи, спрямовані на зміцнення незалежності та доброчесності судової системи, вважаються важливими для зміцнення довіри суспільства до системи правосуддя та зміцнення основ демократії.

Антикорупційні заходи також набули підвищеного значення. Війна виявила вразливі місця в українських інституціях, підкресливши необхідність прозорості та підзвітності державного управління. Боротьба з корупцією, включно з діяльністю таких інституцій, як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), продовжує залишатися пріоритетом, зосереджуючись на боротьбі з корупцією на всіх рівнях влади [5].

На завершення російсько-українська війна 2022 року підкреслила необхідність політичних реформ в Україні, торкаючись децентралізації, судової реформи, антикорупційних заходів і виборчої реформи. Ці реформи вважаються інструментом у покращенні управління, підзвітності та стійкості українських інституцій перед обличчям зовнішніх викликів.

Отож, безперечно війна змінила Україну. Проаналізовані трансформації є важливим фактором для визначення подальшого розвитку країни. Вони будуть мати вплив на процеси досягнення остаточної перемоги над агресором, встановлення миру, відновлення територіальної цілісності і подолання наслідків окупації. Повоєнна реконструкція, яка поєднується з модернізацією, також буде нерозривною частиною цього процесу і відповідатиме завданням набуття готовності до вступу до Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. День Незалежності України (серпень 2022р.) Разумков центр. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/den-nezalezhnosti-ukrainy-serpen-2022p> (дата звернення: 04.10.2023).
2. Єсікова К. У 2022 році кількість зареєстрованих волонтерів зросла у 8 разів за 8 років. Громадське. 2023. URL: <https://hromadske.ua/posts/u-2022-roci-kilkist-zareyestrovanih-volonteriv-zroslo-u-8-raziv-za-8-rokiv> (дата звернення: 04.10.2023).
3. Зеленько Г., Кононенко Н. Як російська військова агресія змінила політичну ідентичність українців. *Національна безпека і оборона*. 2022. № 3–4. С. 108–114.
4. Україна і НАТО працюють над адаптованою Річною національною програмою. Укрінформ. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3767228-ukraina-i-nato-pracuut-nad-adaptovanou-ricnou-nacionalnou-programou.html> (дата звернення: 04.10.2023).
5. Ukraine: Freedom in the World 2023 Country Report. Freedom House. 2023. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2023> (дата звернення: 04.10.2023).

НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ, ПРАВА, УПРАВЛІННЯ ТА ВРЯДУВАННЯ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-14>

Вінниченко О. О.,

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна*

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЛОБІЗМУ ЯК МЕХАНІЗМ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Військовий стан в Україні загострив проблему боротьби з корупцією, яка має особливо огидний вигляд та наносить особливо велику шкоду в умовах, коли країна кидає всі сили для протидії агресору. Інформаційний простір перенасичений інформацією про корупцію на військових закупівлях, корупція стає чи не головною перепорою у співпраці України з демократичними країнами щодо їхньої подальшої підтримки у війні проти Росії. Відтак і в ЗМІ, і в наукових дослідженнях все ширше обговорюються можливі механізми посилення боротьби з корупцією. Одним з напрямів є пропозиції використання для цієї мети механізмів лобіювання та обговорення способів їх інституціоналізації в Україні.

Проблема лобізму торкається широкого кола теоретичних та прикладних аспектів вивчення цього явища, оскільки стосується багатьох сфер та проявів життя суспільства. При цьому часто сам термін «лобізм» має суто негативне значення, його часто розуміють як «протекціонізм», «купівлю голосів», «підкуп», загалом діяльність у корисливих чи вузькоприватних інтересах на шкоду інтересам громадським. У найбільш негативній інтерпретації лобізм сприймається як механізм незаконного тиску на представників органів влади з використанням хабарництва та корупції з метою ухвалення управлінських рішень в інтересах певних груп чи осіб [1, с. 48].

Насправді такі прояви лобізму не є характерними для його ролі у публічному управлінні та житті суспільства. У серйозних наукових дослідженнях лобізм вивчається як цілком позитивний аспект публічної діяльності у межах таких концепцій як теорія груп інтересів,

теорія функціонального представництва інтересів, політологічних теорій плюралізму та корпоративізму тощо.

Достатньо конструктивним є комунікативний підхід до аналізу феномену лобізму, у межах якого останній розглядається як публічна комунікація, коли її суб'єкт, тобто лобіст, здійснює вплив на реципієнта, тобто особу, що приймає рішення, з використанням інформаційно-комунікативних структур для отримання певних адміністративних переваг, пільг, ресурсів, тощо. Їхня взаємодія у процесі комунікації призводить до утворення специфічної матриці публічного простору. Відповідно такої інтерпретації лобізм виконує важливі функції щодо сприяння взаємодії між громадянським суспільством та державними структурами, забезпечення плюралізму інтересів, розширення можливостей брати участь у прийнятті та реалізації управлінських рішень тим суб'єктам, які безпосередньо не представлені в органах влади.

Проте найбільш перспективним слід вважати інституційний підхід, у межах якого лобізм розглядається як один із інститутів сучасного суспільства, функціональний імператив якого полягає в узгодженні інтересів держави, громадянського суспільства та окремих соціальних груп. Специфікою інституційного підходу є обов'язкова інституціоналізація лобізму через відповідне унормування діяльності його суб'єктів і оформлення цієї діяльності через правотворчу, правозастосовчу та правоінтерпретаційну діяльність.

Відповідно для максимізації конструктивних вимірів лобізму необхідною є врегульованість лобістських відносин через норми права, які мають встановлювати для взаємодіючих сторін певні права й обов'язки, а також і відповідальність. У результаті такого процесу правового унормування лобізм трансформується у публічний інститут, а лобістські відносини – у лобістські правовідносини. В основі останніх лежать норми права, які визначають коло суб'єктів таких правовідносин, є вказівка на юридичні факти, які передбачають умови виникнення таких правовідносин, зміст норми прававизначається сукупністю суб'єктивних прав та юридичних обов'язків тих сторін, які є учасниками лобістських правовідносин, а санкція норми права описує наслідки виконання чи невиконання її вимог.

Лобістські правовідносини суттєво відрізняються від лобістської діяльності, оскільки останню можна здійснювати і за відсутності правового унормування, перші ж за межами правових норм неможливі. Їх цінність полягає у правовому визнанні важливості для держави та суспільства такого виду суспільних відносин. Процес інституювання необхідний для максимізації позитивних якостей лобізму та нівелювання його негативних якостей. Цей процес залежить від моделі та методів правового регулювання лобістської діяльності, від рівня прозорості процесу прийняття державно-управлінських рішень, від

правової культури самих суб'єктів лобізму, від політичної волі політичних лідерів.

Світова практика свідчить, що інституціоналізація лобістської діяльності, хоча сама по собі і не може слугувати інструментом боротьби з корупцією, сприяє формуванню середовища, яке для корупції є несприятливим. Відповідно до законодавчого визначення, корупція – це таке діяння службових осіб у вигляді зловживання службовим становищем, хабарництва, підкуп тощо, яке спрямоване проти законних інтересів суспільства та держави і вчинене з корисливою метою. Існують усі підстави зробити висновок про некоректність порівняння лобіювання та корупції. Хоча суб'єктами корупційних та лобістських відносин є представники приватних інтересів, з одного боку, та офіційні посадові особи, з іншого, лобіст представляє, як правило, інтерес замовника і орієнтований на правотворчий процес.

Лобіювання не тільки не породжує корупцію, а є її прямим конкурентом, переводячи взаємодію приватного інтересу та державних чиновників у контрольоване правове поле. Корупція є у будь-якому державно-організованому суспільстві, однак поряд з цим у суспільстві існують і прагнення громадян впливати на владу для врахування власних інтересів при прийнятті органами публічної влади управлінських рішень. Активістська політична культура, характерна для сучасного демократичного суспільства, особливо сприяє об'єднанню громадян в різні групи для інтегрованого тиску на органи публічної влади з тих чи інших питань. І лобістська діяльність є однією з різновидностей такого тиску, яка створює законний канал захисту приватних інтересів і входить у відповідний політичний інститут.

Разом з тим недоцільно розглядати лобіювання як механізм протидії корупції. Мета лобіювання полягає не у боротьбі з корупційними проявами як такими, а у доведенні інтересів певних суб'єктів до посадових осіб чи органів публічної влади, тобто у професійному представництві інтересів громадян та їх об'єднань. Даний феномен потребує інституціоналізації не стільки для боротьби з корупцією, скільки у зв'язку з самостійною цінністю даного феномену для розвитку в Україні цивілізованої взаємодії між громадянським суспільством та державою.

Слід вважати недоцільним і використання механізмів лобіювання для легалізації і введення у регульоване правове поле тих процесів, які зараз мають форму корупції. Таке використання приведе до дискредитації лобіювання негативним контекстом, а крім того, буде означати неприпустиму законодавчу недооцінку ролі та значення даного інституту для національної державотворчості та інтеграції у світовий політико-адміністративний простір. Єдине, що може виправдати прихильників ідеї використання лобізму для боротьби

з корупцією, це прагнення започаткувати процес інституціоналізації лобістської діяльності хоча б у формі антикорупційного законодавства.

Насправді у цьому немає потреби, оскільки існує величезний світовий досвід правового унормування лобістської діяльності. З 1995 року, коли в США було прийнято спеціальний закон для регулювання цієї діяльності і тим самим створено своєрідний стандарт для інших країн у цій царині, у різних країнах прийнято багато нормативних документів щодо її інституціоналізації. На сьогодні практично у всіх розвинених країнах створено систему регулювання лобізму, яка одночасно сприяє актуалізації його посередницьких функцій між громадянами та державою і сприяє зменшенню корупції.

Узагальнюючи світовий досвід для потреб України, доцільно вести мову про дві основні моделі регулювання лобізму [2, р. 26]. Перша модель ґрунтується на створенні спеціального закону про лобізм, як це було зроблено у США, а потім і в Канаді. У цьому документі чітко прописані та визначені всі аспекти регулювання діяльності різних груп інтересів в органах державної влади. Друга модель полягає в унормуванні питань, пов'язаних з лобістською діяльністю, шляхом розробки та прийняття кількох спеціальних нормативних актів, що найбільш чітко проглядається у Німеччині та Великобританії.

На нашу думку, для України другий варіант інституціоналізації лобізму є більш практичним. Адже спроби регулювання лобістської діяльності на основі створення одного всеосяжного закону, який зробить неможливим нелегальний лобізм, по своїй суті корупційного характеру, будуть малопродуктивними в силу наявності потужних груп тиску, які постійно будуть прагнути знищити проект такого закону у зародковому стані, унеможливаючи інституціоналізацію вітчизняного лобізму на сучасних цивілізованих засадах. Тому потрібно вирішувати цю проблему на основі створення кількох спеціалізованих законів, кожен із яких буде спрямований на регулювання певного спектру лобістської діяльності. На основі такого підходу Україна поступово зможе відрегулювати всі аспекти лобізму, забезпечивши створення цивілізованої системи регулювання лобістської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Малявін Є. В. Лобізм у політичній системі суспільства: плюси та мінуси. *Гілея: науковий вісник = Hileya: scientific herald* : зб. наук. пр. Київ : Гілея, 2019. Вип. 143 (№ 4), ч. 3 : Політичні науки. С. 46–49.

2. Walker C. Lobby life: inside westminster's secret society. Publisher : ELLIOTT & THOMPSON LIMITE, [S.l.], 2021. 276 p.

Данильченко Ю. Б.,

*доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташица
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Орлов Ю. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

ЗНЕДЕРЖАВЛЕННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ЯК ФАКТОР КРИМІНАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Агресивна війна росії проти України почалась не 24.02.2022 р., а набагато раніше. Принаймні з кінця 2013 р., після початку Революції Гідності фіксується суттєва зміна політики країни-агресора, що, перш за все, відобразилось в інформаційному, соціально-психологічному вимірах. Масова дезінформація, активна пропаганда, широке використання засобів сугестії, роботи із символічними складовими колективного безсвідомого, колективними травмами, підживлення ресентименту – ось далеко неповний перелік інструментів підриву легітимності української влади в очах значної кількості громадян нашої країни, які з тих чи інших причин виявилися симпатиками проросійських соціальних сюжетів, чутливими до відповідних наративів, прихильними до радянсько-російської загальнокультурної стилістики. Але не тільки ці фактори зумовлюють елімінацію довіри до державної влади України, її асоціації із осередками справедливості та соціального захисту, демократичного сервісу. Не менш значущими чинниками виявляється корумпованість влади, що з особливою гостротою, вельми фактурно проявляється в саме в умовах соціальних криз, а надто у ситуації війни. Зрештою цей багатоскладовий процес призводить до феномену, який у політико-правовій літературі іменується як делегітимізація державної влади, або знедержавлення легітимності. Він полягає у втраті довіри до влади, не сприйняття її як морально обґрунтованої, як гаранта та уособлення соціальної справедливості.

Втрату легітимності в кримінологічній науці розглядається як одна з важливих ознак деінституціоналізації влади. Серед іншого це породжується нелегітимністю методів, за допомогою яких ця влада намагається зберегти себе та свій вплив в суспільстві. Деінституціоналізація влади тягне за собою зворотній процес, об'єктивний соціальний відгук, що виражається в інституціоналізації «неправової свободи». В умовах дефіциту правових установ та правового нігілізму, самостійність соціальних суб'єктів розширює поле свавілля та беззаконня в різних сферах життєдіяльності суспільства. Ця думка перекликається з ідеєю О. М. Костенка про природу кримінально протиправної поведінки, злочинності як вияву комплексу сваволі та ілюзій. Дисфункції політики та, як наслідок, деінституціоналізація, делегітимізація влади є потужним фактором формування вказаного комплексу, що первинно породжує масові осередки соціальної дезорганізації, після чого активізує процеси кримінальної самоорганізації соціальних систем та неформальних інститутів [1, с. 214].

Слушною видається думка У. Бека, який, з посиланням на Г. Тойбнера, підкреслює, що на сьогодні варто говорити про виникнення стану *global law without state* – феномену права без держави [2, с. 172]. Йдеться не про джерело права, легітимізоване державою, а про автономне джерело права поза межами політичного законодавства. Утворюється певна форма правового суверенітету капіталу, що робить себе незалежним від зовнішніх, державних джерел легітимності, відбувається її знедержавлення [2, с. 173]. Серйозною проблемою стає втрата державою повноти національно-державного суверенітету. Сучасна держава часто втрачає легітимність в очах власних громадян та опиняється нездатною виконувати свої основні функції по захисту соціального цілого, конвенційної солідарності, сприйняттям публічних порядків як власних імперативних систем соціальної діяльності, в яких правове регулювання спирається на правову аксіологію, що результує розвинену правову свідомість. Деформації останньої особливо відчутно даються в знаки у структурах детермінаційного комплексу корупційної, політичної та необережної злочинності. Кримінальні порушення правил безпеки руху в числі останніх посідають, на жаль, чільне місце.

Знедержавлення легітимності породжує установки на домінування приватного інтересу над загальним. Норми права втрачають своє моральне підґрунтя, не часто не сприймаються як особистісні імперативи й дотримуються остільки, оскільки існує імовірність викриття протиправної діяльності та притягнення до кримінальної відповідальності. Низька імовірність останнього, відповідно, відкриває шлях до свавілля, що в ситуації дорожнього руху призводить до нехтування правилами безпеки та, як засвідчує практика й кримінологічне вивчення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення,

передбачене ст. 286 КК України, до трагічних наслідків, втрат життя, спричинення шкоди здоров'ю.

Фактично ж знедержавлення легітимності маніфестує кризу соціальної ідентичності українців. Певна річ, повномасштабна війна зумовила консолідацію українського суспільства. Втім, значною мірою ця консолідація проявляється як єднання в опозиції до ворога і не екстраполюється на відношення до влади, за виключенням, хіба що, армії й довіри до військовослужбовців. Зрештою ж на рівні масових соціальних практик маємо проєкцію владарювання, що часто виявляється в імітації, симуляції.

Симуляція соціальних конвенцій взагалі та в діяльності публічної влади, зокрема, як системне явище стає можливим в тих випадках, коли існуючі, закріплені конвенціями соціальні очікування від службовця (суб'єкта корупційного правопорушення) не є значущими для нього. Коли йдеться про державну владу, про представників держави як службових осіб (таких, наприклад, як поліцейських і т.п.), кореспондуючим їм суб'єктом таких зв'язків виступає народ в цілому. У випадку зі службовими особами муніципалітетів, а також юридичних осіб приватного права – відповідні громади, колективи підприємств, установ, організацій. Втрата сили зв'язків (перш за все екзистенційних) з соціальними колективними, груповими утвореннями, народом в цілому іменується як криза ідентичності. Особа не мислить себе складовою групового соціального утворення, постійна комунікація з яким наділена смислами, чуттєвими компонентами та утворює установку на синтез блага особистісного і групового [3, с. 123]. Криза ідентичності в умовах збереження номінальної цілісності у конфігураціях соціальних конвенцій не є самостійною проблемою, а *виявляється складовою комплексної характеристики стану неадеквату* (у термінології С. А. Дацюка), що характеризується втратою зв'язків між мисленням, комунікацією, діяльністю та дійсністю. Кожна з цих складових соціодинаміки в значній мірі набуває симулятивного характеру, а єдність соціальної діяльності забезпечується здебільшого господарськими зв'язками, визначається економічними домінантами [3, с. 124].

Таким чином, перманентна аномійність, фронтірність українського суспільства є і причиною, і наслідком водночас кризи соціальної ідентичності та знедержавлення легітимності. Ці два фактори визначають найбільш загальні, генеральні напрями і тенденції соціогенези, розвитку правової, політичної, економічної, культурної систем суспільства. Особливо відчутно останні виявляються у тенденціях відтворення необережної злочинності. І рівень, несприятлива структура кримінальних порушень правил дорожнього руху – явне тому підтвердження. Саме тому, переконані, в основі кримінологічних стратегій запобігання останнім ключове місце має

належати зміцненню соціальної ідентичності на рівні та в масштабах держави, повернення державі легітимності. А це – задача комплексна, вирішується як засобами відстоювання суверенітету, так і ефективної протидії корупції, соціальним орієнтуванням системи пріоритетів функціонування публічної адміністрації як такої. Втім, саме ця задача має бути вмонтована в концепцію перехідного правосуддя як цілісну систему заходів, спрямованих в тому числі на недопущення повторення колективної віктимізації через відповідні інституціональні реформи. І в цьому аспекті інституціональні реформи мають бути спрямовані на зміцнення не лише сектору безпеки і оборони, а й реформування гуманітарної політики, зміцнення культурної та національної ідентичності як ресурсу для розбудови розвиненої правової свідомості та запобігання, таким чином, широкому спектру кримінальних правопорушень, в тому числі й у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту.

Список використаних джерел:

1. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : монографія. Х. : Діса плюс, 2016. 656 с.
2. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / пер. з нім. О. С. Юдіна. К. : «Ніка-Центр», 2011. 407 с.
3. Орлов Ю. В. Корупція як криза соціальної ідентичності. *Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 жовтня 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України ; Громад. спілка «Центр запобігання та протидії корупції» ; Громад. рада при М-ві внутр. справ України. Харків : ХНУВС, 2019. С. 122–125.

Дмитришин В. С.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Державної наукової установи «Науково-практичний центр
профілактичної та клінічної медицини»
Державного управління справами
м. Київ, Україна*

СУБ'ЄКТИ ПРАВОВІДНОСИН ЩОДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ОБ'ЄКТИ, СТВОРЕНІ З ВИКОРИСТАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Згідно визначення за стандартом ISO/IECTR 24028:2020 [1], штучний інтелект (ШІ) – це здатність сконструйованих систем набувати, обробляти та застосовувати знання та навички. Водночас Європейська Комісія визначає ШІ як системи, які демонструють розумну поведінку завдяки аналізу їхнього оточуючого середовища та вжиття дій – з певним рівнем автономності – для досягнення визначених цілей [2].

На думку Європейського патентного відомства (ЄПВ), тлумачення правових рамок європейської патентної системи приводить до висновку, що винахідник, зазначений в європейському патенті, повинен бути фізичною особою. Бюро також відзначило, що розуміння терміна «винахідник», який відноситься до фізичної особи, є міжнародним стандартом, і що різні національні суди ухвалили відповідні рішення. Крім цього, призначення винахідника є обов'язковим, оскільки воно має ряд правових наслідків, зокрема, для забезпечення того, щоб призначений винахідник був законним і щоб він або вона могли користуватися правами, пов'язаними з цим статусом. Щоб скористатися цими правами, винахідник повинен володіти правосуб'єктністю, якою не володіють системи ШІ або машини [3].

Резолюція Європарламенту 2015/2013 (INL) від 16.02.2017 р., яка включає Хартію робототехніки, передбачає, що до робототехніки застосовується чинна система правового регулювання питань ІВ, до прав ІВ – нейтральний підхід з позиції технологій. Зокрема, правова охорона об'єктам, створеним системами ШІ, має надаватися з урахуванням нейтральної правосуб'єктності, адже за системами ШІ, насамперед, стоїть людина [4].

Одні вчені вважають, що суб'єктом прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені програмним забезпеченням штучного інтелекту

є розробники такого програмного забезпечення. Другим варіантом є передача всіх результатів діяльності у суспільне надбання [5].

Я. Іхалайнен схильється до думки про необхідність захисту прав на об'єкти, створені за допомогою технології штучного інтелекту, окремими правовими засобами, як окремих об'єктів права. На його думку, при наявності чіткої і зрозумілої диференціації понять між внеском особи та програми у створення конкретного творчого продукту, права інтелектуальної власності на такий продукт будуть захищені, але не будуть розглядатися з точки зору авторства [6].

На нашу думку, визначення суб'єкта прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений з використанням ШІ напряму корелюється з видом такого об'єкту.

Так, право на об'єкти промислової власності виникає з факту їх державної реєстрації. Наразі, враховуючи позиції переважної більшості патентних відомств, міжнародних об'єднань у сфері промислової власності, практику судових рішень, об'єкти промислової власності, в заявках на які у якості автора зазначаються ті чи інші системи штучного інтелекту, не підлягають реєстрації, як об'єкти інтелектуальної власності. У такому випадку права інтелектуальної власності не виникають і відсутній предмет для цивільно-правових угод з розпорядження правами. Власне, суб'єкт права інтелектуальної власності – відсутній.

Проте, фізично такі об'єкти – існують і вони мають комерційні перспективи для впровадження, введення в господарський обіг та ринкового застосування. У такому випадку, на нашу думку, особи, які законно контролюють об'єкт, створений ШІ можуть надати йому форму такого об'єкта права інтелектуальної власності, як «комерційна таємниця». За визначенням статті 505 Цивільного Кодексу України, «комерційна таємниця» – це інформація. Будь яких вимог щодо наявності «людського» авторства для такої інформації законодавством не передбачено.

Стаття 506 ЦК України встановлює, що майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею. Відповідно, суб'єктом права інтелектуальної власності на такий об'єкт може бути юридична або фізична особа, яка надала такій інформації певну фізичну форму, законно контролює цю інформацію, вжила адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, та здійснила дії з офіційного визнання інформації комерційною таємницею.

Стосовно авторського права, то у більшості країн світу автором творів вважається виключно людина, та визнається, що штучний інтелект не може створювати об'єкти авторського права та бути автором, оскільки в даному випадку не дотримується вимога про

наявність критерію оригінальності твору. У США дотримуються концепції про неможливість надання правової охорони авторським правом об'єктам, які згенеровані «не людьми». Існують випадки, коли охорона засобами авторського права може бути надана твору, створеному не повністю, але за участю людини, якщо буде доведено суттєвий внесок автора (людини) в створення відповідного об'єкту. В країнах Європейського Співтовариства положення законодавства, щодо правового захисту об'єктів авторського права вимагають дотримання критеріїв оригінальності та участі людини як автора, вираження та втілення його творчого задуму.

Вітчизнана правова система також не передбачає можливості сприйняття у якості автора твору ШІ та не надає охорони засобами авторського права об'єктам, згенерованим ШІ. Як і загалом в континентальній системі права, в Україні обов'язковою умовою виникнення авторсько-правових відносин є відповідність твору критерію його оригінальності, який нерозривно пов'язаний з фізичною особою (автором) та реалізацією його творчого задуму.

Аналізуючи різні думки фахівців, можна виокремити такі основні підходи до визначення авторства творів, створених штучним інтелектом:

- 1) автором твору вважається розробник програми чи коду штучного інтелекту;
- 2) автором твору визнається особа, яка застосовує програму штучного інтелекту для створення твору;
- 3) автором твору є безпосередньо штучний інтелект (так звана «концепція електронної особи»).

У випадку прийняття перших двох концепцій, первісним суб'єктом майнових прав буде фізична особа, яка є або розробником ШІ, або використовувала ШІ для створення твору. Якщо ж автором твору буде визнаватись безпосередньо ШІ, то ситуація суттєво ускладнюється. Як відомо, авторське право виникає з факту створення об'єкту. І його (об'єкту) фізичне існування вже, ап'орі, вимагає і має на увазі існування автора. Принаймні, в діючих сьогодні авторсько-правових системах. У разі відсутності автора, об'єкт, який має усі ознаки об'єкту авторського права (вид, зміст, втілення у матеріальній формі) законодавчо не може бути визнаний саме об'єктом авторського права.

Відповідно, суб'єктами права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права, за умов, що авторський внесок у створення такого об'єкта, здійснений людиною є вирішальним, буде вважатись саме така фізична особа.

Іншим суб'єктом складом будуть відрізнятись правовідносини, щодо прав особливого роду (*sui generis*). Стаття 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» каже, що правом особливого роду (*sui generis*) охороняються неоригінальні об'єкти, згенеровані

комп'ютерною програмою (програмами) – об'єкти, які відрізняються від існуючих подібних об'єктів та утворені у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цих об'єктів (стаття 33 Закону). Це право є майновим, виникає внаслідок факту генерування цього об'єкта і починає діяти (є чинним) з моменту його генерування. Особисті немайнові права в такому випадку не виникають.

Суб'єктом прав *sui generis* на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, є особи, яким належать майнові права або які мають ліцензійні повноваження на таку комп'ютерну програму, якою були згенеровані такі об'єкти. Тобто, суб'єктами права особливого роду (*sui generis*) є особа, якій належать майнові права (або яка іншим чином законно набула право на використання) на комп'ютерну програму, якою були згенеровані такі об'єкти. Такими суб'єктами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Список використаних джерел:

1. Information technology – Artificial intelligence – Overview of trustworthiness in artificial intelligence / https://webstore.iec.ch/preview/info_isoiectr24028%7Bed1.0%7Den.pdf
2. Independent High-Level Expert Group On Artificial Intelligence Set Up By The European Commission. A Definition Of AI: Main Capabilities And Disciplines. URL: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=56341 (дата звернення 05.04.21).
3. Андрощук Г. О. Машина винахідник: що вирішило ЄПВ. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2020. № 2. С. 58–59.
4. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)) / <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017IP0051>
5. Moriggi, A. (2017). The role of intellectual property in the intelligence explosion. Retrieved from http://www.4ipcouncil.com/application/files/9615/1638/1031/The_Role_of_Intellectual_Property_in_the_Intelligence_Explosion.
6. Ihalainen, J. (2018). Computer creativity: artificial intelligence and copyright. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 13(9), 724–728.

Добрянська Н. В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри публічного та приватного права

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У теорії адміністративного права тривалий час дискусійним залишається питання щодо визначення кола суб'єктів адміністративної відповідальності в аспекті можливості віднесення до останніх юридичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. При цьому, важливо зазначити, що за останні роки з'являється все більше прихильників теорії щодо можливості віднесення юридичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів господарської діяльності до суб'єктів адміністративної відповідальності.

Наприклад, М. О. Кравець, хоча й погоджується з тим, що нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не визначено юридичних осіб, як суб'єктів адміністративної відповідальності, проте в обґрунтування необхідності розширення відповідних положень КУпАП у цій сфері, наголошує, що відповідальність юридичної особи залежить від скоєної дії конкретної фізичної особи, тобто суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення – це фактично психічне ставлення до вчиненого діяння саме фізичною особою, проте об'єктивна сторона правопорушення, вчиненого юридичною особою пов'язана саме з господарською діяльністю відповідної юридичної особи [1, с. 76–77].

Інші науковці вважають, що адміністративна відповідальність юридичних осіб виникає за загальними засадами адміністративної відповідальності, має ознаки, що характерні для адміністративної відповідальності фізичних осіб, тобто встановлюється законами та іншими нормативноправовими актами, норми яких утворюють самостійний інститут адміністративного права. На думку деяких вчених, підставою є адміністративне правопорушення, за яке передбачено адміністративне стягнення; використовується незліченною кількістю правоохоронних органів і суддів (судів); характеризується оперативністю, використовується при порушеннях норм інших галузей права – їм служить; має особливий порядок [2, с. 236].

Разом з тим, з вищенаведеними зауваженнями можна погодитися лише частково, оскільки аналіз положень КУпАП та інших актів

законодавства свідчить про те, що на сьогодні суб'єктом адміністративної відповідальності може бути конкретна фізична особа, яка вчинила адміністративне правопорушення.

Так, окреслюючи коло суб'єктів адміністративної відповідальності, передусім варто зауважити, що в КУпАП чітко не визначено, хто саме може виступати суб'єктом адміністративної відповідальності. Не можна однозначно встановити конкретних ознак суб'єкта адміністративної відповідальності також і, виходячи з визначання поняття адміністративного правопорушення, яким визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [3].

Водночас, дискусія про можливість віднесення до суб'єктів адміністративної відповідальності юридичних осіб виникла з огляду на те, що деякі спеціальні закони визначають відповідальність, до якої можуть бути притягнуті, в тому числі юридичні особи. Причому деякі спеціальні закони розмежовують адміністративну відповідальність та іншу відповідальність, до якої можуть бути притягнуті власне юридичні особи.

У якості прикладу можна навести Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» від 14 жовтня 1994 р. № 208/94-ВР, згідно зі ст. 11 якого правопорушеннями у сфері містобудівної діяльності є протиправні діяння (дії чи бездіяльність) суб'єктів містобудування – юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, що призвели до невиконання або неналежного виконання вимог, установлених законодавством, будівельними нормами, державними стандартами і правилами; вчинення суб'єктами містобудування правопорушень у сфері містобудівної діяльності тягне за собою відповідальність, передбачену цим та іншими законами України [4].

Так само ст. 22 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 22 вересня 2016 р. № 1540-VIII розмежовує відповідальність суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, несуть відповідальність за правопорушення у сферах енергетики та комунальних послуг, визначені законами України «Про природні монополії», «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу» та іншими законами, що регулюють відносини у відповідних сферах, а також адміністративну та кримінальну відповідальність посадових осіб суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг [5].

Аналогічні положення містяться у низці інших спеціальних законів, які визначають поряд з адміністративною відповідальністю також інший вид відповідальності, суб'єктами якої можуть бути юридичні особи та фізичні особи – підприємці. За таких ознак вказаний вид відповідальності слід віднести до господарсько-правової, яка згідно з положеннями ст. 216 Господарського кодексу України застосовується за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій (штрафні та оперативно-господарські) на підставах і в порядку, передбачених цим Кодексом, іншими законами та договором [6].

З цього приводу необхідно зазначити, що відповідно до ст. 2 КУпАП законодавство України про адміністративні правопорушення складається з цього Кодексу та інших законів України. Закони України про адміністративні правопорушення до включення їх у встановленому порядку до цього Кодексу застосовуються безпосередньо. Положення цього Кодексу поширюються і на адміністративні правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачена законами, ще не включеними до Кодексу [3].

Надаючи офіційне тлумачення положень п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, ч. ч. 1, 3 ст. 2, ч. 1 ст. 38 КУпАП (справа про відповідальність юридичних осіб), Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 30 травня 2001 р. № 7-рп/2001 дійшов висновку, що у ч. 3 ст. 2 КУпАП під словосполученням «законодавством, ще не включеним до Кодексу» слід розуміти закони, що встановлюють відповідальність фізичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень, які ще не включені в установленому порядку до зазначеного Кодексу [7].

Отже, спеціальні закони можуть визначати адміністративну відповідальність фізичних осіб, а також господарсько-правову відповідальність юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, тому важливо розмежовувати ці два види юридичної відповідальності. При цьому, як зазначається у Рішенні Конституційного Суду від 30 травня 2001 р. № 7-рп/2001 та як слідує з аналізу положень КУпАП, суб'єктом адміністративної відповідальності в Україні можуть бути виключно фізична особи, як індивідуально визначений суб'єкт, оскільки тільки стосовно фізичної особи можна визначити суб'єктивну сторону правопорушення, яке, у свою чергу, є обов'язковою умовою притягнення до адміністративної відповідальності.

Разом з тим, необхідно врахувати, що об'єктивна сторона деяких видів правопорушень може покладати на спеціальних суб'єктів адміністративну відповідальність за правопорушення, пов'язане з їх професійною діяльністю або навіть з діяльністю юридичної особи, в якій вони займають певну посаду. Зокрема, КУпАП визначає таких спеціальних суб'єктів адміністративної відповідальності: неповнолітні

особи (ст. 13) у віці від 16 до 18 років; посадові особи (ст. 14); власники транспортних засобів за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху у разі їх фіксації працюючими в автоматичному режимі спеціальними технічними засобами, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобами фото- і кінозйомки (ст. 14-1); військовослужбовці та інші особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів (ст. 15); іноземці і особи без громадянства (ст. 16) тощо.

Список використаних джерел:

1. Кравець М. О. Адміністративна відповідальність юридичних осіб. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 75–78.

2. Миргород-Карпова В. В., Калініна М. Р. Юридична особа та питання адміністративної відповідальності. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* (Суми, 19–20 травня 2022 року). С. 234–237.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

4. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності від 14.10.1994 № 208/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22.09.2016 № 1540-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text>

6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

7. Рішення Конституційного Суду України від 30.05.2001 № 7-рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01#Text>

Матвієнко Г. А.,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів та обліку

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПОСИЛЕННЯ СИНЕРГІЇ МІЖ ФІНАНСОВИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ ТА ВИРОБНИКАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СПІЛЬНУ АГРАРНУ ПОЛІТИКУ ЄС

Сучасні виклики, такі як військові конфлікти, швидка урбанізація, зміна клімату та загрози стихійних лих, тиснуть на сільське господарство та роблять його більш вразливим перед зовнішніми факторами. Забезпечення продовольчої безпеки та стійкості можливе шляхом збільшення виробництва в аграрному секторі та пошуку альтернативних інноваційних та стійких методів сільськогосподарської діяльності [1].

Враховуючи важливість України для глобальних сільськогосподарських ринків, широкомасштабна агресія Росії проти України має значні та потенційно довготривалі наслідки для ринків сільськогосподарських ресурсів і продукції. Крім того, ціни на енергетичні ресурси продовжують зростати, що зумовлює необхідність використання інструментів політики, таких як механізми базової ціни, субсидії і особливо кредитів для підтримки сільськогосподарських виробників.

Вже після 8 місяців війни, аграрний сектор країни зазнав неймовірних збитків у розмірі 6,6 мільярда доларів США, що становить майже 23% загальної вартості сільськогосподарських активів України. Зростання витрат на придбання добрив призвело до втрат у розмірі 377,1 мільйона доларів США для сільськогосподарських виробників. Тому збільшення доступу до пільгового кредитування є надзвичайно важливим для відновлення аграрного сектору після значних втрат [2].

Банки та кредитори виявляють бажання підтримувати сільськогосподарський сектор, але необхідно щоб у фермерів і виробників була мотивація та стимул щодо інвестування та кредитування. Також важливо впровадити реформи, спрямовані на конвертацію екологічних досягнень виробників у грошовий еквівалент та розвинути фінансову підтримку для переходу до стійкого сільського господарства.

Банки активно розглядають можливості надавати позики за зниженими процентними ставками виробникам, які продемонстрували

позитивні екологічні результати, а також кредити для покриття витрат, пов'язаних з переходом до стійкого сільського господарства. Банки, які надають кредити сільськогосподарським виробникам, все частіше мають звітувати про своє фінансування та вплив на навколишнє середовище.

Розробка фінансування підтримки стійких і стабільних бізнес-моделей майбутнього є дуже важливою, тому необхідно розробити такі моделі для аграрного сектору. Потрібна розробка фінансування постійного надання екологічних послуг і суспільних благ, розвиток консультування, навчання та залучення зацікавлених сторін, стимулювання досліджень та інновацій.

Нова спільна аграрна політика ЄС (CAP) на 2023–27 рр. підтримує сільське господарство значно більше у досягненні цілей Європейської зеленої угоди:

- поставлені вищі екологічні амбіції: плани CAP відповідають екологічному та кліматичному законодавству. У своєму стратегічному плані CAP кожна країна ЄС зобов'язана демонструвати вищі амбіції щодо навколишнього середовища та кліматичних дій порівняно з попереднім програмним періодом і зобов'язана оновлювати план, коли кліматичне та екологічне законодавство буде змінено;

- робити внесок у досягнення цілей Зеленої угоди: національні стратегічні плани CAP повинні сприяти цілям Зеленої угоди;

- передбачено перерозподіл підтримки доходу: країни ЄС повинні виділяти принаймні 10% своїх прямих виплат інструменту підтримки доходу, щоб краще задовольнити потреби малих і середніх ферм;

- трактування визначення «активні фермери»: нове законодавство містить обов'язкове, але гнучке визначення активного фермера, яке встановлюється країнами ЄС, включаючи рівень діяльності, що здійснюється. Лише активні фермери можуть отримати певну підтримку ЄС [3].

Було посилено політику управління ризиками та надання допомоги у разі стихійних лих. У результаті з 1 січня 2021 року бенефіціарам CAP було надано 378 532,3 мільйонів євро, що становить 31% загального бюджету ЄС. Заходи розвитку сільської місцевості в рамках CAP отримують додаткові ресурси від програми NextGenerationEU (NGEU) для фінансування економічного та соціального відновлення після кризи COVID-19 (8 070,5 млн євро) [4].

Проблеми сталого розвитку, з якими стикається сільське господарство та сільське землекористування в Європі, є терміновими. Необхідно активізувати дії, щоб значно зменшити вплив на клімат, біорізноманіття та природні ресурси, такі як вода та ґрунт. У той же час зміна клімату вже серйозно впливає на Європу, зокрема на врожайність сільського господарства та ліси континенту, що робить адаптацію ключовим і невідкладним викликом.

Перехід до стійкого сільського господарства та землекористування повинен тому бути ключовим пріоритетом для європейської політики в найближчі роки. Тому зміни та реформа CAP у наступному бюджетному циклі ЄС (2028–2034) будуть критичними для забезпечення сталого розвитку [5].

Сільськогосподарський сектор України продовжує сильно страждати від наслідків вторгнення Росії. Багато міжнародних фінансових організацій фінансують відновлення та стійкість сільського господарства в Україні, серед них Світовий банк, який співпрацює з міжнародними партнерами, ООН, Європейський Союз та Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Зокрема, Ініціатива Agricultural Resilience Initiative, запущена USAID на початку серпня 2022 року, яка мала на меті мобілізацію 250 мільйонів доларів США для підтримки сільського господарства України [6; 7].

Шляхом інтеграції української продовольчої системи та постачання продуктів харчування в спільну аграрну політику ЄС, можна досягти більшої ефективності в досягненні кліматичних цілей, забезпеченні продовольчої безпеки та збільшенні прибутковості фермерів і виробників продуктів харчування, відповідно до стандартів ЄС. Все це можна зробити завдяки виваженій та продуманій політиці фінансування виробників [8].

Загалом, політика підтримки сільського господарства, включаючи грошові субсидії, кредити та податкові пільги, призводить до підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору, підвищення інвестицій, оптимізації розподілу ресурсів і збільшення прибутковості, що сприяє стійкому розвитку сільськогосподарської галузі. Зокрема, заходи з підтримки сільськогосподарського кредитування забезпечують необхідну кількість та безперервність виробничих процесів, особливо під час посівної та збору врожаю. Існує тісний прямий зв'язок між сільськогосподарським кредитом і продуктивністю сільського господарства та його впливом на економічне зростання. Фактично, сільськогосподарський сектор також може служити ключовим «буферним сектором», створюючи робочі місця для інших галузей під час економічного спаду через війну. Окрім цього, доступ до пільгових кредитів впливає на продуктивність сільськогосподарських підприємств, сприяючи стійкості систем і технологій ведення сільського господарства. Проте надзвичайно важливо визначити, якою мірою фінансування сільськогосподарського сектору, зокрема збільшення доступності банківських кредитів для сільськогосподарських підприємств, впливає на сільськогосподарське виробництво. Здатність фінансового сектора розпізнавати можливості для продуктивних інвестицій може поєднуватися з потенціалом сільськогосподарського сектора, ефективно перетворюючи кредит на рушійну силу сталого зростання

Список використаних джерел:

1. Developments in Agricultural Policy and Support. *OECD iLibrary*. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/49590c2a-en/index.html?itemId=/content/component/49590c2a-en>
2. Огляд непрямих втрат від війни в сільському господарстві України(10 листопада 2022). *Київська школа економіки*. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/11/Losses_report_issue2_ua.pdf
3. The common agricultural policy: 2023-27. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27_en
4. Financing of the CAP. Facts Sheets on the European Union. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/106/financing-of-the-cap>
5. Baldock, D. and Bradley, H. (2023) ‘Transforming EU land use and the CAP: a post-2024 vision’, Policy Paper, Institute for European Environmental Policy. URL: <https://ieep.eu/wp-content/uploads/2023/09/Transforming-EU-land-use-and-the-CAP-a-post-2024-vision-paper-IEEP-2023.pdf>
6. Україна ініціювала залучення міжнародної допомоги в галузь сільського господарства. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. URL: <https://minagro.gov.ua/news/ukrayina-iniciyuvala-zaluchennya-mizhnarodnoyi-dopomogi-v-galuz-silskogo-gospodarstva>
7. Agriculture Resilience Initiative – Ukraine (AGRI – Ukraine). *USAID*. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine/agriculture-resilience-initiative-agri-ukraine>
8. USAID Extends WOCCU Credit for Agriculture Producers (CAP) Project in Ukraine. *World Council*. URL: [https://www.woccu.org/newsroom/releases/USAID_Extends_WOCCU_Credit_for_Agriculture_Producers_\(CAP\)_Project_in_Ukraine](https://www.woccu.org/newsroom/releases/USAID_Extends_WOCCU_Credit_for_Agriculture_Producers_(CAP)_Project_in_Ukraine)

Міщенко В. С.,

кандидат юридичних наук,

*науковий співробітник відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства*

*Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»*

м. Київ, Україна

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ УТВЕРДЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Післявоєнна відбудова країни має здійснюватися на засадах сталості та справедливості. У чинному українському законодавстві міститься багато посилань на принцип справедливості, проте, що саме за ними стоїть – це не конкретизується. Від того, які концепції соціальної справедливості будуть покладені в основу ідеології соціальної справедливості залежатиме те, які рішення будуть прийматися, та як буде будуватися стратегія та тактика повоєнної відбудови.

Підходи до визначення поняття «справедливість», а також до механізмів справедливого розподілу по-різному вбачаються прихильникам різних політичних доктрин. Соціальна справедливість часто розглядається як узагальнена моральна оцінка суспільних відносин, і один з основних загальнолюдських соціальних ідеалів, конкретне розуміння і зміст якого змінювалося протягом історії, і сьогодні немає єдиного розуміння його змісту. При визначенні соціальної справедливості найчастіше її співвідносять із соціальною рівністю, і в цьому контексті соціальна справедливість розуміється як міра рівності і нерівності в розподілі матеріальних і духовних благ у суспільстві, статусів і влади, а також у життєвому положенні різних суспільних груп [1, с. 106].

Провідною тенденцією еволюції ідеї справедливості в умовах сучасного світу є можливість обговорення умов справедливого розподілу соціальних благ на основі рівноправних відносин. Розвиток цивілізації, нові виклики людству потребують постійного оновлення концепції справедливості як у глобальних вимірах, так і стосовно реалії національного буття [2, с. 116].

Справедливість або несправедливість – це відчуття, яке людина переживає по відношенню до себе або інших осіб. Надання діям, явищам, подіям статусу «справедливих» є внутрішнім емоційним актом індивідуальної свідомості людини. Громадяни отримують інформацію

про стан справ у суспільстві, економіці, політиці тощо і роблять свої оцінки, спираючись на традиції й світогляд. Інтерес державної влади полягає у збереженні соціального спокою й обґрунтуванні для суспільства власного існування. Громадяни, які відчують, що живуть у справедливому суспільстві, краще відносяться до державної влади, яка, на їхню думку, створила такі умови. Жодна державна влада не припускає, що вона несправедливо відноситься до своїх громадян. Навпаки, вона розробляє й упроваджує в масову свідомість свою версію «соціальної справедливості» для запобігання соціальним конфліктам. Соціальна справедливість є такою, якою її усвідомлює суспільство. Мінлива природа суспільної свідомості накладає відбиток на розуміння критеріїв соціальної справедливості. Тому відсутність явних і прихованих конфліктів у суспільстві свідчить про дотримання принципів соціальної справедливості. Саме у створенні такого суспільного ладу полягає завдання державної влади [3, с. 11–12].

У науковій літературі розглядаються різні аспекти соціальної справедливості. У різні історичні періоди в кожній людській спільноті формувалося своє уявлення про справедливість, яке відображало суспільну й індивідуальну потребу у погоджених правилах взаємодії у сфері розподілу суспільних благ, прав і обов'язків суб'єктів по відношенню один до одного.

Історичний досвід свідчить, що у залежності від того, які соціокультурні цінності поділяли люди у певній країні, якою була специфіка їхнього менталітету та які історичні особливості супроводжували розвиток цих країн, формувалися різні уявлення про соціальну справедливість, а також встановлювались і різні моделі соціальної держави [4, с. 14]. Тому важливо зазначити, що соціальної справедливості поза часом і простором не буває.

Чи доречним можна вважати наявне у сучасному українському науковому середовищі розуміння соціальної справедливості принагідно до кола питань щодо повоєнного відновлення країни? Особливо у випадках, коли мова йде про шкоду та руйнування внаслідок військових дій. На нашу думку, нові складні виклики, як то військова агресія, з якими зустрілася Україна вимагають відповідних часу з рішень та змін. Отже, якою має бути нова Україна? Чи є шанс на розбудову суспільства на засадах справедливості та сталого розвитку? На наш погляд, виходячи зі складності соціально-економічної ситуації у країні в умовах війни, найбільш ефективним буде конкретизація поняття соціальної справедливості у чинному законодавстві (з урахуванням національних історичних вимог часу) та реалізація ефективної соціально-економічної політики держави задля післявоєнної відбудови країни.

Список використаних джерел:

1. Гриненко А. М. Соціальна справедливість як ключовий принцип у реалізації соціальної політики держави. *Наукові праці*. Випуск 99. Том 112. С. 104–107.
2. Євдокименко Р. І. Соціально-економічний зміст категорії «справедливість» в умовах трансформацій сучасного суспільства. *Проблеми соціальної роботи*. 2012. № 1(1). С. 114–122.
3. Кравцов О. О. Соціальна справедливість та її врахування в економічній політиці. *Економіка та підприємництво*. 2019. № 4(109). С. 8–12.
4. Пилипенко Г. М., Реліна І. Є. Соціальна справедливість у світовій економіці: одвічний конфлікт держави і ринку. *Економічний вісник*. 2017. № 4. С. 9–15.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-20>

Надрага В. І.,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та міжнародних економічних
відносин
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Пекін А. Ю.,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту
Академії праці, соціальних відносин та туризму
м. Київ, Україна*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

На даний час Україна перебуває в умовах воєнного стану, який було введено Указом Президента України № 64 від 24 лютого 2022 року на всій території держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [1]. Наслідком введення воєнного стану є зміни, які відбулись в усіх сферах життєдіяльності суспільства

та держави, і ці зміни торкнулись кожного незважаючи на місце перебування, статус, політичні чи інші переконання тощо.

Зараз стає зрозумілим, що варто більше уваги приділяти питанням взаємодії поліції та органів місцевого самоврядування під час здійснення таких заходів правового режиму воєнного стану як охорона об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, охорона майна постраждалих осіб, охорона місць руйнувань, обмеження руху транспорту на небезпечних напрямках тощо.

Реагування на безпекові виклики в умовах війни та воєнного стану стало фундаментальною потребою громад, що значно актуалізувало розвиток практик партнерської співпраці поліції та громади («Community Policing») [2]. Функціонал органів поліції та пріоритети органів місцевого самоврядування значно змінились, і чисто профілактика правопорушень відійшла на задній план. В той же час, впровадження різних інструментів «Community policing» в громадах продовжилось, хоча певні заходи загальмувались чи відтермінувались. З іншого боку, виклики воєнного стану дали поштовх до пошуку/вдосконалення інших рішень. Наразі проблеми та успіхи фактичного впровадження підходу співпраці поліції з громадою залишаються поза широкою увагою. Актуальність цієї проблеми значно посилює процес підготовки проекту національної концепції «Безпечна громада», що відповідно передбачає потребу зворотного зв'язку від громадськості. Напрацювання у сфері розвитку «Community Policing» будуть корисними не лише під час війни, але і в процесі післявоєнного відновлення громад.

Варто відзначити активність держави щодо розробки концепції безпечної громади в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення – проекту національної концепції «Безпечна громада» [3]. Створено робочу групу формування концептуальних засад та критеріїв функціонування безпекового середовища в територіальних громадах, до складу якої входять 24 фахівці з питань розвитку громад, громадської безпеки, цивільного захисту, керівники МВС та Мінрегіону, експерти неурядових організацій та асоціацій органів місцевого самоврядування.

Пропонуються такі об'єкти концепції безпечної громади: безпека публічних послуг, безпека інфраструктури, безпека в сім'ї і житлі, безпека ведення бізнесу, безпека праці, безпека дозвілля, безпека природного середовища. Передбачається, що цією концепцією будуть охоплені такі ситуації: надзвичайні ситуації, порушення правопорядку, воєнний стан, інші випадки порушення безпеки. Також передбачається впровадження критеріїв оцінювання рівня безпеки громад – комплексність (рівень безпеки об'єктів, готовність (наявність) безпекових управлінських структур, обізнаність жителів); збалансованість (заходи та досягнутий рівень безпеки є економічно

обґрунтованими); результативність (визначається за рівнем нанесених або уникнутих збитків, своєчасністю надання безпекових послуг); доцільність (вказує на баланс між безпекою та свободою, враховує обґрунтованість запровадження обмежень, які викликані безпековими заходами) [2].

Однак, поза увагою дослідників залишається така важлива ділянка взаємодії поліції та суспільства, як взаємодії поліції та органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення економічної безпеки об'єднаних територіальних громад в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Взаємодія поліції з органами місцевого самоврядування щодо забезпечення економічної безпеки територіальних громад носить різноманітний характер і полягає в реалізації спільних та індивідуальних дій в рамках повноважень суб'єктів взаємодії при вирішенні актуальних проблем і нейтралізації загроз економіці територіальних громад.

У сучасних умовах одним з головних напрямків такої взаємодії є протидія корупції. Але при цьому роль органів місцевого самоврядування у протидії корупції є не менш значущою.

Очевидно, що забезпечити протидію побутової корупції, яка пов'язана з веденням повсякденної господарської діяльності, зробити «прозорими» закупівлі, розподіл земель та кадрові рішення, своєчасно виявляти конфлікт інтересів неможливо «зверху», вольовим рішенням великих начальників. Ці дії будуть ефективними саме на місцевому рівні остільки, оскільки для цього є всі передумови – як позитивного, так і негативного характеру, зокрема:

- на відміну від регіонального рівня, де відносини влади і суспільства визначаються не безпосередньо громадянами, а численними інститутами, які їх представляють, в територіальній громаді як зацікавлена сторона може виступати все місцеве співтовариство, а не тільки органи влади;

- загальне неприйняття корупції у місцевому співтоваристві і постійне «підтримання чистоти» можуть бути більш ефективні, ніж разові кампанії і силові методи боротьби з корупцією;

- деякі корупційні правопорушення, які не підпадають під дію кримінального законодавства, можливо припинити на місцевому рівні шляхом застосування «домашніх» методів, наприклад, публічне сповіщення, громадський осуд та ін.;

- процес становлення системи місцевого самоврядування що триває, з одного боку, надає громадянам масу можливостей для участі в місцевих справах, а з іншого – викликає велику кількість проблем, які пов'язані з власністю громади, як-то: обов'язкова приватизація непрофільних об'єктів, передача повноважень між рівнями влади разом з відповідною власністю, складання реєстрів власності громади,

оформлення земель територіальної громади. Збільшенням в зв'язку з цим числа корупційних злочинів обумовлена необхідністю вжиття невідкладних заходів саме на рівні територіальної громади.

Крім того територіальні громади мають двоїтий статус в даній сфері. З одного боку, вони виступають як суб'єкт антикорупційної політики, який реалізує її в межах своїх повноважень, при цьому адміністрація територіальної громади є об'єктом антикорупційної політики. Контроль за діяльністю адміністрації територіальних громад з боку органів державної влади, в тому числі поліції, є одним з найважливіших аспектів забезпечення економічної безпеки територіальних громад.

Основними напрямками взаємодії поліції і органів місцевого самоврядування в справі забезпечення економічної безпеки є [4]:

1) по-перше, обмін інформацією про стан економічної безпеки, про заходи щодо її забезпечення і т. д. ;

2) по-друге, спільну розробку комплексних цільових програм і проведення окремих заходів;

3) по-третє, перерозподіл повноважень з метою виділення окремих співробітників або створення в структурі органів місцевого самоврядування та поліції окремих елементів, які займаються питаннями їх взаємодії в справі забезпечення економічної безпеки на території територіальних громад.

Підкреслимо, що обмін інформацією з органами місцевого самоврядування є одна з умов забезпечення економічної безпеки територіальних громад, тому що своєчасне інформування суб'єктів взаємодії дозволить не тільки ефективно протидіяти загрозам, таким як вчинення на території територіальних громад злочинів і правопорушень економічної спрямованості, але і буде сприяти розвитку профілактичної діяльності суб'єктів взаємодії.

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що взаємодія поліції та органів місцевого самоврядування має двоїсту структуру. З одного боку, поліція і органи місцевого самоврядування – суб'єкти реалізації державної політики щодо забезпечення економічної безпеки держави, в тому числі на рівні територіальних громад, і, в межах своїх повноважень, реалізують заходи з протидії корупції, виявлення та усунення інших загроз економічній безпеці територіальної громади. З іншого боку, органи місцевого самоврядування виступають не тільки як суб'єкт взаємодії, а й як об'єкт діяльності поліції щодо забезпечення економічної безпеки, скажімо, в напрямку протидії корупції, виявлення та припинення злочинів і правопорушень економічної спрямованості, і т. д.

Організація взаємодії поліції та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення дозволить отримати більш повну і достовірну інформацію про стан економічної

безпеки на території територіальної громади, виявити і вчасно припинити розвиток негативних впливів на її економічну безпеку, в тому числі кримінального характеру, а також буде сприяти підвищенню ефективності діяльності суб'єктів в рамках їх повноважень в напрямку забезпечення економічної безпеки як на території територіальної громади, так і в цілому в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Впровадження «Community Policing» в умовах війни та воєнного стану. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Vprovadzhennia-Community-Policing-v-umovakh-viyny-ta-voiennoho-stanu.pdf>
3. «Безпечна громада – безпечна країна»: чому концепція на часі. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/15591>
4. Бобро Н.В. Зарубіжні практики взаємодії поліції та населення URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/scientist/341>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-21>

Овчарук Е. В.,

здобувачка наукового ступеня «доктор філософії»

кафедри парламентаризму

Навчально-наукового інституту публічного управління

та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ, БІЗНЕСУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Виклики, що постали перед органами публічної влади та управління і українським бізнесом, значно загострилися в умовах повномасштабної російської збройної агресії. Їх подолання потребує модернізації усіх механізмів взаємодії між владою та сферою підприємництва. Суттєву роль в цьому процесі відіграють організаційно-правові механізми, оскільки в умовах інституційно слабкої країни сподівання лише на

«політичну волю» до змін не дадуть результатів. Як доводять аналітичні дослідження Національного інституту стратегічних досліджень, провідну роль у формуванні «каркасу» економіки відіграватиме великий бізнес, який має перетворитися з конгломерату олігархів на основу конкурентоспроможності та динамізму національної економіки. Реалізація поставлених стратегічних завдань може відбутися на основі модернізації організаційно-правових механізмів як основи інституційних трансформацій.

Ключовим напрямом цього процесу має стати подолання корупції та запобігання їй на усіх рівнях життєдіяльності громадянського суспільства. Корупція є найгострішою проблемою у взаємовідносинах бізнесу та влади, адже вона часто є зручною для обох сторін. Бізнес вдається до корупції, щоб спростити вирішення проблем або обійти певні обмеження й тим самим підживлюючи порочну систему. Корупція, у свою чергу, створює внутрішній податок на економічну систему, відтак, система розвивається повільно й не ефективно. Крім того, корупція не тільки в економічній, а й у політичній сфері призводить до домінування різноманітних неформальних практик, які витісняють на периферію політико-управлінських процесів формальні інститути, діяльність яких пов'язана з міжсекторальними взаємодіями [5].

Згідно із висновками «Національної економічної стратегії 2030: Візія. Вектори. Імплементація», слабкими місцями України залишаються високий рівень політичного втручання, незабезпечення невідворотності покарання за правопорушення та корупцію. Регулюючі органи є неефективними та непрозорими (100 місце із 128), високий рівень корупції (110 місце із 128). Відтак, ключовими проблемами забезпечення верховенства права, в Україні є наявність системної корупції, несправедливе судочинство та слабе правозастосування. За результатами щорічного опитування іноземних інвесторів, організованого Європейською Бізнес Асоціацією, протягом 2016–2019 рр. поширення корупції було на першому місці серед ключових перешкод іноземним інвестиціям в Україну, а у 2020 році – на другому місці, поступившись недовірі до судової системи [2]. Ці чинники стають найскладнішими викликами на шляху розвитку вітчизняного бізнесу, а також для залучення іноземних інвесторів та покращення інвестиційного клімату.

В умовах необхідності відбудови критичної та публічної інфраструктури України – наслідків російської збройної агресії, ефективно та масштабне залучення іноземних інвесторів, які приносять свої навички роботи в різних секторах економіки, сучасні технології та, найголовніше – інвестують власні капітали, стає критично важливим для сучасного українського суспільства. Відбудова – це шанс для України отримати значні іноземні інвестиції та скористатися новітніми

західними технологіями, що вже активно використовуються у військовій сфері, та приватними капіталами для розбудови потужної економіки. Залучення іноземних інвесторів та всебічна підтримка у створенні спільних підприємств між іноземним та українським бізнесом може стати пріоритетом для державної економічної політики та сфери державного управління.

У цьому зв'язку, розбудова органами виконавчої влади ефективної антикорупційної системи, яка забезпечує дієве запобігання, виявлення та покарання за корупцію, що сприяє виробленню нульової толерантності до корупції в суспільстві, а також, у цілому, зростання довіри суспільства та інвесторів до судової системи, правоохоронних органів, антикорупційних органів можуть забезпечити сприятливі умови для залучення інвестицій, ведення в Україні бізнесу на засадах партнерства із органами публічної влади центрального та регіонального рівнів.

Представлені цілі передбачені «Національною економічною стратегією на період до 2030 року» та визначають входження України до ТОП-40 держав за Індексом сприйняття корупції (Corruption Perception Index, Transparency International) із покращенням оцінки на, щонайменше, 30 балів; підвищення рівня довіри суспільства до антикорупційних органів до понад 50 відсотків згідно з національними соціологічними опитуваннями. Для цього за останні роки Верховною Радою України розроблено та ухвалено низку законів. У цілому, антикорупційне законодавство включає: Закон України «Про запобігання корупції» [3], Закон України № 2322-IX від 20.06.2022 р. «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» [4], яким затверджено «Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки» [1].

Забезпечують виконання антикорупційного законодавства створені в державі антикорупційні інституції: Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Втім, для належного функціонування бізнес-середовища, створення сприятливого інвестиційного клімату в умовах післявоєнної відбудови важливо, щоб діяльність цих інституцій була політично незалежною, а самі інституції здійснювали реальну боротьбу із кримінальними порушеннями в межах норм антикорупційного законодавства. На основі таких принципів стає можливою ефективна взаємодія між бізнесом та державою. Крім того, ефективна протидія корупції – одна з вимог до України як потенційного кандидата на членство в ЄС, адже європейські партнери зацікавлені в проведенні реформ для подальшого взаємовигідного співробітництва.

Шляхом подолання корупційної складової в економічних та управлінських процесах є налагодження взаємодії органів публічної влади та громадянського суспільства. Саме громадськість може забезпечити прозорість у прийнятті владою відповідних рішень. Для

цього необхідно подолання таких явищ, як: корумпованість та високий рівень бюрократизму в діяльності органів публічної влади, з одного боку, та суспільна інертність, неготовність громадськості відстоювати свої інтереси, брати участь у суспільних та політичних процесах – з іншого. Формування новітньої моделі взаємодії громадськості із органами публічної влади забезпечить удосконалення її організаційних засад шляхом забезпечення безперешкодного доступу до публічної інформації, інформаційної відкритості з боку органів публічної влади, проведення консультативних процедур із громадськістю, повноцінне здійснення громадського контролю та антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, підвищення громадянської компетентності, набуття навичок взаємодії із органами публічної влади з питань, що мають першочергове значення для суспільства.

Відтак, ефективна робота антикорупційної системи із запобігання, виявлення та покарання за прояви корупції, удосконалення діяльності усіх антикорупційних інституцій, посилення їх незалежності та інституційної спроможності, посилення антикорупційного законодавства, залучення громадськості та здійснення громадського контролю та громадських експертиз, зокрема й антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, може модернізувати організаційно-правові механізми взаємодії органів публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства й забезпечити тим самим покращення у цілому бізнес-клімату та інвестиційної привабливості держави.

Список використаних джерел:

1. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки: Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>
2. Національна економічна стратегія 2030: Візія. Вектори. Імплементація. URL: <https://nes2030.org.ua/>
3. Про запобігання корупції: Закон України № 3062-IX від 02.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
5. Телешун С., Пухкал О., Рейтерович І., Ситник С. Інструменти та механізми вироблення й впровадження публічної політики в Україні. Київ : НАДУ, 2018. 238 с.

Пашенко П. М.,

*аспірант кафедри публічного та приватного права
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ

Складний процес демократичної трансформації, який нині переживає Україна і який безпосередньо пов'язаний з реалізацією “конституційної тріади” щодо побудови в Україні демократичної, соціальної та правової держави з надзвичайною гостротою ставить перед вітчизняними конституціоналістами проблеми взаємозв'язків між загальним процесом реалізації Конституції України та проведенням змістовних реформ в тих чи інших сферах функціонування державної влади.

Той факт, що реалізація Конституції України вимагає існування ефективної системи взаємодії всіх гілок державної влади навряд чи потребує свого теоретичного доведення. Але кажучи про системні зміни на рівні державної влади, не можна забувати, що в межах кожної з владних гілок повинні, в свою чергу, відбутися відповідні трансформації, які змінивши, так би мовити, “обличчя” цієї влади, дозволи б їй по-новому взаємодіяти з іншими. Недарма наразі доволі часто лунає теза про те, що адміністративна реформа повинна забезпечити розробку нової ідеології виконавчої влади, яка б дозволила кардинально змінити як її суть, так і її сприйняття громадянами.

Принцип правової визначеності, як один із фундаментальних принципів права, є важливою складовою принципу верховенства права.

У вітчизняній правовій доктрині поняття правової визначеності найчастіше розкривається в контексті принципу верховенства права, а вимоги, що випливають з принципу правової визначеності, здебільшого адресуються нормативно – правовим актам. На думку С. Погребняка, принцип правової визначеності покликаний гарантувати ефективну дію принципу верховенства права [1, с. 38].

Однак, актуальність звернення до цієї теми зумовлена не лише суто теоретичними міркуваннями, але й рядом безпосередніх практичних проблем, з якими нині стикається Українська держава.

Принцип правової визначеності виявляє себе не тільки на етапі правотворчості, а й на етапі правозастосування. Тому пропонується

виокремлювати дві групи вимог, які походять з цього принципу: вимоги до нормативно-правових актів і вимоги до їх застосування.

Наголосимо, що всі нормативні акти, що були чинні на момент прийняття Конституції України, мали бути приведені відповідно до її постулатів, а надалі закони мали б проходити ретельну, обґрунтовану експертизу, яка би не допускала політичного тиску на депутатів та суддів конституційного суду з будь-якої сторони. Однак за понад 30 років існування сучасної української держави, депутати не спромоглися прийняти закон про підготовку та ухвалення законів, у якому б були прописані чіткі конституційні процедури нормопроектної діяльності, а рівень підготовки нормативних актів зазнає постійної обґрунтованої критики громадянського суспільства. Це необхідно для того, щоб зрозуміти, яким чином насправді дотримуються конституційні норми прямої дії щодо юридичної відповідальності, зокрема ст. 61 Конституції України. Наприклад, ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, а юридична відповідальність особи має індивідуальний характер [2].

У Конституції України ця презумпція закріплена в п. 22 ст. 92, якою визначено, що "виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності та діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями та відповідальність за них". Тобто основний закон чітко розділив два головних види юридичної відповідальності: цивільно-правову і відповідальність за правопорушення.

Відповідь щодо поділу юридичної відповідальності за вчинення особою протиправних діянь також дає п. 22 ст. 92 Конституції України. У Конституції надані чіткі дефініції, які дозволяють здійснити видове розмежування протиправних діянь: по-перше, це злочин; по-друге, – адміністративне правопорушення; по-третє, – дисциплінарне правопорушення. І, відповідно, всі інші терміни: "кримінальне правопорушення", "дисциплінарний проступок" тощо є такими, що не відповідають конституційним засадам. А отже, у законодавстві про юридичну відповідальність слід провести ретельну ревізію для заміни термінів, що опинились в ньому через нерозважливість, не уважність і некомпетентність законотворців.

Отже, конституційний поділ протиправних діянь на три рівні може зазнавати критики з боку вчених-юристів, однак він має бути основоположним для вибудовування системи юридичної відповідальності. А отже, маємо надати науково-обґрунтовані пропозиції для здійснення такого поділу. Основоположними вихідними критеріями є конституційні визначення. Також відповідно до викладених постулатів норми деліктного законодавства України вимагають подальшого вдосконалення в межах людино-центристського підходу,

що орієнтує на зниження рівня криміналізації законодавства [6]. При цьому має відбуватися обмеження малоефективних жорстких покарань (позбавлення волі) на користь застосування штрафних санкцій [3, с. 34–35], а також зменшення карального та адміністративного впливу держави на користь правозахисної функції, послаблення адміністративного тиску на користь публічно-сервісних функцій [4, с. 229–264].

Однак після прийняття Конституції України в нормативні акти, які регулюють юридичну відповідальність за злочини та адміністративні правопорушення, не були внесені зміни, які б привели ККУ і КУпАП до відповідності з конституційними положеннями. І головне, збереглась так звана "бланкетність" норм (відсилання до підзаконних нормативних актів), відповідно до яких накладається як покарання, так і стягнення. У ККУ збереглась радянська система класифікації злочинів як явища на особливо тяжкі, тяжкі, середньої тяжкості, невеликої тяжкості. Надалі під час внесення змін до ККУ та КПКУ в нормативних актах з'явився ряд нових норм, відсутніх у Конституції. Зокрема "кримінальне правопорушення", "кримінальний проступок", "дисциплінарний проступок", "адміністративний проступок" тощо, їхня класифікація і їхня градація відповідно до радянської традиції. Спроби коригувати процеси систематизації і кодифікації законодавства з боку юридичної спільноти призвели до накопичення колізій і протиріч, а в своїй сукупності – до трагічних наслідків, які випливають з правового нігілізму суспільства в цілому, так і посадових осіб органів державної влади і суддів зокрема.

Адже, систематизація спрямована на досягнення внутрішньої єдності юридичних норм, тобто усунення колізій і прогалин, у результаті чого підвищується ефективність законодавства та впорядкування правового матеріалу, розміщення його за певними розділами і рубриками, тобто класифікацію, що забезпечує зручність користування законодавчим масивом [5, с. 50].

Таким чином, може зробити проміжний теоретичний висновок: порушення першого рівня – законодавча влада не забезпечила внесення правок до нормативних актів, перш за все кодексів, призвело до порушень другого рівня, коли протиріччя наявні в законодавстві, виконавча влада почала корегувати за допомогою підзаконних нормативних актів, що, у свою чергу, призвело до порушень третього управлінського рівня – знецінення ролі адміністративно-правових актів (наказів, розпоряджень, графіків тощо) проявам – правовій свідомості, правовій освіті, виконавчій дисципліні, корупції в органах державної влади тощо і, у цілому, може бути класифіковане як порушення четвертого рівня правозастосовної практики. У цілому всі ці порушення, як окремо, так у своїй сукупності, наче вал вдарили по

правовому полю і призвели до його викривлення, і найбільш яскравого вираження набуло в такому явищі, як правовий нігілізм [6, с. 59–60].

Усе це порушує один із фундаментальних принципів права – принцип правової визначеності.

Отже, у ККУ відповідно до Конституції України мають бути розміщені склади злочинів і визначена відповідальність за них. Доцільно використовувати конкретні, зрозумілі, питомо українські визначення, які мають конкретне лексичне значення й граматичну форму.

Приведення законодавства, що регулює відповідальність за злочини, адміністративні правопорушення, дисциплінарні правопорушення, відповідно до конституційних засад сприятиме поліпшенню правопорядку зокрема, так і розвитку інститутів громадянського суспільства, демократії та утвердженню верховенства права загалом. А також гуманізації юридичної відповідальності, поширення виховно-психологічних заходів соціальної (моральної) відповідальності, зміцнення дисципліни соціального гуртожитку, виховання самодисципліни громадян як складової індивідуальної правосвідомості.

Список використаних джерел:

1. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика). Х. : Право, 2008. 238 с.

2. Конституція України. Науково-практичний коментар. Станом на січень 2020 р. / Я. О. Берназюк, В. О. Величко та ін. Київ : Вид. дім "Про-фесіонал", 2020. 290 с.

3. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна : курс лекцій / за ред. М. Й. Коржанського. Київ : Атіка, 2001. 432 с.

4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтєвський, О. Кузьменко та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

5. Петков С. В. Адміністративно-правова реформа в Україні : навч. посіб. Київ : КНТ, 2022. 180 с.

6. Петков В., Петков С. Юридична відповідальність за злочини: до питання щодо видового поділу правопорушень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2023. № 2(54)/2023. С. 57–62.

Рибачек В. К.,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри конституційного, міжнародного права та
суспільно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДЕЯКІ ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО РИНКУ ЗЕМЛІ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Виробництво продуктів харчування історично вважається однією із спеціалізації агропромислового комплексу України та Польщі, що обумовлюється схожістю структури сільськогосподарських угідь країн. Тож цікаво порівняти особливості та відмінності у формуванні та функціонуванні ринку землі в Україні та Польщі.

Перша і головна особливість – це перевага у часових рамках формування ринку землі у Польщі порівняно з Україною.

Зокрема, правовою основою земельної реформи Польщі було прийняття Закону «Про управління державними сільськогосподарськими землями» 1991 року. Цим законом було визначено спеціальні правила щодо обігу земель сільськогосподарського призначення. Також велике значення мали створення у 1992 р. Агентства Сільськогосподарської нерухомості (АРА) і зняття бар'єрів для іноземних інвесторів щодо купівлі землі у 2016 р. [4].

Формування ринку землі (земельну реформу) в Україні можна вважати одним із найбільш тривалих у світі. Незважаючи на те, що цей процес було запущено ще 15 березня 1991 року, остаточне рішення відбулося майже через 30 років ухваленням Верховною Радою України 31 березня 2020 року Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» (введення в Україні ринку землі). Така довготривалість була пов'язана з тим, що за цей час було запропоновано декілька моделей відкриття ринку земель. Законодавці перебрали всю палітру моделей ринку земель, починаючи від найбільш ліберальних та закінчуючи повним мораторієм [4].

Серед знакових етапів української земельної реформи варто зазначити наступні:

1. Активний процес приватизації, коли не було заборони на продаж паїв (1993–2001 рр.).

Основними нормативно-правовими документами були Указ Президента «Про розпаювання земель» (1995 р.), Указ Президента

«Про захист прав власників земельних ділянок» (1998 р.), ухвалення закону «Про угоди щодо відчуження земельної частки» (2001 р.), які визначали порядок обігу ріллі. Всі угоди потрібно було нотаріально посвідчувати та реєструвати, до чого держава виявилась не зовсім готовою [6, с. 159–181].

2. Етап мораторію на продаж сільськогосподарської землі (2001-2020 рр.). У 2001 році ухвалено Земельний кодекс (ЗУ №2768-III), яким введено мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення до 1 січня 2005 року. Пізніше його дію продовжили, дію мораторію «розширювали» і його норми змінювали декілька разів. Проте, надія на зняття мораторію завжди залишалася. Продаж землі було законсервовано, і фактично розвивалися лише 2 напрями:

- безоплатна приватизація земель (отримання по 2 га землі від громади);
- оренда земель.

Але, слід зазначити, що не були під мораторієм та вільно продавались і купувались такі землі сільгосппризначення (за видом цільового призначення): для ведення садівництва і городництва, для ведення ОСГ (роздавались за процедурою безоплатної приватизації уже після розпаювання 90-х), для ведення фермерського господарства.

Найважливішими нормативно-правовими актами цього періоду мораторію на ринок землі є, ухвалення Земельного кодексу України із заборonoю ринку землі (2002 р.) та ЗУ «Про державний земельний кадастр» (2011 р.) [1].

3. Ухвалення 31 березня 2020 року ВР України Закону № 552-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», відповідно до якого:

- з 1 липня 2021 року по 31 грудня 2023 року обіг земель сільськогосподарського призначення буде відбуватися між громадянами України. Максимальний розмір – 100 га на людину.

- а з 1 січня 2024 року передбачається, що поряд з фізичними особами землю зможуть купувати також юридичні особи, створені і зареєстровані за законодавством України, учасниками (акціонерами, членами) яких є лише громадяни України та/або держава, та/або територіальні громади, територіальні громади та держава. При цьому максимальний розмір придбанної землі може становити 10 тис. га. Ухвалений Закон прямо не регулює питання процедури купівлі-продажу землі, але він містить три істотні нововведення до звичайної процедури купівлі-продажу земельної ділянки (розглянуті в обмеженнях до покупця). Вона включає нотаріальне посвідчення договору про купівлю-продаж з внесенням даних про нового власника до кадастру [3, с. 43].

Другою особливістю та відмінністю земельних ринків краї є обмеження щодо іноземного капіталу. Так, іноземці мають доступ

до ринку, якщо вони одружені з громадянином (громадянкою) Польщі та мешкали у Польщі останні 2 роки, або якщо вони мешкали у Польщі 5 років, після отримання статусу постійного резидента. Між іншим, спочатку в окремих регіонах ці обмеження не стосувалися громадян ЄС, які орендували землю протягом останніх трьох років. Ну, і остаточно обмеження на продаж сільськогосподарських земель громадянам ЄС були скасовані у травні 2016 року [7].

В Україні сьогодні іноземці або компанії, в яких засновниками або кінцевими бенефіціарами є іноземці, не можуть купувати сільськогосподарську землю. Крім того, іноземцям та юридичним особам, заборонено купувати частки в статутному капіталі, акції, паї, членство в підприємствах, якими володіють і які є власниками земель сільськогосподарського призначення.

Третя особливість – це обмеження щодо покупця (фізичних чи юридичних осіб). У Польщі фізичні особи повинні мати сільськогосподарську освіту (вторинного або третинного рівня), або досвід роботи у даній сфері (на фермі). Також покупець повинен жити в муніципалітеті, де купується майно, мати сільськогосподарську кваліфікацію або бути в процесі її придбання і зобов'язаний вести господарство особисто. Обмеження щодо придбання земель сільськогосподарського призначення також не вводиться для близьких родичів, підрозділів місцевого самоврядування, казначейства, юридичних осіб церкви і релігійних об'єднань.

Згідно Закону № 552-IX в Україні: – покупець перевіряється на предмет можливості придбання ним землі в певних розмірах. Процедура проведення перевірки здійснюється відповідно до Порядку здійснення перевірки відповідності набувача або власника земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимогам, визначеним ст. 130 Земельного кодексу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2021 № 637; – купівля можлива тільки в безготівковій формі. Для цього покупцеві потрібно відкрити рахунок у банку; – повинні бути документально підтверджені джерела походження коштів для купівлі землі [5].

Четверта особливість полягає у розмірах площ сільгоспземель, які можна придбати у приватну власність. У Польщі вона становить 500 га. В Україні фізична особа може мати у власності не більше 100 га землі [7].

Слід підкреслити, що як в Польщі, так і в Україні відсутнє державне регулювання цін на продаж землі, майже однакове правове забезпечення оренди сільськогосподарських земель, яке в сьогоднішніх умовах військового стану в нашій державі коректується.

Таким чином, польський досвід та консультації щодо функціонування ринку землі можуть бути корисними для вдосконалення українського досвіду правового регулювання ринку землі, адже

незважаючи на воєнний стан та невтішні прогнози щодо стану української економіки, сільськогосподарська земля виявилась стійким активом.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Кодекс України; Закон від 25.10.2001 р. № 2768-III./ *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 20. Ст. 142.

3. Земельна реформа 2021. Регулювання купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. Поточні завдання і перспективи реформування земельних правовідносин. *Правове забезпечення, коментарі, аналітика* / Петков С. В., Журавльов Д. В., Дрозд О. Ю., Дрозд В. Г. К. : ЦУЛ, 2021. 336 с.

4. Колубакін В. Чому в поляків вийшло. *Agrotimes*. 6 лютого 2018 р. URL:<https://agrotimes.ua/article/chomu-v-polyakiv-vijshlo/>

5. Лівіцька А. Земельна реформа в Україні. Кінець і знову початок/ *Юридична газета online.*: URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/zemelna-reforma-v-ukrayini-kinec-i-znovu-rochatok.html>

6. Мірошніченко А. М. Земельне право України : підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 678 с.

7. Редька Р. Відкритий ринок землі. Страхи українців vs досвід Польщі. *Бізнес*: URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/vidkrittya-rinku-zemli-v-polshchi-visnovki-dlya-ukrajinciv-ostanni-novini-50115118.html>

Рябцев Г. Л.,

*доктор наук з державного управління, професор,
професор Києво-Могилянської школи врядування
імені Андрія Мелешевича*

*Національного університету «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна;*

*професор Академічного департаменту соціальних наук
Європейського гуманітарного університету
м. Вільнюс, Литва*

ПРОЦЕДУРИ АНАЛІЗУ ПОЛІТИКИ: МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ВАРІАНТІВ (АЛЬТЕРНАТИВ) ПОЛІТИКИ

Коли йдеться про вироблення доказової політики (evidence-based policy-making), її розуміють як базований на доказах і цінностях курс дій влади з вирішення проблем порядку денного. Запорукою успішного проєктування таких дій є міцність доказової бази [1, с. 25]. Її має забезпечити аналіз політики (policy analysis) – «комплекс процедур із вироблення поради про найкращий із-поміж можливих курсів дій влади, орієнтований на клієнта і базований на доказах і цінностях» [2, с. 38]. Проведення відповідного аналізу передбачено Регламентом Кабінету Міністрів України [3, § 34] і є змістом практичної діяльності державних службовців [4, ч. 1 ст. 1]. Але поради органам влади, розроблювані аналітиками, іноді схожі на перелік закликів до «покращання», «посилення» і «розвитку». Тому важливо роз'яснити державним службовцям, посадовим особам місцевого самоврядування, як «генерувати інформацію й докази, здатні допомогти політику вибрати найбільш вигідну дію» [5, с. 6], інакше кажучи – вибрати найкращий із варіантів політики.

Варіантами (альтернативами) політики вважають «взаємовиключні набори конкретних і зрозумілих дій із вирішення суспільної проблеми, виписані без абстрактних узагальнень» [6, с. 69]. Усі варіанти політики мають бути рівноцінними, тобто реалізація кожного з них має вирішувати проблему.

Визначаючи варіанти, автор пропонує дослухатися до таких порад:

1. Варіантів політики має бути 3...7, серед яких обов'язковим є обґрунтована бездія (збереження чинної політики). Адже за результатами аналізу може виявитися, що за існуючих обмежень будь-які дії влади можуть лише поглибити проблему. Більша кількість альтернатив суттєво ускладнює подальший аналіз, менша – не дозволяє зробити обґрунтований вибір курсу дій. Визначення тільки двох

варіантів вирішення проблеми (запровадження змін і збереження чинної політики) не лише підкреслює фактичну відсутність альтернатив, але й суперечить нормативним вимогам [7, п. 5].

2. Варіанти політики мають бути взаємовиключними, тобто не можуть реалізовуватися одночасно або один за одним і мають надавати можливість реального вибору. Якщо вибирають один варіант, решту відкидають. Варіант політики – це не пункт плану, не один із низки заходів, що доповнюють один одного, а окремий підхід до вирішення проблеми.

3. Варіанти політики мають узгоджуватися з формулюванням проблеми, яка потребує вирішення. Коли варіанти визначені правильно, відповіддю на питання «Яку проблему буде розв’язано після реалізації кожного із них?» буде формулювання цієї проблеми. Якщо формулювання виявляться розбіжними, варіанти є не альтернативами, а окремими заходами з вирішення проблеми.

4. Варіанти політики мають бути конкретними і зрозумілими не тільки розробнику. Із цією метою їх прийнято розпочинати дієсловом, яке відображає бажаний вплив і передбачає одержання вимірюваного результату (табл. 1).

Таблиця 1

Бажані й небажані дієслова у формулюванні варіантів політики

Дієслова, що передбачають	
вплив, є бажаними	процес, є небажаними
під час формулювання варіанта політики	
Відновити	Активізувати
Гарантувати	Боротися
Дозволити / заборонити	Задовольняти (зростаючі вимоги)
Забезпечити (ресурсом)	Залучати (інвестиції)
Запровадити	Модернізувати
Зменшити / збільшити	Оптимізувати
Інформувати	Осучаснювати
Надати (доступ)	Підвищувати (ефективність)
Обмежити	Покращувати
Охопити (послугою)	Посилювати
Побудувати	Прискорювати темпи
Розробити	Реформувати
Скасувати	Розвивати
Скоротити / поширити	Удосконаллювати

5. Варіанти мають бути здійсненними, тобто відповідати наявним видам та обсягам ресурсів, які наявні в замовника (клієнта) аналізу або доступні йому. Якщо ресурси відсутні, пропонують план дій для їхнього одержання.

Під час визначення варіантів політики корисно дотримуватися критеріїв SMART, які можна розуміти, наприклад, так: specific – конкретність (легкість розуміння; відображення очікуваних результатів, а не заходів); measurable – вимірюваність (можливість перевірки наявності змін); area-bound – узгодженість (несуперечливість); realistic – досяжність (здійсненність, відповідність наявним ресурсам та умовам середовища); time-bound – визначеність у часі (відстежуваність упродовж певного часу).

Кожний із визначених варіантів політики аналізують.

Аналіз збереження чинної політики має містити: опис інструментів чинної політики; переваги збереження чинної політики – одержані результати (або вигоди – грошова оцінка); недоліки збереження чинної політики – затрати ресурсів на збереження чинної політики (чи витрати – грошова оцінка).

Аналіз інших варіантів політики має містити опис: заходів із реалізації варіанта (якщо це не впливає з назви, якої зазвичай достатньо для з'ясування передбачених дій); потенційних переваг; оцінювання очікуваних результатів (або вигід – якщо можлива грошова оцінка); потенційних недоліків, можливих втрат для суспільства чи окремих стейкхолдерів; оцінювання затрат ресурсів (або витрат – якщо можлива грошова оцінка).

Під час аналізу варіантів політики варто відповісти на питання:

– хто зі стейкхолдерів (тобто груп інтересів, яких стосується вирішувана суспільна проблема, і хто має важелі впливу для її вирішення чи поглиблення [9, с. 25]) опирається на вирішення проблеми в запропонований спосіб, чому він це робить; як подолати цей опір;

– які ресурси (прогнозне визначення) необхідні для вирішення проблеми за визначеним варіантом (правові, фінансові, матеріальні, інформаційні, організаційні, кадрові, часові тощо);

– які рекомендації (поради) щодо варіанта політики варто надати замовникові (що робити; чому це робити; як робити);

– як можна буде реалізувати альтернативу (орган влади, організація, структура, що впроваджуватиме цей варіант політики; спосіб надання послуг; інструменти, що будуть використані).

Визначаючи варіанти політики:

1. Не відкидайте можливі альтернативи, завчасно вибираючи собі «фаворита». Найкращий варіант, як правило, не є очевидним із першого погляду.

2. Не намагайтеся підкреслити переваги одного з варіантів політики, порівнюючи його з вигаданими, надуманими. Це майже завжди матиме зворотний ефект.

3. Не шукайте «універсальну альтернативу». В інший час, за меншого чи більшого масштабу, за інших обмежень алгоритми вирішення навіть дуже схожих суспільних проблем будуть суттєво різнитися.

4. Уникайте варіантів під умовною назвою «всім робити все». Їхня реалізація є зазвичай неможливою за наявних обмежень і ресурсів.

5. Не спрощуйте проблему і не узгоджуйте із замовником (клієнтом) аналізу варіант її розв'язання, оскільки «все і так зрозуміло». Це нівелює всі переваги вироблення доказової політики, сприяє ухваленню необґрунтованих, незбалансованих, тенденційних владних рішень.

На думку автора, практичне застосування наведених вище рекомендацій є одним з елементів формування у державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування навичок вироблення суспільної політики, базованої на доказах і цінностях – усталеної практики в державах-членах ЄС [1, с. 23].

Список використаних джерел:

1. Quality of Public Administration: A Toolbox for Practitioners. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017. URL: <https://ec.europa.eu/esf/BlobServlet?docId=18587&langId=en>

2. Riabtsev G. L. Policy analysis: problems of teaching and application. *Scientific and pedagogical internship "Lifelong learning as a factor in improving the professional competence of specialists in public management and administration"* : internship proc., Wroclawek, Jan. 30 – Mar. 12, 2023. Wroclawek : Cuiavian University in Wroclawek, 2023. P. 37-42.

3. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 18 лип. 2007 р. № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF#Text>

4. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

5. Geva-May I., Pal L. A. Good Fences Make Good Neighbours: Policy Evaluation and Policy Analysis – Exploring the Differences. *Policy Analysis Methods* / S. S. Nagel (ed.). Nova Science Publishers. 1999. 302 p.

6. Аналіз державної політики : підручн. / [кол. авт.] ; за заг. ред. В. В. Тертички та Г. Л. Рябцева. Київ : К.І.С., 2016. 322 с.

7. Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта : постанова Кабінету Міністрів України від 11 бер. 2004 р. № 308. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2004-%D0%BF#Text>

8. Riabtsev G. L. Policy analysis tools: stakeholder analysis techniques. Modern strategies of sustainable development of the state and society in the context of global challenges : Int. scientific conf., Wloclawek, August 2–3, 2023. Riga : Baltija Publishing, 2023. P. 24–28. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-333-0-6>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-25>

Соцький А. М.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри юриспруденції
Чернівецького інституту
Міжнародного гуманітарного університету
м. Чернівці, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ БОРОТЬБУ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Публічне адміністрування є невід’ємним елементом в системі державного управління. Законодавчого закріплення визначення термін “публічне адміністрування” не набуло й досі, проте науковий інтерес до зазначеної категорії завжди був високим. Особливістю наукового вивчення даного поняття є те, що його дуже часто співставляють із такими поняттями як адміністративне управління, публічне управління та державне адміністрування, подекуди повністю ототожнюючи їх, а подекуди, співвідносячи їх як ціле і часткове або первинне та похідне.

Одними із перших дослідників категорії “публічне адміністрування” були науковці Бакуменко В.Д. Надолішній П.І., які вважали, що “публічне адміністрування – це регламентована законами та іншими правовими актами, діяльність суб’єктів публічного адміністрування, що спрямована на: прийняття адміністративних рішень; надання адміністративних послуг; здійснення внутрішнього адміністрування суб’єкта публічного адміністрування”. Автори зазначали, що “у вузькому сенсі, публічне адміністрування передбачає взаємодію суб’єктів з виконавчою гілкою влади, а в широкому сенсі – з усіма трьома гілками влади на різних рівнях прийняття рішень (державний, регіональний, муніципальний)” [1, с. 8]. Схожі позиції висловлювали й інші вчені, слушно зауважуючи, що публічне адміністрування слід розглядати з позиції широкого та вузького значення, однак більшість

з них погоджуються із загальноприйнятою концепцією, що публічне адміністрування є складовою частиною державного управління, яке передбачає наявність публічного характеру в управлінні.

Водночас, боротьба із організованою злочинністю є реалізацією заходів, направлених на попередження, недопущення, припинення та усунення негативних наслідків від “кримінальних правопорушень, які вчиняються у зв’язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань” [2]. Особливої актуальності ці заходи набувають в умовах воєнного стану та підвищеної небезпеки для цілісності України, якій можуть загрожувати прояви сепаратизму, спроби створення терористичних організацій, підриву довіри до органів державної влади та місцевого самоврядування. Законодавчо визначено, що боротьбу із організованою злочинністю здійснюють Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України, органи Національної поліції і Служби безпеки України, органи прокуратури України, органи доходів і зборів, органи Державної прикордонної служби України та органи державного фінансового контролю, органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори, розвідувальний орган Міністерства оборони України, Служба зовнішньої розвідки України, Національне антикорупційне бюро України та Бюро економічної безпеки України [2]. Це означає, що діяльність цих державних органів, які безпосередньо реалізують державну політику у сфері боротьби із організованою злочинністю в тому числі і завдяки здійснення публічної адміністративної діяльності, регулюється суб’єктами, уповноваженими на формування її напрямів, такими як Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та ряд інших органів, шляхом видання відповідних актів, що затверджують концепції державної політики, стратегії, порядки та нормативно-правові акти у сфері боротьби із організованою злочинністю. З огляду на зазначене випливає, що державні органи, які здійснюють боротьбу із організованою злочинністю, можна розглядати не тільки як суб’єкт, але і як об’єкт публічного адміністрування, оскільки вони знають впливу з боку уряду, законодавця, Президента України тощо.

Наступною особливістю публічного адміністрування державних органів, які здійснюють боротьбу із організованою злочинністю, є сфера його реалізації. Так, з огляду на специфічний характер здійснюваної діяльності, пов’язаний із попередженням, виявленням, припиненням та розкриттям злочинів, здійснення публічного адміністрування зазначеними органами пов’язане не із виконанням їх безпосередніх функцій, а з тим, що їх виконання буде неможливим без реалізації адміністративної діяльності – адміністративно-правових заходів впливу та взаємодії, заходів забезпечення прав громадян,

видання правових актів управління, здійснення юридично значущих дій та організації співпраці [3, с. 122].

Крім того, з огляду на попередні особливості публічного адміністрування державних органів, які здійснюють боротьбу із організованою злочинністю, варто зауважити, що його сутність полягає як у реалізації заходів щодо здійснення основних завдань та процедур публічного адміністрування, так і в організації діяльності зазначених державних органів, впорядкування їх внутрішньо-розпорядчих відносин та створення відповідних умов щодо ефективної реалізації їх головних функцій.

Особливості публічного адміністрування державних органів, які здійснюють боротьбу із організованою злочинністю, полягають у подвійному змісті здійснюваних заходів. Відтак, можна вважати, що головне призначення публічного адміністрування зазначених органів полягає у здійсненні управлінських процедур в процесі виконання їх основних функцій і завдань, а допоміжне – у створенні всіх необхідних умов для ефективної діяльності всіх структур в системі органів, які здійснюють боротьбу із організованою злочинністю.

Список використаних джерел:

1. Бакуменко В. Д. Надолішній П. І. Теоретичні та організаційні засади державного управління : навч. посіб. Київ. 2003. 256 с.
2. Закон України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” від 30.06.1993 № 3341-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення 13.09.2023).
3. Пузирний В. Ф. Адміністративна діяльність служби безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 121–123.

Тарасенко О. С.,

*кандидат юридичних наук
директор*

*Департаменту освіти, науки та спорту МВС України
м. Київ, Україна*

Татаренко С. В.,

*аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

ОБ'ЄКТИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Більшість науковців вказують на те, що у слідчих виникають проблеми з визначенням об'єктів, що підлягають огляду на місці події. Аналіз слідчої та судової практики розслідування незаконного видобування корисних копалин дозволяє визначити низку основних об'єктів, що підлягають дослідженню в ході огляду місця події. Це насамперед:

- ділянки місцевості, де безпосередньо вчинене незаконне видобування корисних копалин;
- знаряддя незаконного видобування корисних копалин;
- місця зберігання незаконно видобутих корисних копалин;
- тара для зберігання корисних копалин;
- транспортні засоби, призначені для вивозу видобутих корисних копалин та інші об'єкти [1, с. 186].

У разі розслідування забруднень водоймищ оглядається місце виявлення наслідків, а також виявлене місце поширення забруднення (джерело). У зв'язку з цим основними об'єктами слідчого огляду є ділянки, що зазнали забруднення (водойми, ріки, їхні береги, прилегла територія), об'єкти, приведені в непридатність внаслідок забруднення поверхневих або підземних вод чи водоносних горизонтів, очисні споруди, відстійники, водостоки, промислова територія (разом із приміщеннями), технічна документація й інші документи, місця поховання шкідливих речовин, транспортні засоби, призначені для вивозу промислових відходів, тощо [2, с. 197]. Також, при розслідуванні кримінальних правопорушень про забруднення атмосферного повітря, огляду можуть бути піддані такі об'єкти: ділянки місцевості; забруднений повітряний простір; виробничі й складські приміщення промислових, комунальних, сільськогосподарських підприємств

і інших організацій, їх очисні споруди, пиловловлюючі й газоочисні установки; уражені шкідливими речовинами трупи людей, тварини, птахи й ін. [3, с. 711].

В залежності від видів кримінальних правопорушень проти довкілля та їх класифікації, на нашу думку, слід виділити такі об'єкти огляду:

1) кримінальні правопорушення щодо незаконного корисливого вилучення природних об'єктів: ділянки місцевості, на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій, лісові масиви, водойми й берегова зона, ставки, канали, річки, озера, сільськогосподарські поля та угіддя, об'єкти тваринного і рослинного світу, зняряддя вчинення кримінального правопорушення (мисливська гладкоствольна зброя, електропили, лопати, кирки, риболовні сітки тощо), транспортні і плаваючі засоби, техніка (машини, трактори, екскаватори, навантажувачі, самоскиди тощо);

2) кримінальні правопорушення щодо забруднення природних об'єктів: ділянки місцевості, на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій, водойми й берегова зона, ставки, канали, річки, озера, сільськогосподарські поля та угіддя, відстійники, водостоки, каналізаційні мережі, полігони або смітники, очисні споруди, територія суб'єктів господарської діяльності, об'єкти тваринного і рослинного світу тощо;

3) кримінальні правопорушення щодо знищення або пошкодження природних об'єктів: лісові масиви, зелені насадження, територія природно-заповідного фонду, заказники, рибогосподарські водойма та берегова зона, ділянки місцевості, на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій;

4) кримінальні правопорушення щодо порушення правил екологічної безпеки: територія суб'єктів господарської діяльності, документація суб'єктів господарської діяльності (проектні документи, звіти, плани, документація щодо виробництва), об'єкти будівництва, устаткування, ділянки місцевості на яких виявлено наслідки вчинення протиправних дій.

Список використаних джерел:

1. Книженко С.О. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного видобування корисних копалин. *Форум права*. 2010. № 3. С. 186–190. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/05d46331-1e04-489a-b685-edca58d9d7de/content>

2. Криміналістика : підручник: у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярвої; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.

3. Стасюк Л. Л. Організація та проведення огляду місця події при розслідуванні злочинів проти довкілля, вчинених шляхом забруднення атмосферного повітря. *Форум Права*. № 4. 2011. С. 711–715.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-27>

Татаренко С. В.,

*аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Важливим у підготовці до допиту є визначення його предмету та переліку орієнтовних питань. Коло тих обставин, які слідчий має намір з'ясувати шляхом допиту, називається предметом допиту. До їх числа належать обставини, пов'язані з самою подією кримінального правопорушення (його способом, місцем вчинення, часом, наслідками та ін.), які підтверджують або спростовують винність у його вчиненні певних осіб та мотиви їхніх дій. Практично предметом допиту можуть бути будь-які обставини, що мають значення для встановлення істини у розслідуванні. Предмет допиту залежить як від процесуального становища допитуваного, так і від того, яку інформацію він може мати у своєму розпорядженні. Слідчий визначає предмет допиту під час підготовки до його проведення. Предмет допиту конкретно виражається у плані допиту у вигляді переліку обставин, які підлягають з'ясуванню [1, с. 188].

Крім того, визначення предмета допиту полягає у встановленні обставин, які можуть бути відомі допитуваному. З усього обсягу зібраних відомостей потрібно відібрати ті, що стосуються розслідування. На підставі визначеного предмета допиту слідчий формує запитання для допитуваного та обирає систему тактичних прийомів. До предмета допиту можна віднести з'ясування таких обставин: відомості про виникнення кримінально-протиправного задуму, об'єкт посягання, мотив, особу правопорушника та її відношення до наслідків; способи підготовки та вчинення кримінального правопорушення, послідовність протиправних дій, а також особливості приховування злочинної діяльності (її характер); час, місце, обстановка та механізм учинення кримінального правопорушення; умови, за яких допитуваний спостерігав будь-які

предмети або явища; психологічний та фізичний стан особи в момент сприйняття чи після нього; загальна здатність допитуваного до певного сприйняття, запам'ятовування та відтворення; обставини, що сприяли або перешкоджали вчиненню кримінального правопорушення; способи формування організованої групи та характер злочинної діяльності; виявлення психологічної й функціональної структури групи (кількісний і якісний склад, рівень організованості) та розподілу обов'язків; кількісний склад групи при учиненні кожного епізоду злочинної діяльності, конкретні дії кожного, навички володіння зброєю та прийомами боротьби; виявлення осіб, які не брали безпосередньої участі у вчинених кримінальних правопорушеннях, але обізнані про їх підготовку, вчинення або приховання; наявність корумпованих зв'язків та зв'язків з іншими злочинними групами; способи протидії розслідуванню та впливу на потерпілих, свідків та членів групи, які дають правдиві показання; відомості про озброєність, засоби зв'язку та технічну оснащеність правопорушників; наявність в групі конфліктів, протиріч та розбіжностей; способи легалізації прибутків та відтворення злочинної діяльності; встановлення осіб, які залишилися на волі і продовжують злочинну діяльність або налагоджують зв'язки між членами групи та намагаються створити єдину, вигідну для усіх лінію поведінки, та ін. [2, с. 311–312].

Серед обставин, що підлягають з'ясуванню в ході допиту щодо кримінальних правопорушень проти довілля (незалежно від процесуального положення допитуваного), є встановлення: а) факту вчинення кримінального правопорушення; б) причин та обставин, які цьому сприяли; в) осіб, які відповідальні за дотримання екологічних правил та ступінь їх вини; г) можливість попередження (відвернення) настання шкідливих наслідків від вчиненого кримінального правопорушення [3, с. 361].

Для слідчого важливим є не тільки обрати тактику проведення допиту в залежності від слідчої ситуації, яка склалась на момент проведення цієї С(Р)Д, а й влучно визначити дані, які необхідно з'ясувати або підтвердити у ході допиту. З цією метою слідчий у ході підготовки до допиту при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довілля має скласти перелік питань, які підлягають встановленню та визначити предмет допиту, до якого належать обставини, факти, інформація, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення певною особою, спосіб і механізм кримінального правопорушення, осіб, які могли бути причетними до вчинення протиправних дій та інших обставин, що сприяли або заважали вчиненню кримінального правопорушення проти довілля.

Отже, до предмету допиту свідків, потерпілих, підозрюваних при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довілля доцільно віднести:

1) інформація щодо особи правопорушника або правопорушників (фізична особа, керівники або працівники суб'єктів господарської діяльності, службова особа або уповноважена особа, відповідальна за дотримання законодавства про охорону навколишнього природного середовища; посада, функціональні обов'язки; розподіл ролей між співучасниками та характер здійснюваних ними дій);

2) дані, що характеризують час, місце та обстановку вчинення протиправних дій (інформація про природно-кліматичні умови у момент вчинення кримінального правопорушення; територія забруднення, зовнішній прояв тощо);

3) спосіб вчинення кримінального правопорушення, підготовка і приховування протиправних дій;

4) предмет кримінально-протиправного посягання (характеристика або ознаки та особливості корисних копалин, об'єктів тваринного та рослинного світу; атмосферне повітря, поверхневий (грунтовий) шар земель, об'єкти водного фонду; характеристика, ознаки та особливості зелених насаджень, об'єктів тваринного або рослинного світу, водних об'єктів; життя і здоров'я людини тощо);

5) знаряддя та засоби, які використовувались правопорушником (використання зброї, транспортних засобів або техніки, водних сіток, човнів та інших плаваючих засобів);

6) наслідки вчинення кримінального правопорушення проти довкілля та завдані матеріальні збитки.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підручник / кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2010. 464 с.

2. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. 2-ге вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

3. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія / О. В. Одерій. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.

Хлистік М. А.,

*старший викладач кафедри права та економіко-фінансової безпеки
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»;
аспірантка кафедри кримінального права та процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

ПОНЯТТЯ МЕДІАБЕЛЬНОСТІ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ

Розглядаючи можливість врегулювання конкретного земельного спору у позасудовому порядку з використанням альтернативних способів вирішення конфліктів, зокрема шляхом медіації, найперше, що спадає на думку, а чи можливо розв'язати цей спір за участю медіатора, не звертаючись до традиційної системи правосуддя? Іншими словами, виникає потреба у з'ясуванні, чи є медіабельним цей конкретний спір.

У науковому середовищі до визначення поняття медіабельності спору існують різні підходи. Так, Кононов В. В. та Петровська М. П. під медіабельністю розуміють таку властивість правового спору, в силу якого він може бути врегульований у процесі медіації [1, с. 91]. Мазаракі Н. А. вважає, що медіабельність правового спору – це «сукупність ознак, які потенційно дають можливість розпочати медіаційну процедуру та досягти мирного і взаємовигідного його вирішення» [2, с. 259], і «саме критерії медіабельності певного спору визначають потенційну можливість і ймовірну ефективність медіаційної процедури» [2, с. 261]. Токарева К. С. також підкреслює, що характеристиками спору, які визначають ймовірність ефективності застосування до нього процедури медіації, є критерії медіабельності спору, чітке визначення яких слугує підґрунтям створення правового регулювання медіації та способом підвищення її ефективності [3, с. 167–168]. Таким чином, «медіабельність спору» та «критерії медіабельності спору» – нерозривно пов'язані поняття, і визначення останніх сприяє більш повному та ґрунтовному розумінню першого.

Зарубіжна та вітчизняна практика застосування медіації для врегулювання спорів на сьогодні ще не виробила чіткої сталої системи критеріїв оцінки медіабельності спорів. Одні автори виокремлюють чинники об'єктивного та суб'єктивного характеру, інші до складу критеріїв відносять обставини, що виключають можливість застосування процедури медіації, та обставини, що сприяють примиренню сторін, тощо.

У свою чергу, Мазаракі Н. А. пропонує розділяти абсолютні критерії неmediaбельності спору та відносні критерії mediaбельності спору, оскільки лише за умови відсутності перших можна переходити до оцінки останніх. До абсолютних критеріїв неmediaбельності спору науковиця відносить наступні:

1) наявність прямої законодавчої заборони на вирішення певного виду правового спору в порядку mediaції;

2) суперечність предмета й змісту спору моралі та публічному порядку;

3) наявність у спорі інтересів третіх осіб, які не беруть участі в mediaції;

4) неможливість укладення мирової угоди згідно із законодавством;

5) недієздатність сторін mediaції чи відсутність повноважень їх представників на укладання mediaційної угоди [2, с. 260].

Спірним Мазаракі Н. А. вважає ще один критерій – наявність публічного інтересу у спорі, оскільки дискусії щодо mediaбельності публічно-правових спорів не завершені, а окремі науковці схиляються до думки щодо можливості врегулювання шляхом mediaції лише окремих адміністративних спорів [4; 5].

У разі, якщо відсутні вищеперераховані абсолютні критерії неmediaбельності спору, можливо переходити до оцінки критеріїв mediaбельності, які, у свою чергу, Мазаракі Н. А. називає відносними:

1) волевиявлення сторін і їх готовність до процедури mediaції;

2) бажання сторін спору досягти компромісу;

3) характер спору дозволяє позиційну варіабельність у рамках інтересів сторін;

4) сторони зацікавлені в конфіденційності вирішення спору;

5) сторони зацікавлені у швидкому вирішенні спору [2, с. 261].

Усі вище зазначені критерії можливо використовувати при оцінці mediaбельності будь-якого правового спору, у тому числі й земельного, за умови дотримання вимог законодавства у сфері земельних відносин та mediaції.

Так, у Законі України «Про mediaцію», який набув чинності 15 грудня 2021 року, відсутня пряма заборона щодо застосування mediaції до земельних спорів, а його дія поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням mediaції для запобігання або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів) [6]. Одночасно з прийняттям вказаного закону Земельний кодекс України було доповнено статтею 158-1 «Врегулювання земельних спорів шляхом mediaції», якою передбачено можливість укладання договору про проведення mediaції та угоди за результатами mediaції у земельних спорах [7].

Як показує практика, найбільш mediaбельними (за умови відсутності абсолютних критеріїв неmediaбельності спорів) є спори у сфері

земельних відносин між фізичними особами щодо меж земельних ділянок, що перебувають у їхній власності чи користуванні, додержання правил добросусідства, визнання права власності на земельні ділянки тощо. Що ж стосується земельних спорів, однією зі сторін якого є суб'єкт владних повноважень, то більшість науковців схилиються до думки, що наразі, зважаючи на специфічність публічно-правових відносин, «наявність елемента примусу та обов'язковість виконання законодавчо закріплених обов'язків, у деяких випадках жодні поступки органу державної влади є неможливими» [8]. Відсутність повноважень щодо варіативності дій та законодавчо встановленого механізму участі представника державного органу у процесі медіації не сприяє ефективному використанню цієї примирної процедури у врегулюванні адміністративно-публічних спорів, у тому числі у сфері земельних відносин.

Список використаних джерел:

1. Кононов В. В., Петровська М. П. Критерії медіабельності земельних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2016. С. 90–93. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2016/25.pdf (дата звернення: 09.10.2023).

2. Мазаракі Наталія. Щодо поняття медіабельності спору. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 258–261. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/49.pdf> (дата звернення: 09.10.2023).

3. Токарева К. С. Критерії медіабельності спорів. *Актуальні питання юридичної науки та практики* : тези доп. учасників І наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 23 квіт. 2020 р.). С. 166–168. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200423/issue/view/ndippsn_20200423 (дата звернення: 09.10.2023).

4. Красіловська З. В. Умови застосування медіації для врегулювання спорів із органами публічної влади: вітчизняний та зарубіжний аспекти. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 4(51). С. 200–207.

5. Сидельніков О. Д. Проблематика примирення сторін в адміністративному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 21 с.

6. Про медіацію: Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20> (дата звернення: 09.10.2023).

7. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#n3133> (дата звернення: 09.10.2023).

8. Вероніка Волинець. Адмінсудочинство: в пошуках медіабельності. *Юридична Газета online* : веб-сайт. URL:

<https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/adminsudochinstvo-v-poshukah-mediabelnosti.html> (дата звернення: 09.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-29>

Цьомра В. Ю.,
*аспірант кафедри публічного та приватного права
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського;
голова
ГО «Лабораторія права»
м. Київ, Україна*

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Дослідження питання правосуб'єктності юридичних осіб є актуальним та перспективним напрямком наукових досліджень, враховуючи місце та роль юридичної особи у сучасному суспільстві. Фізична особа безсумнівно є первинним суб'єктом права, проте юридична особа поступово почала домінувати у більшості сфер суспільного життя. Так, ми можемо назвати багато фізичних осіб, проте більшість із них у нас асоціюватиметься з компаніями, корпораціями, благодійними, громадськими чи волонтерськими організаціями, установами чи органами влади. Такий підхід черговий раз підкреслює значущість юридичної особи для суспільства в цілому.

Діяльність юридичних осіб спрямована на досягнення певного суспільного чи економічного ефекту, що безпосередньо впливає на формування їхньої правосуб'єктності. Адже для досягнення того чи іншого результату з точки зору права суб'єкт повинен бути наділений певними атрибутами, які дозволять йому реалізовувати мету та напрямки своєї діяльності. Право повинно забезпечити безперервну та стабільну основу і межі діяльності будь-якого суб'єкта. Проте існує чимало зовнішніх факторів, які здатні фактично впливати на вказані процеси. До таких можемо віднести і збройну агресію проти України, що в межах правового поля мало наслідком введення особливого правового режиму – воєнного стану. З моменту введення воєнного стану в Україні вся правова система зазнала чималих змін, більшість з яких звичайно є тимчасовими та будуть скасовані чи припинені, проте такі дії безпосередньо впливають на всіх суб'єктів права та юридичних осіб зокрема.

24 лютого 2022 року на підставі Указу Президента України № 64/2022, затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, в Україні було введено правовий режим воєнного стану [1]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Зазначене визначення воєнного стану через призму «особливого правового режиму» свідчить про те, що законодавець приділяє важливу увагу питанням функціонування та стабільності правової системи України в особливий період. Безумовно введення правового режиму воєнного стану відображається у всіх сферах суспільних відносин, в тому числі у сфері правовідносин. В тому числі це стосується і юридичних осіб, оскільки було введено «...тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану» [1]. Якщо провести детальний та комплексний аналіз норм чинного законодавства України, яке регулює питання введення та функціонування правового режиму воєнного стану, а також те, яке було прийнято у зв'язку із введенням такого правового режиму, то зможемо побачити, що такі зміни знайшли своє відображення практично у всіх сферах діяльності юридичних осіб: від їх утворення до регулювання господарської діяльності і примусової ліквідації, в тому числі. Тобто правосуб'єктність таких юридичних осіб зазнала значних змін та трансформації.

Оскільки питання правового регулювання правосуб'єктності юридичних осіб є доволі широким, то для прикладу можемо розглянути наявні обмеження чи заборони, які встановлені та діють на етапі заснування та реєстрації юридичної особи.

Утворення юридичної особи та формування її правосуб'єктності складний та довготривалий процес, який регулюється великою кількістю нормативно-правових актів різного рівня. Так, умовно процес утворення юридичної особи можемо поділити на три етапи: передреєстраційні процедури, безпосередньо державна реєстрація та

післяреєстраційні процедури. Кожен із вказаних етапів містить свої визначальні особливості, а безумовне та послідовне їх дотримання є необхідною умовою для формування цілісної та повної правосуб'єктності юридичної особи.

З моменту введення правового режиму воєнного стану в Україні процедура утворення юридичних осіб зазнала значних змін, проте більшість з них були реалізовані на підзаконному рівні, зокрема, у формі постанов Кабінету Міністрів України, наказів та розпоряджень міністерств та відомств. При цьому основна суть вказаних змін першочергово стосувалась введення додаткових обмежень та заборон, а також встановлення жорстких форм контролю у сфері державної реєстрації юридичних осіб, формування їхньої правосуб'єктності та подальшому здійсненню ними діяльності. Основні заборони та обмеження були пов'язані із країною-агресором та пов'язаними з нею фізичними та юридичними особами, що є цілком логічним та обгрунтованим.

Варто зазначити, що загальної та прямої заборони утворення чи діяльності юридичних осіб, пов'язаних із країною-агресором, введено на законодавчому рівні не було, проте були запроваджені ряд обмежувальних і непрямих механізмів та інструментів, які значно ускладнили або унеможливили такі дії та безпосередню діяльність.

Так, наприклад, постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» встановлено певні обмеження та заборони, такі як зупинка незавершених нотаріальних дій та відмова у вчиненні нових нотаріальних дій за зверненням особи, пов'язаної з державою-агресором [3]. Враховуючи той факт, що здійснення реєстраційних дій, пов'язаних із заснуванням та державною реєстрацією юридичної особи, є неможливим без попереднього вчинення нотаріальних дій, то вищевказані заборони, фактично, обмежують можливість особам, пов'язаним із державою-агресором, бути засновниками новостворених юридичних осіб та здійснити їхню державну реєстрацію.

Також, важливим нормативно-правовим документом, який стосується обмеження правосуб'єктності юридичних осіб у період воєнного стану є постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2022 року № 164 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації», де, зокрема, закладено ряд обмежень та заборон, які реалізуються у найрізноманітніший спосіб та у різних сферах суспільного життя. Такі заборони стосуються виконання грошових зобов'язань на користь осіб, які пов'язані із державою-агресором, відчуження такими особами нерухомого майна, земельних ділянок, цінних паперів, корпоративних прав та транспортних засобів, а реалізуються вони від банківської сфери до нотаріату і т.д.

Беззаперечним є той факт, що введення правового режиму воєнного стану на території України прямо чи опосередковано відображається на правосуб'єктності юридичних осіб. Вище було наведено приклад непрямих заборон та обмежень, які стосуються заснування юридичних осіб іншими особами, які пов'язані із державою агресором, а також ряд інших та прямих заборон, які є широкі за своїм змістом та знаходять відображення у різноманітних сферах правового регулювання. Запровадження таких заборон та обмежень вбачається нам доволі виправданим, проте потребує певного доопрацювання. Наприклад, враховуючий той факт, що збройна агресія та широкомасштабна війна Російської Федерації проти України триває вже понад півтори роки, то доцільним було в розробити дієвий механізм реалізації стягнень заблокованого майна в якості відшкодування завданих збитків, а також вчинення певних дій з юридичними особами, діяльність яких таким чином заблокована (стягнення корпоративних прав на користь держави або примусова ліквідація).

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022: станом на 17 серпн. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 02.10.2023).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 20 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 02.10.2023).

3. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Каб. Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164: станом на 18 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text> (дата звернення: 02.10.2023).

4. Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації: Постанова Каб. Міністрів України від 03.03.2022 р. № 187: станом на 20 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-п#Text> (дата звернення: 02.10.2023).

Чекаленко Л. Д.,

*докторка політичних наук, професорка,
професорка Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,*

*Ягеллонського університету,
Університету Адама Міцкевича в Познані;
провідна наукова співробітниця*

*Інституту всесвітньої історії Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ЧИ Є МАЙБУТНЄ В МОСКОВСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Порівняльний підхід до вивчення історії імперських утворень сприятиме розв'язанню наукової проблеми з'ясуванню появи і зникнення імперій і допоможе відповісти на питання: чи існує зв'язок між нестабільністю влади і загибеллю імперій. Як бачимо з історичного досвіду, причини загибелі імперій полягають у політичних, економічних та соціальних проблемах. Авторка тез, які є частиною ширшого дослідження, виявляє шляхи формування московської імперії, яка стала російською, і пояснює причини її збереження до сьогодні.

Підкреслимо, що проф. Чекаленко Людмила Д. вперше в історичному і політологічному вимірах розкрила феномен «рятування» російської імперії. Російську метрополію, що є центральною складовою існуючої імперіальної форми завойовника, винищувачем етносів, експлуататором і асимілятором загарбаних земель, врятували й відродили її васали – підкорені народи.

Імперія походить від лат. *Imperium* і означає наказ, верховна влада, одну з історичних форм державно-політичного управління. Наукову проблему, пов'язану з імперіями, досліджували переважно представники західної історичної і політологічної шкіл. Такі, як професор Оксфордського університету *Джон Дарвін (Darwin, J.)*, відомий британський академік *Джон Хатчинсон (John Hutchinson)*, *М. Саркіз, Ф. Вейман, Д. Сингер (Sarkees, M. R., Wayman, F. W., Singer, J.D.)* [1] та інші.

Американські і британські вчені вважають, що основним поштовхом до ліквідації імперій є посилення в їхніх надрах націоналізму. Однак, таке твердження може бути спірним, оскільки розпад імперських утворень і поява нових держав відбувається не тільки в результаті посилення національної самосвідомості суспільства. Причинами можуть бути військові зіткнення, економічні кризи, соціальні конфлікти тощо. І, на нашу думку, фактор націоналізму

є далеко не визначальним в процесі державотворення, оскільки націоналізм, який за деякими ознаками дорівнює патріотизмові, відповідною внутрішньою каральною політикою можна нівелювати або навіть використати, що ми спостерігаємо у тоталітарних державах.

В результаті Другої світової війни на географічній мапі світу з'явилися три десятки нових держав, які шукаючи міжнародного захисту, доволі швидко поповнили лави міжнародної Організації Об'єднаних Націй. Поява низки нових/старих державних утворень характеризує нову епоху завершення протистояння в холодній війні, коли з розпадом срср на порядку денному постали нові 15 країн – колишні радянські республіки Центральної і Східної Європи, а також Центральної Азії. Зарубіжні аналітики, як правило, не в захваті від чергових появ новоутворених держав і попереджають, що значна кількість нових суб'єктів/об'єктів міжнародних відносин віщує появу множинності недержавних акторів, які здатні вести війну. Тобто розглядають цей фактор безпечним викликом світової і регіональної стабільності. При цьому пригадаємо, як було зустрінуте світовим бомондом появу незалежної та ще й ядерної України [2] .

На фоні низки світових катаклізмів протягом минулих століть московська імперія продовжувала розширюватися, як і заморські імперії національних держав – Великої Британії, Франції, Іспанії, Португалії, Нідерландів і Бельгії, а також Японії. Більше того, хоча деякі імперії розпалися у ХХ ст., інші виникли або відновилися на нових засадах. Розпад московської імперії після 1917 року був врятований створенням радянського союзу. У подальшому радянський союз зміцнився перемогою над Німеччиною в 1945 році і отримав кільце маріонеткових держав у Східній і Центральній Європі. Російське утворення післявоєнних часів також можна віднести до неформальних імперій, яка мала ознаки імперського управління включеними до свого складу територіями, прикриваючись штучно нав'язаною ідеологією побудови соціалізму.

Проаналізувавши низку війн та їх наслідки, учені дійшли висновку, що тільки військовими чинниками – загрозами і війнами неможливо пояснити крах імперії і появу національних держав. Імперії відрізняються від сучасних національних держав, які формально є політично незалежними, культурно самобутніми та територіально обмеженими суспільствами, що мають єдину громадську культуру та інтегрують своїх мешканців через спільне громадянство. Насправді національні держави самі по собі є надзвичайно різноманітними.

Науковим методом, застосованим для вивчення питання імперій, є системний підхід для виокремлення серед них найбільш характерних груп, подібних своїми ознаками одна на одну. До першої групи включено так звані аграрні імперії романових, Габсбургів та Османської імперії, які протягом століть поглинали різноманітні

території, зокрема і незалежні вже сформовані продержавні утворення. Починаючи з сімнадцятого століття вони періодично воювали на своїх спірних прикордонних землях, утворюючи на лінії розмежування етнічно змішане населення, що в майбутньому породжувало нові війни і протистояння за приналежність неподілених територій.

До другої групи увійшли заморські імперії в Америці, Африці та Азії, яких визначено імперіями-націями. На відміну від аграрних, вони були переважно морськими, і під їх правлінням перебувало неєвропейське і нехристиянське населення. Широкомасштабна колоніальна експансія стала поштовхом до величезних промислових і комунікаційних революцій XIX ст. Навіть Китайська імперія опинилася під загрозою поділу через змову європейських держав і Японії, яка також висунула свої претензії до Китайської імперії.

На іншому полюсі світу посилилась радянська імперія, яку деякі західні експерти – зазвичай фахівці з історії срср, спираючись на тогочасні миротворчі ініціативи союзу, визначили як «імперію позитивних дій». На противагу думці президента США Рональда Рейгана, який назвав росію імперією зла (англ. Evil empire) [3].

Радянська імперія, що пережила революцію і громадянську війну, була збережена більшовицькою росією на бувшій території імперії романових, хоча й втратила Фінляндію, балтійські і польські території. Офіційно це була федерація рівноправних національних республік російського, білоруського, українського і закавказьких народів, але фактично російською вотчиною, що відверто і безкарно експлуатувала населення оновленої імперії. У всіх владних структурах і державних установах домінували росіяни, а в культурному і освітньому просторі – історія, культура і мова росії. Після Другої світової війни влада цієї імперії поширилася на Східну та Центральну Європу, з сателіт-держав яких було утворено соціалістичний табір.

Війною росія намагається схилити Україну до входження в орбіту російських інтересів, включити нашу територію до своїх кордонів, заселити наші землі своїми громадянами, тобто виправити власну демографічну ситуацію... Спротив українців викликає зростання ненависті і штовхає росію на крайні рішення.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що росія, як імперія, ще не пройшла своє історичне коло розвитку, яке пройшли всі інші держави, будучи імперськими. І в цій площині вона значно відстає від передових світових потуг. Імперія московії тільки формується, і в цьому переконуєшся, коли порівнюєш складові становлення і причини падіння імперій. Так, ця імперська схема країни моксель має очиститись, пройти весь шлях політичного, економічного і соціального розвитку, щоби в її надрах сформувалося цивілізоване громадянське суспільство, визріли демократичні сили, готові зробити виклик панівному олігархату.

Список використаних джерел:

1. Darwin, J. (2008) *After Tamerlane: The Rise and Fall of Global Empires, 1400-2000*. London: Penguin. Amazon.com; John Hutchinson. *Warfare, Imperial Collapse, and the Mass Creation of Nation States Get access Arrow*. 2017; Sarkees, M. R., Wayman, F. W., and Singer, J. D. *Inter-State, Intra-State, and Extra-State Wars: A Comprehensive look at their Distribution over Time, 1816–1997*, *International Studies Quarterly*, 49.
2. Інтерв'ю експосла Міллера 1993–1996. *Європейська правда*. 2023. 04.4.
3. Alfred J. Rieber. *The Struggle for the Eurasian Borderlands: From the Rise of Early Modern Empires to the End of the First World War*. Cambridge: Cambridge University Press. {Рец. Seymour Becker}

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-31>

Шамагун А. В.,

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
м. Київ, Україна*

Обертій М. Г.,

*здобувач освітньої програми
«Публічне управління та адміністрування»
кафедри публічного управління і проектного менеджменту
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ НА ЯКІСТЬ ТА ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Цифровий розвиток має значний вплив на освіту, як на якість, так і на доступність. Нові технології та методи навчання дозволяють створювати більш інтерактивні та захоплюючі навчальні матеріали, індивідуально адаптувати навчальний процес до потреб кожного здобувача освіти, незалежно від їхнього місця проживання чи фінансового стану.

Цифрові платформи дозволяють студентам навчатися в будь-який час і в будь-якому місці, що підвищує доступність освіти для всіх громадян, незалежно від їхнього місця проживання чи фінансового стану.

У сучасному світі освіта визнається одним із ключових чинників успіху в житті кожної людини. Вона відкриває можливості для розвитку наших здібностей та здобуття знань і навичок, які є важливими як у професійній сфері, так і у особистому житті.

Якість освіти виявляється одним із ключових факторів успішного навчання. Вона забезпечує студентам можливість отримати сучасні та актуальні знання та навички. Поняття "якість освіти" має складну природу і охоплює різні аспекти. З одного боку, це відображає рівень знань та навичок, які студент отримує під час навчання. Це також включає розвиток міжособистісних навичок, креативності, самостійності та інших соціальних та професійних компетенцій.

З іншого боку, якість освіти також залежить від умов, в яких навчання відбувається. Це означає наявність сучасної інфраструктури, доступ до передових технологій, наявність кваліфікованих викладачів та науковців, а також доступність актуальних освітніх програм та матеріалів для студентів. В законі України «Про освіту» визначається якість освіти, як «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг» (пункти 29 частини 1 статті 1) [1].

Тому заклади освіти постали перед завдання пошуку власної моделі цифровізації в межах наданої автономії; модернізація інформаційно-технологічного обладнання; освіта педагогічних працівників у сфері цифрових технологій, включаючи підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації, з метою покращення якості та результативності навчання, а також створення нових освітніх матеріалів; створення системи дистанційної освіти з відкритим доступом та покращення комунікації між усіма учасниками освітнього процесу в онлайн середовищі [2, 3].

У контексті цифрової трансформації освіти важливо враховувати потребу підвищення рівня цифрової компетентності учасників навчального процесу. Ця компетентність включає в себе навички технічної безпеки та грамотності, інформаційної грамотності, критичного мислення, вміння спілкуватися в цифровому середовищі, створювати цифровий контент, співпрацювати, вчитися та розвиватися самостійно. Про потребу «підвищення цифрової компетентності слухачів, підготовки їх до подальшої роботи в сучасних умовах організації освітнього процесу в закладах освіти з урахуванням основних напрямів державної політики в галузі освіти, зокрема її цифровізації та європейського вектору розвитку» зазначається у Наказі Міністерства освіти і науки України від 10.12.2021 р. № 1340 «Про затвердження

Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності» [4].

Однією з головних цілей цифрової трансформації є забезпечення доступності освіти. Використання цифрових технологій може значно знизити перешкоди, які стоять перед отриманням якісної освіти, такі як віддаленість від навчального закладу, фінансові обмеження та інші фактори. Для цього створюються електронні курси, онлайн-ресурси, відеоуроки та інші цифрові матеріали, які можна використовувати для навчання в будь-який час та з будь-якого місця, де є доступ до Інтернету.

Використання цифрових технологій у навчальному процесі дозволяє досягати нових освітніх результатів, які відповідають потребам сучасного цифрового суспільства. Наприклад, студенти можуть не лише здобувати традиційні знання, але й набувати навичок у роботі зі штучним інтелектом, великими обсягами даних, програмуванням та іншими сучасними технологіями.

Проте, з цифровою трансформацією освіти виникають нові вимоги для учасників освітнього процесу. Для успішної роботи у цифровому освітньому середовищі необхідно мати не лише необхідні знання та вміння, але й бути гнучкими, творчими та вміти працювати в команді. Також важливими стають питання забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних учасників освітнього процесу.

Важливо відзначити, що успішна цифровізація освіти стає можливою завдяки підтримці держави та розвитку відповідної інфраструктури. Необхідно забезпечити надійний інтернет-зв'язок та доступ до сучасних комп'ютерів та програмного забезпечення для всіх учасників освітнього процесу. Також важливо надавати можливість педагогічному персоналу проходити курси підвищення кваліфікації та вивчати нові цифрові технології.

В даному дослідженні було використано різноманітні методи наукового та емпіричного пізнання. Зокрема, застосовувався метод аналізу сучасного стану досліджуваної проблеми, що сприяв розкладанню матеріалу на окремі компоненти та вивченню їх деталей. Метод синтезу використовувався для об'єднання різних складових знання в єдине ціле, що знайшло відображення у вивченні досягнень та недоліків процесу цифровізації освіти.

Метод аналізу сучасного стану освіти у контексті цифрового розвитку дозволив нам визначити ключові тенденції та виклики, які виникають у цьому процесі. Ми вивчили стан інфраструктури цифрової освіти, наявність доступу до інтернету та технологій у різних регіонах, а також вивчили динаміку впровадження цифрових засобів у навчальний процес. Метод контент-аналізу для дослідження нормативно-правового середовища, що регулює цифровий розвиток в освіті.

Це дало можливість нам з'ясувати, які правові акти та політичні рішення сприяють або гальмують процес цифрової трансформації в освіті. За допомогою аналізу статистичних даних, ми вивчили динаміку змін у якості та доступності освіти під впливом цифрового розвитку. Ми розглянули доступ до дистанційних навчальних ресурсів, а також рівень задоволеності вчителів та учнів цифровими інструментами. На основі цих аналізів ми зробимо висновки щодо впливу цифрового розвитку на освіту та обговоримо можливі шляхи поліпшення якості та доступності освіти в умовах цифрової трансформації.

Цифрова трансформація сучасної освіти суттєво покращує якість та доступність навчання, сприяє формуванню висококваліфікованих кадрів для ринку праці та надає можливість отримувати останні технології та знання. Проте, для успішної впровадження цифрової трансформації, необхідно надавати належну підготовку і підтримку педагогічному персоналу та забезпечувати відповідну інфраструктуру для цифрової освіти. Загалом, цифрова трансформація є ключовим процесом у вдосконаленні та розвитку сучасної освіти. Тому важливо продовжувати підтримувати цей процес для досягнення найкращих результатів у навчанні та формуванні наступного покоління кваліфікованих спеціалістів.

Список використаних джерел:

1. Арешонков В. Ю. Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді. *Вісник НАПН України*. 2020. № 2(2). С. 1–6.
2. Колеснікова І. В. Цифровізація освітнього процесу в закладі післядипломної педагогічної освіти. *Науковий часопис Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Випуск 78. С. 117–120.
3. Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності : Наказ МОН України. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-programi-pidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-z-rozvitku-cifrovoyi-kompetentnosti>
4. Про освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Юрков Е. О.,

суддя

Дніпропетровського окружного адміністративного суду

м. Дніпро, Україна

ВПЛИВ ТИПОЛОГІЇ ФОРМ РЕЦЕПЦІЇ ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ СТАНДАРТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Стандарти адміністративного судочинства відіграють ключову роль у формуванні загальних засад здійснення правосуддя адміністративними судами та, відповідно, здійснюють вирішальний вплив на рівень дотримання прав, свобод та інтересів приватних осіб. Формування стандартів адміністративного судочинства є довготривалим процесом, який історично проходив не один етап.

Одним із факторів, який впливав на формування стандартів адміністративного судочинства, є рецепція права як тривалий процес запозичення, переробки чи видозміненого засвоєння правових норм, правової культури, традицій та форм правозастосування. На думку Є. О. Харитонова, рецепція є складовою частиною загального процесу відродження цивілізацій (культур), що існувала раніше, сприйняття духу й головних засад та основних положень тією чи іншою цивілізацією на певному етапі [1]. Дане визначення досить в загальному окреслює процес рецепції, хоча зосереджується на загальній меті даного процесу, яка, на наш погляд, полягає у перейнятті правового досвіду різними правовими системами.

Зважаючи на повноту змісту поняття рецепції, можна зробити висновок, що даний процес характеризується різними ознаками, а тому може набувати різних форм. Таким чином, з'являється поняття типологізації рецепції права. Типологію визначають як вид наукової систематизації, розподіл досліджуваних об'єктів, залежно від їхніх істотних структурних чи функціональних ознак, за певними типами [2]. Отже, можна зробити проміжний висновок, що типологія рецепції права є наслідком історичного розвитку країн, правові системи яких мали вплив рецепції. З огляду на це, для з'ясування ролі типологізації рецепції права на розвиток національної правової системи, варто враховувати особливості історичного розвитку політичного та правового життя України. Типологізація в більшій мірі залежить від історичного періоду рецепції.

Дехто з науковців зазначає, що у процесі рецепції римського права виділяють такі етапи: 1). вивчення або дослідження; 2). пристосування

до потреб повсякденної практики; 3). свідоме застосування здобутків римського права у правотворчості [3, с. 158; 4, с. 27]. До того ж, варто погодитись, що сучасну правотворчість в Україні багато в чому можна розглядати як пряму, так і непряму (опосередковану) рецепцію римського приватного права [3, с. 23]. На сьогодні, пряма рецепція права (безпосереднє запозичення правових норм з історичних актів римського права), вже не відбувається, оскільки правові норми пройшли процес трансформації в процесі історичного розвитку системи права кожної окремої країни та України зокрема. Що ж стосується адміністративного судочинства, то рецепція стандартів має свої ознаки та особливості, що пояснюється характером публічності норм та їх процедурними та процесуальними складниками. Рецепція стандартів адміністративного судочинства в сучасному періоді розвитку України полягає більше у перейнятті досвіду правозастосування та праворозуміння Європейським Судом з прав людини. Можливо, даний погляд не набув широкого розповсюдження в наукових колах, проте, заперечувати його об'єктивність немає підстав.

Ще однією особливістю рецепції у процесі формування стандартів адміністративного судочинства України є тривалий період існування Радянського Союзу та його правової системи, яка характеризувалась нехтуванням правами людини, а система адміністративної юстиції по суті була чужою для радянської системи управління, яка визнавала превалювання інтересів держави над правами та свободами приватної особи. Відповідно, типологія рецепції права майже не мала місця та сенсу, окрім тих раніше запозичених основ приватних галузей права. Проте, окремо слід зазначити, що організація системи правових норм може також слугувати реалізацією процесу запозичення права, відповідно значну роль відіграє процес кодифікації у становленні адміністративного судочинства та в процесі формування його стандартів. Як зазначає Є. Литвиненко, на підтримку кодифікації адміністративного законодавства зарубіжними вченими наведено три основні аргументи. Перший аргумент стосується високого ступеня легітимації нормативного закріплення вимог на рівні кодексу. Другий аргумент стосується підтримки юридичної визначеності, оскільки правила викладені в кодексі є більш чіткими та менш загальними, ніж правила, що сформульовані судовою практикою. Третій аргумент стосується предметної сфери. На відміну від кодифікації, формування вимог засобами судової практики меншою мірою приділяє увагу захисту прав на доступ до демократичної участі у прийнятті рішень у сфері виконавчої влади, а в основному сконцентроване на дотриманні права на судовий захист, доступі до суду [5, с. 48]. Автор також зазначає, що модель кодифікації адміністративного законодавства в країнах ЄС, ґрунтується на впровадженні принципів належної

адміністрації [5, с. 47], яка є стороною публічно-правового спору, а відповідно, на наш погляд, такий підхід дозволяє створити основи для формування стандартів адміністративного судочинства з урахуванням історичних та регіональних особливостей.

Кодифікація згадується і в Концепції адміністративної реформи, затвердженої Указом Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98, пунктом 4 якої передбачено, що ефективне правове, супроводження адміністративної, реформи передбачає подальшу систематизацію адміністративного законодавства, насамперед шляхом його кодифікації. Так, в Указі зазначено, що оскільки здійснити кодифікацію норм адміністративного законодавства одночасно і в одному акті об'єктивно неможливо, доцільно здійснити поетапну кодифікацію за окремими сферами та інститутами адміністративно-правового регулювання.

Кожний етап цього процесу має завершуватися підготовкою окремих частин майбутнього узагальнюючого Адміністративного кодексу України у вигляді відповідних томів (або «книг»), що повинні мати кодифікований характер і можуть називатися відповідними «Кодексами». Передбачалась також орієнтована структура (з урахуванням черговості прийняття) Адміністративного кодексу повинна включати:

1. Кодекс про адміністративні проступки.
2. Адміністративно-процесуальний кодекс.
3. Адміністративно-процедурний (процедуральний) кодекс.
4. Кодекс загальних правил поведінки державних службовців;
5. Інші кодифіковані акти [6].

Відповідно, кодифікація, на наш погляд, виступає у ролі способу, який притаманний західноєвропейському типу рецепції права, і є поширеним у правовій дійсності України.

Таким чином, можна зробити висновок, що формування стандартів адміністративного судочинства відбувалось під впливом трансформації правових систем світу, а особливо – континентальної Європи. Роль типологізації форм рецепції права дозволяє з'ясувати запити суспільства та держави у процесі становлення стандартів, та прослідкувати причинно-наслідковий зв'язок між потребами у рецепції та результатами даного правотворчого процесу.

Список використаних джерел:

1. Харитонов Є. О. Рецепція римського приватного права: (Теоретичні та історико-правові аспекти). Одеса, 1997. С. 24–25.
2. Велика українська енциклопедія : веб-сайт. URL: <https://vue.gov.ua/> Типологія (дата доступу: 12.06.2023).
3. Орач Є. М., Тищик Б. Й. Основи римського приватного права. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 272 с.

4. Шала Л. В. Рецепція римського права в Україні: доктринальний рівень. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 25–30.

5. Литвиненко Є. Ю. Кодифікація адміністративного законодавства в країнах Європейського Союзу та Україні : дис... на здобуття наук. ступ. Доктора філософії. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 199 с.

6. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи: Указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>

НАПРЯМ 7. ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА РОЗВИТОК МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-33>

Зосім О. Л.,

*доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри музичного мистецтва*

Навчально-наукового інституту

*«Донецька державна музична академія імені С. С. Прокоф'єва»
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

РЕФЛЕКСІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

Тема війни є надзвичайно складною для мистецької рефлексії і через трагедійність тематики, і складність знаходження ракурсу, який би підкреслював не лише зображальний або оповідальний моменти, а й став філософським узагальненням вічних тем життя і смерті, війни і миру. Варто наголосити, що глибинне осмислення екзистенційних смислів війни, в тому числі і в мистецтві, станеться вже після її завершення, поки ж вона триває, рефлексія можлива лише в окремих її проявах, як-от відчуття трагізму втрати близьких, молитва за померлих, воля до перемоги, героїка боротьби з ворогом. Попри складність теми війни, українські митці не можуть стояти осторонь від реалій сучасності, і в їх творчості прямо або непрямо відбиваються події сьогодення.

Воєнна тематика посідає вагоме місце сучасного музичного простору, але це передусім музика популярних напрямів: лише її зразки згадані у двох вікіпедійних статтях «Відображення російсько-української війни в культурі» та «Список пісень про російсько-українську війну», тоді як академічна музична творчість мало відома широкому загалу. І хоча популярна музика швидше реагує на поточні події, саме академічна музика тяжіє до узагальнень та філософського осмислення. Перші мистецькі рефлексії російсько-української війни в академічній музичній творчості ми знаходимо на концертах XXXIII Міжнародного фестивалю «Kyiv Music Fest», що відбувся з 24 вересня по 2 жовтня 2022 року [1]. Ця мистецька акція проводилася у складних умовах і лише завдяки підтримці зарубіжних

партнерів вона відбулася як повномасштабна подія. Тематична наповненість фестивалю була вельми широкою, теми війни знайшла відбиток лише в одному концерті – «Українські мисткині зі своєю зброєю», який відбувся 26 вересня 2022 року. На ньому прозвучали твори відомих українських композиторок: кантата «Читаючи історію» для сопраністки (сопрано, малий барабан), віолончеліста й піаніста (фортепіано, речитація) за поезією Оксани Забужко Кармелли Цепколенко, кантата «Відчуття» для сопрано, віолончелі та фортепіано за поезією Ліни Костенко Ганни Копійки, «З вірою в Україну» для сопрано, темпл-блока, віолончелі, фортепіано та відео за поезією Юлії Дмитренко-Деспоташвілі Асматі Чибалашвілі, «Люба моя...» для сопрано, віолончелі та фортепіано за поезією Валерії Жигаліної Кіри Майденберг-Тодорової, «Signs of Presence» для сопрано, віолончелі та фортепіано за поезією Ії Ківи Алли Загайкевич, що були написані у 2022 році. Як бачимо з назв композицій, що знайшло й відбиття у назві концерту, ці твори не є рефлексією війни як такої або змалювання її окремих епізодів, а є реакцією мистецького середовища на воєнні події та спробою протиставити руйнівній силі війни ідею творення, що формує сенси життя людини.

На XXXIV Міжнародному фестивалі «Kyiv Music Fest», що проводився з 30 вересня по 8 жовтня 2023 року [2], тема війни була представлена вже у трьох тематичних концертах. На першому з них – «Музика в облозі: полноси», що відбувся 5 жовтня, прозвучав джазовий альбом «Музика в облозі» за подіями облоги Чернігова під час вторгнення РФ в Україну Володимира Балаби. Твір був написаний у 2022 році і став своєрідним мистецьким літописом початку війни на Чернігівщині: «Вечірній спомин» (23.02.2022), «Так тріщить майбутнє...» (24.02.2022), «Закапсульований у болю» (03.03.2022), «Напоений дощем» (27.03.2022), «Серед попелу я квіти пророщу» (04.04.2022).

«Музика, народжена війною» – другий концерт, присвячений російсько-українській війні, на якому було виконано низку хорових композицій. І хоча в них також знайшла відображення воєнна тематика, ці твори апелюють до традицій сакральної музики, надаючи темі війни трансцендентного виміру. Концерт, який відбувся 7 жовтня, відкривав «Хорал» (Молитва без слів) Ганни Гаврилець – композиторки, яка відійшла у вічність у перші дні війни. Цей твір є молитовним зверненням до Бога, водночас його можна сприймати і як її духовний заповіт. Три інші композиції, що прозвучали у програмі, були написані вже у 2023 році. Хоровий цикл на основі українських молитов «Згадуючи» («Молитва ранішніх намірів», «Молитва воїна», «Молитва до Ангела Хоронителя») Івана Небесного, Військовий триптих на вірші Олекси Трохименка та народні тексти «Відповідь проста» у трьох частинах («Літа лихії», «Пісня пустинна», «Колискова-спомин»)

Віктора Степурка, Три духовні піснеспіви («Lacrimosa», «Алилуя», «Отче наш») Валентина Сильвестрова стали не просто відгуком митців на актуальні події, а рефлексією над питанням війни і миру у категоріях трансцендентного.

Заключний концерт цьогорічного фестивалю «Kyiv Music Fest» – «Україна. Музика війни» – також був присвячений воєнній тематиці. На ньому було виконано масштабні музичні полотна: «Тривоги наших ночей» для фортепіано з оркестром Ігоря Щербакова, Симфонію № 3 «Галина» для скрипки і симфонічного оркестру Олексія Скрипника, «Буча. Lacrimosa» Вікторії Польової, «Україна. Музика війни» для симфонічного оркестру і хору у трьох частинах («Музика війни», «Колискова для вбитих дітей», «Псалми війни» на вірші Тараса Шевченка, Ліни Костенко, Василя Симоненка і Псалми Давида) Євгена Станковича. У цих творах воєнна тематика розкривалася крізь призму особистісного і всезагального, земного і трансцендентного, але змістовним стрижнем усіх композицій стало осмислення війни як трагедії не лише національного, а й світового масштабу.

Ми відзначили лише три тематичні концерти фестивалю «Kyiv Music Fest» 2023 року, однак багато інших композицій 2022 та 2023 років, що прозвучали у концертних програмах, як твори воєнного періоду також можна розглядати як рефлексію митців на воєнні події, як-от «Ораторіум» на тексти з Книги псалмів («Духовні етюди») для солістів, мішаного хору та симфонічного оркестру Лесі Дичко, який відкривав цьогорічний фестиваль.

Воєнна тематика пронизує концертне життя українських міст, і тематична спрямованість концертів і вистав у той чи інший спосіб резонує із сучасністю. Знаковою акцією має стати постановка у Національній філармонії України дитячої опери «Брундібар» чеського композитора Ганса Краси (Hans Krása), прем'єра якої відбулася 23 вересня 1943 року в концтаборі Терезієнштадт. І хоча казково-повчальний сюжет опери не містив антивоєнної риторики, трагічні колізії, що супроводжували її сценічне життя, стали віддзеркаленням війни у її найстрашніших виявах. 31 жовтня 2023 року твір буде вперше виконано в Україні, а серед учасників постановки – оркестр Навчально-наукового інституту «Донецька державна музична академія імені С. С. Прокоф'єва» Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Мистецька рефлексія воєнних подій є важливим елементом у формуванні національної культурної пам'яті. Багато творів, які є нині популярними, кануть в літу. І лише ті композиції, які найбільш глибоко відобразили екзистенційні смисли російсько-української війни, стануть музичним літописом нашої епохи.

Список використаних джерел:

1. Програми концертів «Київ Музик Фест-2022». URL: <https://composersukraine.org/index.php?id=2888> (дата звернення: 01.10.2023).

2. XXXIV фестиваль «Київ Музик Фест-2023». URL: <https://composersukraine.org/index.php?id=2904> (дата звернення: 01.10.2023).

**НАПРЯМ 8. РУСИФІКАЦІЇ ТА ВИНИЩЕННЯ МОВ
КОРИННИХ НАРОДІВ: ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ
КУЛЬТУРНОЇ І МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
НАСЕЛЕННЯ КРИМУ
ТА ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ**

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-34>

Лугова Г. В.,

магістрантка

*Херсонського державного університету
м. Івано-Франківськ, Україна*

Олексенко В. П.,

доктор філологічних наук,

*професор кафедри української і слов'янської філології,
голова вченої ради*

*Херсонського державного університету
м. Івано-Франківськ, Україна*

**СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛОГІЗМІВ
(НА ОСНОВІ ЛЕКСИКИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СФЕРИ)**

Неологізація, як феномен, є невід'ємною частиною розвитку суспільства та культури. Вона, як прояв лінгвістичної творчості й адаптації, активно впливає на формування і вираження ідей, поглядів та цінностей в українському медійному просторі. Ця динамічна еволюція мовного складу політичної риторики та громадської думки має значущий вплив на формування сучасної політичної культури та спосіб сприймання інформації. У цьому контексті, дослідження неологізації в суспільно-політичній сфері постає актуальним та важливим завданням, яке відкриває перед нами цілу низку питань, співвідношень і тенденцій, що визначають сучасний український медійний дискурс.

Сучасні вчені у галузі мовознавства не мають загальної думки про те, що таке «неологізми». Однак, вони зазвичай визначають неологізми як нові слова або вирази, створені для позначення нових речей чи вираження нових ідей.

Узагальнивши підходи до потрактування і кваліфікування поняття «неологізм» багатьма дослідниками, ми пропонуємо виокремити такі основні підходи:

1. Неолексеми як новосформовані синоніми до відомих уже понять. В цьому визначенні неологізми розглядаються як нові слова або вирази, що призначені для вираження ідеї або поняття, яке вже існує в мові за допомогою наявних лексичних одиниць. Це може включати в себе введення додаткових семантичних відтінків або конотацій, які роблять слово або вислів більш виразними та емоційно забарвленими.

2. Неолексеми, створені на основі вже існуючого мовного матеріалу (тобто з наявних у мові лексем) за всіма чинними правилами творення слів. За такого підходу неологізми потрактовують як нові слова, що створені з використанням існуючих лексичних одиниць та за всіма моделями словотворення. Ці новоутворення, як правило, призначені для вираження нових реалій, яких раніше не було у мовному корпусі.

Події сьогодення безпосередньо впливають на мову і мовлення людей, що особливо має місце в періоди конфліктів і воєнних ситуацій. Україна, перебуваючи у війні, також відчуває ці зміни у мовному вживанні. Ці зміни відображають актуальні події та внутрішні стани населення. Це може включати в себе перегляд або переосмислення існуючих слів та понять, створення нових слів і запозичення з інших мов.

Суспільно-політичні неологізми в українській мові, головним чином, утворюються шляхом словотвірних операцій та переосмисленням уже існуючих у мові лексичних одиниць [4, с. 299]. Основними морфологічними способами утворення неологізмів є:

1. Афіксація є важливим засобом продукування нових слів у мові, де процес утворення нових слів відбувається за допомогою приєднання афікса (префікса або суфікса).

Префікси, які широко використовуються з цією метою: *анти- про-, євро-, е-, де-, мікро-, гіпер-, онлайн-, супер-*. Ці слова часто трапляються в медіа-дискурсі. Наприклад:

– «Новий *проєвропейський* уряд Болгарії підтвердив, що допомагатиме Україні зброєю» («Українська правда», 06.06.2023 р.) [6];

– «Загалом у 80% випадків їхня *дезінформація* примітивна, повторювана й моментами відверто тупа» («Детектор медіа», 10.08.2022 р.) [3];

– «*Антитерористичний* штаб Чехії перевіряє Raiffeisen через роботу в РФ» («Українська правда», 29.08.2022 р.) [6].

Суфіксальний спосіб також позначений високою продуктивністю. Суфікси слугують для творення іменників, рідше прикметників

і дієслів. *-ець/-івець, -ізм/-изм, -фоб, -ство, -нн, -ський, -ійний, -ичний, -в(ий), -ити, -увати*. Наприклад:

– «Літературознавці Ростислав Семків та Віра Агеєва кажуть, що Булгаков підпадає під визначення *українофоба*» («Українська правда», 22.09.2022 р.) [6];

– «Українці стали менше *донатити* на ЗСУ. Експерти назвали причини і способи це змінити» («Суспільне. Новини», 23.04.2023 р.) [5].

2. Скорочення спостерігаємо тоді, коли зменшується кількість фонем і/або морфем у словах чи сполученнях слів без зміни їх лексико-граматичного значення. Дослідники пропонують такі види скорочень:

а) усічення, або **скорочення основи**. Наприклад, «*Нацполіція* спільно з чехами затримала учасників злочинної організації, яка ошукувала іноземців» («Вечірній Київ», 28.09.2023 р.) [1];

б) абревіація – це скорочення слова або фрази, яке виконується шляхом відокремлення певних літер чи слів та заміни їх символами або скороченнями. Абревіації зазвичай використовуються для скорочення довгих або складних назв, термінів або фраз у письмовому тексті або усному мовленні. Наприклад, «*Міноборони* Польщі закликає людей вступати до Сил територіальної оборони» («Українська правда», 01.10.2023 р.) [6].

3. Словоскладання – це спосіб створення слів, коли два або більше слова об'єднуються, щоб утворити нове слово з іншим значенням. У сучасному українському мовленні словоскладання використовується широко і допомагає розширити словниковий запас. Наприклад: «Тому зараз, за умови наявності *монобільшості* і безпосередніх обіцянок Зеленського та лідера фракції Разумкова, нам треба зосередитись на вищезгаданому» («Українська правда», 22.07.2019 р.) [6].

4. Конверсія – це спосіб словотворення, за якого створюються нові слова, при цьому форма вихідного слова не зазнає змін і додавання будь-яких морфем теж не спостерігаємо. Як результат семантичного зсуву відбувається перетворення слова однієї частини мови в слово іншої частини мови без використання афіксів. Конверсія може створювати слова, які є омонімами до вихідного слова, тобто мають однакову форму, але різне значення залежно від контексту.

Так, слово «*бавовна*» під час війни отримало нове значення та стало новим словом, яке було введено в мову. У російських новинах про вибухи на їх території використовувалося слово «хлопок», яке в українській мові асоціювалося з назвою рослинної тканини – бавовною. Українці іронічно почали використовувати це слово, щоб описувати вибухи на території Росії та в Криму. Наприклад, «У штаб окупантів на Запоріжжі «завітала *бавовна*»» («Українська правда», 01.05.2023 р.) [6];

Аналогічно нове значення отримало й слово «*дискотека*», що зараз означає «бойові дії». Наприклад, «Про «*дискотеку*» на передовій,

поколадки та швидко перемогу України. Розповідь сержанта ЗСУ» («Факти», 06.05.2022 р.) [8].

5. Телескопія – це процес зрощення частин лексичних одиниць або однієї лексичної одиниці з частинами інших, створюючи нові слова або вирази.

Наприклад:

– «Нам, напевно, не варто занадто захоплюватися вживанням нових термінів – орк, русня, свинособака...» («Укрінформ», 25.12.2022 р.) [7];

– «Це «окупендум», що нічим не відрізняється від тих, які під дулами автоматів влаштували покидьки на захоплених українських землях» («День», 02.09.2023 р.) [2].

Отже, неологізація у суспільно-політичній сфері українського медійного дискурсу є важливим явищем, яке відображає динаміку й живу природу сучасної мови та суспільства. Нові слова й вирази створюються для опису сучасних явищ, тенденцій та подій. Цей процес не лише віддзеркалює актуальні тенденції в житті країни, але й сприяє збагаченню мовного розмаїття та розвитку мови. Неологізація в медійному дискурсі об'єднує мовний арсенал із суспільними потребами та дає змогу точно виразити сутність складних суспільно-політичних явищ. Таким чином, неологізація стає важливим елементом мовної та культурної еволюції, що сприяє розвитку мови.

Список використаних джерел:

1. Вечірній Київ. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/> (дата звернення: 29.09.2023).

2. День. URL: <https://m.day.kyiv.ua/> (дата звернення: 29.09.2023).

3. Детектор медіа. URL: <https://detector.media> (дата звернення: 28.09.2023).

4. Єльнікова Н. І. Неологізми у медіатекстах періоду військового стану в Україні. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах військового стану* : зб. наук. пр. (м. Харків, 26 трав. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 298–300.

5. Суспільне. Новини. URL: <https://suspilne.media/> (дата звернення: 28.09.2023).

6. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news> (дата звернення: 27.09.2023).

7. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/> (дата звернення: 29.09.2023).

8. Факти. URL: <https://fakty.com.ua/ua/> (дата звернення: 28.09.2023).

Мадяр І. В.,

*завідувачка відділу інноваційного розвитку
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Кобиліна Ю. М.,

*директорка центру підвищення кваліфікації
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

РОЛЬ ОСВІТИ ТА МЕДІА У ЗБЕРЕЖЕННІ КУЛЬТУРНОЇ ТА МОВНОЇ СПАДЩИНИ КОРИННИХ НАРОДІВ У КРИМУ ТА ЧОРНОМОРЬСЬКОМУ РЕГІОНІ

Різноманітність культурних та мовних традицій є невід'ємною частиною багатоманітності нашого світу. У кожному куточку планети існують унікальні культури та мови, які формують ідентичність та спадщину народів. Крим та Чорноморський регіон є місцем, населеним різноманітними корінними народами з багатою культурною та мовною спадщиною. Вони мають власні унікальні традиції, обряди, мови та історію, які важливо зберегти для наступних поколінь. Важливо забезпечити збереження цієї спадщини, особливо для корінних народів, які зазнають викликів в сучасному світі. Серед багатоманіття культур і мов, яке характеризує Крим та Чорноморський регіон, корінні народи завжди відігравали важливу роль. Утім, епоха СРСР супроводилася політикою винищення мов та культури.

Під радянським режимом мовна політика була спрямована на здебільшого русифікацію та асиміляцію національних меншин, включаючи корінні народи Криму та Чорноморського регіону. Державна пропаганда та широкомасштабні репресії сприяли знищенню мовної та культурної ідентичності цих народів. Окрім цього, були прийняті закони та положення, які обмежували використання мов корінних народів в офіційних справах, освіті та медіа. Школи, в яких викладалася мова корінних народів, були закриті або переведені на викладання російською мовою.

Лише після розпаду СРСР корінні народи Криму та Чорноморського регіону розпочали зусилля з відновлення мовних та культурних традицій. Спільно з українською владою та міжнародними організаціями, вони намагаються відновити та зберегти свою спадщину через вивчення мови, традицій, та історії. Проте пострадянський

та російський вплив все ще перешкождали повноцінному розвитку мов корінних народів.

Винищення мов корінних народів Криму та Чорноморського регіону стало предметом міжнародної уваги, особливо після анексії Криму Росією в 2014 році. Це призвело до обговорення прав корінних народів та їхньої мовної спадщини на міжнародному рівні та закликів до захисту їхніх прав.

Одними з основних засобів збереження є освіта та медіа, які мають значний вплив на формування та утримання культурної та мовної спадщини. Освіта визначається як один із важливих інструментів передачі культурних та мовних цінностей корінних народів. У школах і університетах має бути забезпечено можливість вивчення мов та культури цих народів. Програми повинні сприяти розвитку багатомовності і підтримувати традиційні знання. У навчальному процесі необхідно включити культурні аспекти корінних народів. Це допоможе створити поважання до їхньої спадщини серед молодого покоління та підтримати їхню ідентичність.

Окрім цього різноманітні медійні платформи, включаючи телебачення, радіо, газети та інтернет, відіграють ключову роль у популяризації культурної та мовної спадщини корінних народів. Спеціалізовані програми та публікації можуть допомогти привернути увагу громадськості. Багатомовність є важливою частиною культурної різноманітності. В освітніх програмах та медійних проєктах слід заохочувати вивчення та використання різних мов, які властиві корінним народам. Це сприяє розширенню горизонтів та підтримці культурної різноманітності. Важливо пам'ятати, що знання та цінності корінних народів передаються через покоління. Освіта та медіа можуть виступати як посередники цього процесу та сприяти передачі знань від одного покоління до іншого.

Також освіта та медіа можуть бути ефективними засобами поширення інформації про поточні загрози для культурної та мовної спадщини корінних народів, такі як заборона використання мов, руйнування історичних пам'яток, чи втрата традицій. Ця інформація може мобілізувати громадськість та міжнародну спільноту на підтримку збереження спадщини, що може підґрунтям для збереження їхньої культурної та мовної спадщини.

Збереження культурної та мовної спадщини корінних народів у Криму та Чорноморському регіоні є важливим завданням, яке потребує тривалої та системної роботи. Освіта та медіа відіграють центральну роль у цьому процесі та можуть сприяти збереженню та відновленню цінної спадщини корінних народів. Для досягнення успіху в цьому напрямку важлива співпраця всіх зацікавлених сторін, включаючи корінні народи, уряди та міжнародні організації.

Роль освіти та медіа в збереженні культурної та мовної спадщини корінних народів у Криму та Чорноморському регіоні надзвичайно важлива. Ці інструменти можуть сприяти збереженню та відновленню унікальної спадщини цих народів та забезпечити її передачу майбутнім поколінням. Постійна підтримка, співпраця та партнерство у цьому напрямку є ключовими умовами успіху для збереження культурного різноманіття та мовної спадщини у цьому регіоні.

Також освіта та медіа можуть бути ефективними засобами поширення інформації про поточні загрози для культурної та мовної спадщини корінних народів, такі як заборона використання мов, руйнування історичних пам'яток, чи втрата традицій. Ця інформація може мобілізувати громадськість та міжнародну спільноту на підтримку збереження спадщини, що може підґрунтям для збереження їхньої культурної та мовної спадщини.

Збереження культурної та мовної спадщини корінних народів у Криму та Чорноморському регіоні є важливим завданням, яке потребує тривалої та системної роботи. Освіта та медіа відіграють центральну роль у цьому процесі та можуть сприяти збереженню та відновленню цінної спадщини корінних народів. Для досягнення успіху в цьому напрямку важлива співпраця всіх зацікавлених сторін, включаючи корінні народи, уряди та міжнародні організації.

Особливо важливою роль освіти та медіа полягає в наданні розголосу наслідків геноциду російської федерації в Криму та Чорноморському регіоні, оскільки один із проявів російської агресії є винищення мови та культурної спадщини корінних народів та насадження власної “культури”.

Роль освіти та медіа в збереженні культурної та мовної спадщини корінних народів у Криму та Чорноморському регіоні надзвичайно важлива. Ці інструменти можуть сприяти збереженню та відновленню унікальної спадщини цих народів та забезпечити її передачу майбутнім поколінням. Постійна підтримка, співпраця та партнерство у цьому напрямку є ключовими умовами успіху для збереження культурного різноманіття та мовної спадщини у цьому регіоні.

НАПРЯМ 9. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В МОВНОМУ ПИТАННІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-36>

Асоян Л. В.,

*директор Навчально-наукового центру міжнародної освіти
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Тарасенко О. Г.,

*старший викладач Навчально-наукового центру міжнародної освіти
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Процко В. Т.,

*старший викладач Навчально-наукового центру міжнародної освіти
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Українська вища освіта, не дивлячись ні на які негаразди, зберегла свій потенціал, про що свідчить те, що Україна наприкінці 2022 року стала переможцем премії «EAIE-2022», яку проводить Європейська асоціація міжнародної освіти у номінації «Бачення та лідерство» [1]. Вперше біль ніж за 30 років переможцем цієї премії в даній номінації стала не окрема організація, а в цілому сфера вищої освіти України за реакцію і стійкість під час війни. Інтерес до України під час проведення найбільшої у Європі виставки був надзвичайно високим. Знаковим є те, що представники урядів інших країн та закладів вищої освіти, послы та експерти під час спілкування з українськими представниками висловлювали щире здивування, що не зважаючи на воєнні дії, українська вища освіта не лише продовжує працювати, але й робить це злагоджено і результативно.

Важливим питанням для української освіти є залучення іноземних студентів, оскільки початок повномасштабної війни вкрай негативно вплинув на кількість іноземних абітурієнтів. І це не дивно, адже для українців працювати та навчатися в умовах воєнного стану стало частиною буденного життя, як би це жахливо не звучало. Тоді як

абітурієнти і їх батьки з різних країн світу, дивлячись сюжети про щоденні ракетні обстріли території України, загострення військових дій, не готові здобувати освіту навіть у більш-менш безпечних містах України, не кажучи вже про місця, наближені до фронту. Так, до харківських і сумських ЗВО не приїхав жоден іноземний студент, хоча, є й винятки, наприклад, спостерігається притік студентів з Індії у вищі навчальні заклади Ужгорода, студенти з Ізраїлю повертаються на навчання до Одеси. Також спостерігається повернення іноземних студентів в київські ЗВО, перш за все до Національного медичного університету ім. Олександра Богомольця та Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Проте це скоріш за все винятки, ніж правило. Так, у вересні 2022–2023 навчального року у «Електронному журналі» Українського державного центру міжнародної освіти було зареєстровано всього 3437 запрошень на навчання. Тоді як на 2021–2022 рік запрошень на навчання для іноземних студентів було зареєстровано 35894. В цілому ж у 2022 році було зареєстровано 17889 запрошень на навчання, тоді як у 2021 році – 65 305 [3]. Тобто кількість іноземних студентів, які хочуть навчатися в українських закладах вищої освіти, скоротилася в 3,6 разів. Слід відмітити, що якби Міністерство освіти не дозволило іноземним студентам дистанційний вступ, то й цих показників не вдалося б досягнути. Найбільше іноземних абітурієнтів зареєстровано з наступних країн: Китай (724), Непал (480); Індія (445); Пакистан (296); Туркменістан (277); Туреччина (201); Нігерія (197); Азербайджан (166); Марокко (79); Ізраїль (49). Загалом географічний розподіл іноземних абітурієнтів, які бажають навчатися в Україні, порівняно з попередніми роками суттєвих змін не зазнав.

Всього на початку повномасштабної війни в Україні навчалось більше 84 тисяч іноземних студентів, тоді як з початку повномасштабного вторгнення українські вищі навчальні заклади втратили більше 30 тис. іноземних студентів – на початок 2023 року в українських ВНЗ навчалось 51 676 іноземних студентів (47 988 – у бакалавраті і магістратурі; 1 229 – в аспірантурі й докторантурі; 815 – в клінічній ординатурі; 1 634 – на мовній підготовці; 10 – за програмами академічної мобільності) [3].

Дивлячись на безпекову ситуацію в країні, Міністерство освіти України розробило новий Порядок прийому студентів для здобуття вищої освіти в 2022 році, яким було встановлено, що зарахування вступників-іноземців може відбуватися тричі на рік для здобуття освітніх ступенів молодшого бакалавра, бакалавра, магістра і протягом року для навчання в аспірантурі, ад'юнктурі чи на підготовчому відділенні. ЗВО самостійно визначає періоди набору для іноземців у затверджених правилах прийому та оприлюднює на своєму веб-сайті. Крім того, протягом року на навчання зараховуються іноземці та особи

без громадянства для здобуття післядипломної освіти, підвищення кваліфікації і стажування, у порядку переведення та поновлення. Надзвичайно важливою новацією стало те, що в Україні вперше було дозволено дистанційний прийом іноземних студентів до закладів вищої освіти. Проте, як свідчить вищенаведена статистика, війна практично нівелювала плюси цих новацій.

Війна кардинально змінила підходи до навчання, зокрема більшість закладів вищої освіти знову перейшли на онлайн-навчання. Адміністрація київських ЗВО, таких як медичний університет ім. Богомольця та КПІ організувала для тих іноземних студентів, які не можуть приїхати для очного навчання, трансляцію лекційних та практичних занять у форматі онлайн. Щоб не втратити іноземних студентів, вітчизняні університети розвивають програми подвійних дипломів, академічну мобільність, відкривають кампуси в безпечних регіонах України та за кордоном.

Звичайно, перехід ВНЗ на дистанційну форму навчання у зв'язку із воєнним станом був організований на основі досвіду, набутого у попередніх періодах, пов'язаних із карантинном, вже є напрацьована методологія, удосконалені форми і методи навчання, обрано найзручніші для іноземних студентів онлайн-платформи. Проте у випадку організації і методики викладання для іноземних студентів є свої особливості. Зважаючи на масовий від'їзд іноземних студентів з України на батьківщину, виникла проблема неможливості синхронізації занять для них [2, с. 122].

Найбільш популярною платформою для організації навчального процесу для іноземних студентів стала платформа Classroom Google із періодичними виходами в Zoom. Заклади вищої освіти отримали досвід вирішення проблеми із ідентифікацією студента і його роботи. Найефективнішим способом відслідковування того, чи самостійно студент виконав завдання, є його аудіо чи відеозаписи текстового матеріалу, які він надсилає в Classroom паралельно із виконаними письмовими вправами. Використовується також «подвійна» перевірка навчальних робіт. Студенти при бажанні можуть спочатку надіслати свою роботу у месенджер, наприклад, у Viber чи Telegram для її попередньої перевірки викладачем, а пізніше, після корекції, до Classroom Google. Викладачу не потрібно виправляти усі помилки, досить лише вказати на типові і порекомендувати виправити решту. З боку студентів це не тільки бажання отримати більш високу оцінку, але й можливість додаткового спілкування із викладачем [2, с. 122].

Які ж є перспективи розвитку вищої освіти для іноземних студентів в Україні? На жаль, поки не закінчиться активна фаза воєнних дій ситуацію кардинально змінити не вдасться, оскільки на першому місці для студентів та їх батьків буде безпекове питання. Тим більше, що освіта стала теж фронтом протистояння з росією. Російськими ВНЗ

зараз ведеться робота по залученню іноземних студентів в першу чергу з країн, де зосереджений сильний політичний російський вплив (Індія, Китай, Африка). Тут нагнітається паніка – воєнний конфлікт буде тільки розростатися, росія буде застосовувати більш потужну зброю й тому подібне. Крім того, росіяни почали «вербування» іноземних студентів, які вже навчаються в Україні: нібито вони можуть перевестися з будь-якого курсу з українського закладу вищої освіти до російського, який зарахує навчання в Україні, а вартість навчання не збільшиться. Тому Україні потрібно доносити правдиву інформацію про стан вищої освіти до потенційних абітурієнтів в зарубіжних країнах, бути на зв'язку із кожним іноземним студентом, який вже навчається в Україні, чи виявив бажання тут навчатися, дослухатися до їх проблем та потреб.

Перспективним є організація короткострокових спеціалізованих курсів з різних спеціальностей, які викладаються англійською мовою. Для залучення іноземних студентів перспективною є робота з розвитку українських студій в інших країнах. Адже сьогодні все, що стосується України, є актуальним і поки фокус уваги прикутий до нашої країни, необхідно це використати для того, щоб пропагувати світовому співтовариству переваги здобуття вищої освіти в Україні.

Список використаних джерел:

1. Візія та лідерство: сфера вищої освіти України виборола премію «EAIE-2022». Міністерство освіти та науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/viziya-ta-liderstvo-sfera-vishoyi-osviti-ukrayini-viborola-premiyu-eaie-2022> (дата звернення 05.10.2023)

2. Глобіна Л. В. Особливості мовної підготовки іноземних студентів в умовах воєнного стану. *Науково-методологічні аспекти підвищення якості підготовки фахівців в умовах діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір* : матеріали наук. Інтернет-конф. з проблем вищої освіти і науки. Харків : ХНАДУ, 2022. С. 121–123.

3. Щоб зберегти іноземних студентів виші розвивають академічну мобільність та програми подвійних дипломів. URL: <http://www.golos.com.ua/article/370733> (дата звернення 05.10.2023).

Дроботенко В. Ю.,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Київського університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: ВІДЗЕРКАЛЕННЯ В ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ АСПЕКТІ МОВИ

У сучасному світі євроінтеграційні процеси стали невід'ємною частиною нашого життя, проникаючи в усі сфери нашої діяльності. Доказом цього є безліч наукових досліджень, публікацій, виступів учених та осіб, які відчують значний інтерес до цих процесів, а також участь України в численних конференціях і подіях, присвячених інтеграції до Європейського Союзу.

Попри складний воєнний період, який переживає наша країна, вона залишається цілеспрямованою та наполегливою на шляху до Європейського Союзу, демонструючи високий рівень обов'язковості та готовності до реформ. Однак євроінтеграція – це не лише політичний процес, це й надзвичайно важлива частина нашої мови, культури мовлення та культури загалом. У цьому дослідженні ми спробуємо розглянути, які і як саме процеси євроінтеграції впливають на нашу мову й сприяють культурному розвитку.

Мова – це живий організм, який найшвидше та найвиразніше реагує на процеси євроінтеграції. На думку Олександра Стишова, на нинішньому етапі розвитку української мови динаміку в її лексико-семантичній системі, зокрема кількісного оновлення, вивчає низка лінгвістів. Нині також учені студіюють якісні зміни в лексико-семантичній системі мови, зокрема явища вторинного семіозу, архаїзацію й пасивізацію певних шарів лексики, актуалізацію слів, що перебували на периферії лексико-семантичної системи, активізацію національних дериваційних процесів, спричинену як екстра-, так і інтралінгвальними факторами [2, с. 11]. Мова є відзеркаленням культурних, економічних, воєнних і політичних змін у суспільстві, і через неї ми можемо спостерігати ті трансформації, які відбуваються під впливом євроінтеграції найчіткіше. У цьому контексті важливо розглянути, як саме мова стає адаптивною до нових вимог і збагачується завдяки впливові інших культур і стандартів, що є ключовим чинником для розуміння сучасних процесів в українському суспільстві.

Збагачення мовного складу. Під час євроінтеграції наша мова значно збагатилася передусім новими термінами та словами на позначення різноманітних сучасних реалій і понять. Такі терміни з'явилися або набули більшого поширення в українській мові завдяки впливу європейських цінностей і стандартів. Наприклад, “соціальна відповідальність” – це термін, який почав активно використовуватися в Україні в контексті підприємництва та бізнесу, відзначаючи зобов'язання компаній перед суспільством. “Екологічна сталість” – термін, який вказує на важливість збереження природи та екологічної безпеки, що став більш актуальним завдяки європейським стандартам. “Соціокультурний контекст” – використовують для підкреслення важливості розуміння культурних відмінностей і співпраці в різних культурних середовищах, що стає актуальним у зв'язку з інтеграцією до європейської спільноти. Термін “інклюзивність” вказує на потребу створення умов, які дозволяють усім громадянам брати участь у суспільстві незалежно від їхніх індивідуальних особливостей разом із людьми з обмеженими можливостями. Такі приклади свідчать про те, які терміни та поняття стають актуальними у відповіді на виклики євроінтеграції та відбивають зміни у соціокультурному контексті українського суспільства.

Мовні навички та освіта. Євроінтеграція не тільки збагачує нашу мову, але й вимагає вдосконалення мовних навичок громадян. Це впливає на систему освіти та на підготовку фахівців. Галина Калінічева наголошує на необхідності адаптації української освіти до європейських стандартів. Це охоплює викладання іноземними мовами, покращення мовних навичок студентів, а також збільшення доступу до мовних курсів та іноземних програм [1, с. 209].

Університети України активно впроваджують англійськомовні програми навчання, що надає можливість студентам покращити свої мовні навички й підготувати їх до міжнародної спільноти. Ця теза дозволяє врахувати важливість розвитку мовних навичок і освіти в контексті євроінтеграції та викликів перед українським суспільством.

Наукові розвідки Наталії Шульської та Наталії Римар порушують проблему важливості мовної грамотності як чинника єдності інформаційно-комунікативного простору в контексті євроінтеграції України [1, с. 658]. Зростання ролі мовної грамотності сприяє, зокрема, підвищенню якості перекладів законодавства й урядових документів іноземними мовами для їхнього розуміння іноземними партнерами та громадянами України.

Політична та економічна термінологія. Уведення європейських стандартів у політику та економіку сприяло поширенню таких слів, як “демократія”, “парламент”, “економічна реформа”, що покращує розуміння цих процесів в Україні.

Культурний обмін. Українська культура мовлення збагатилася через обмін ідеями з іншими європейськими країнами.

Збереження ідентичності. Важливо зберегти українську мовну та культурну ідентичність навіть за умов євроінтеграції.

Мовна політика. Потрібно розробити мовну політику, яка балансує між підтримкою української мови та сприянням інтенсивному функціонуванню іноземних мов. Наприклад, офіційне використання української мови в урядових документах та офіційних подіях.

Міжкультурне спілкування. Євроінтеграція сприяє міжкультурному спілкуванню, що може вплинути на культуру мовлення. Прикладом є участь у міжнародних форумах і конференціях, де важливо вміти спілкуватися різними мовами.

Мовна трансформація. Як результат євроінтеграції, ми можемо спостерігати трансформацію структури речей і стилю мовлення. Наприклад, зменшення вживання лексем і усталених висловів радянської доби.

Мовна гармонізація. Узгодження європейських норм із іншими стандартами, а також сприяння тому, що українська мова стає більш зрозумілою та прийнятною для іноземців.

Соціокультурний вплив. Євроінтеграція робить важливий внесок у соціокультурний розвиток України, а це, безперечно, впливає на культуру мовлення, роблячи її більш відкритою та різносторонньою.

У контексті політичної та економічної термінології ми спостерігаємо розширення нашого словника й покращення розуміння важливих питань. Із цими новими термінами приходять розуміння європейських цінностей і стандартів.

Отже, євроінтеграція надає нам можливість брати участь у міжнародних дискусіях і подіях, сприяючи обміну ідеями та збагаченню нашої культури мовлення. Завдяки євроінтеграції ми покращуємо мовні навички та освіту наших громадян, що важливо для ефективного міжнародного спілкування. Варто пам'ятати, що збереження української мовної ідентичності є важливим завданням у цих процесах. Важливо знайти баланс між підтримкою власної мови та сприянням вивченню іноземних мов.

Євроінтеграція вимагає гнучкості та відкритості у сфері мови, щоб Україна могла бути активним учасником європейського співтовариства, зберігаючи свою унікальну мовну спадщину.

Список використаних джерел:

1. Європейські інтеграційні процеси у XXI столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26–27 березня 2018). Київ, 2018. 677 с.

2. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія : навч. посіб. Біла Церква, 2019. 189 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-38>

Козерод О. В.,

*доктор історичних наук, старший науковий співробітник
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
імені І. Ф. Кураса Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

СУЧАСНИЙ АНТИСЕМІТИЗМ У НІМЕЧЧИНІ: ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У зв'язку з низкою історичних причин і почуттям провини німецького народу через участь в організації Голокосту уряд Німеччини зробив боротьбу з антисемітизмом одним із важливих завдань. Німеччина чимало робить для увічнення пам'яті жертв Голокосту, виплачує компенсації постраждалим та їхнім нащадкам, проводить роботу в сфері реституції культурних цінностей. При цьому стан справ з антисемітизмом протягом останніх років продовжує погіршуватися, перш за все через великий вплив соціальних мереж, зміцнення позицій антиміграційних партій, зростання популярності теорій змови.

Так, нове дослідження, що стосується рівня антисемітизму в сучасній Німеччині, продемонструвало стійкість упереджень по відношенню до євреїв серед прибічників правих партій. Опитування проводилося на замовлення Центральної Ради євреїв Німеччини соціологічною компанією Forsa. Воно виявило тверду підтримку антисемітських ідей у прибічників ультраправої партії «Альтернатива для Німеччини», а також серед німецьких виборців загалом. Наприклад, 30% опитаних німців ствердно відповіли на питання про те, чи використовують євреї почуття провини Німеччини за Голокост для «отримання переваги». Серед прибічників АдН цей показник сягнув 59%. Крім того, 21% опитаних погодилися з твердженням про те, що політика Ізраїлю щодо палестинців точно відображає переслідування євреїв нацистською Німеччиною. Серед прибічників АдН твердження підтримали 32% респондентів. Також 24% опитаних вважають, що євреї мають непропорційно великий вплив на політику Німеччини. Серед прибічників АдН показник склав 50%. Показово те, що більшість

респондентів не вважає себе антисемітами. Так, із заявою «Я нічого не маю проти євреїв» погодилися 92%, а з твердженням «Я нічого не маю проти сіоністів» – 57%.

Водночас в останні роки проявилася проблема антисемітизму в політиці місцевої влади Німеччини з розвитку історичної пам'яті. Так, згідно з даними дослідження, проведеного на замовлення комісара по боротьбі з антисемітизмом федеральної землі Берлін Семюела Зальцборна, щонайменше 290 вулиць і площ в столиці Німеччини названі на честь людей, які сповідували антисемітські погляди. Автор дослідження, політолог Семюел Зальцборн, призначений на свою посаду 2020 року, заявив, що не закликає змінювати назви вулиць. Замість цього він заявив німецькому телеканалу RBB, що дослідження було проведено для того, аби «створити систематичну основу для важливої суспільної дискусії».

В межах такої дискусії обговорюватиметься питання про те, що протягом століть антисемітизм був панівною точкою зору в Німеччині, а це означає, що багато людей, які зробили значний внесок у розвиток суспільства, могли висловлювати антисемітські погляди. Наприклад, Мартін Лютер закликав переслідувати та виганяти євреїв, а на сьогодні Мартін-Лютер-Штрассе розташовується в одному з популярних районів Берліна. У дослідженні згадується кілька вулиць, названих на честь людей, котрі боролися з нацистами, але висловлювали антисемітські погляди. Прикладом є Мартін Німеллер, пастор, який виступав проти нацизму, проте звинувачував євреїв у боговбивстві. Отто Дібеліус, єпископ, що помер 1967 року, писав про вирішення «єврейського питання». На честь них названі берлінські вулиці. Також є вулиця на честь Генріха фон Трейчке, який вигадав фразу «євреї – наше нещастя», зазначає ЖТА. Автор дослідження, політолог Фелікс Засманнсгаузен припустив, що в деяких випадках перейменування вулиць і площ може бути доречним. В інших випадках додавання таблички чи іншого маркера антисемітської історії також може бути непоганим кроком.

При цьому в Берліні ситуація з антисемітизмом є однією з найскладніших в Німеччині. Прояви ненависті та злочинні дії проти євреїв у німецькій столиці сягнули прикро високого рівня. За даними прокуратури, зафіксовано новий максимум антисемітських злочинів у Берліні. У 2022 році в прокуратурі було зареєстровано 691 подібну справу, заявив репортеріві німецького агентства друку берлінський офіцер по боротьбі з антисемітизмом Флоріан Генгст. «На жаль, стійке зростання триває, і з даних, що ми маємо, можна зробити висновок, що воно дійсно значне», – каже Генгст. Генеральна прокуратура вже фіксувала безперервне зростання кількості подібних справ у попередні роки. У 2021 році їх було 661, роком раніше було 417 процедур, у 2019 році – 386. «Антисемітизм зустрічається у повсякденному житті

та є глибоко вкоріненим у деяких верствах суспільства», – наголосив Генгст. На сьогодні існує тенденція підкріплювати антисемітизм конспірологічними наративами. Типова схема – покласти на євреїв «зловмисну» відповідальність за те, до чого вони не мають жодного стосунку. У зв'язку з пандемією Covid-19 були проведені паралелі між державними заходами щодо стримування євреїв і систематичним знищенням євреїв при нацистах.

Як приклад адвокат навів використання жовтих зірок з написом «нещеплені» або фразу «щеплення звільняє», в основу якої покладено напис на входних воротах концтабору в Освенцимі. «Прокуратура послідовно займається цим», – підкреслив Генгст. У Берліні винесено декілька остаточних вироків за розпалювання ненависті. Проте судова практика районного суду та обласного суду неоднакова. За словами Генгста, неправдива інформація у зв'язку з агресивною війною Росії проти України також посилює антисемітизм. При цьому риторика націонал-соціалізму використовується «страхітливим чином», повідомляє видання *Blick*. Незалежно від цього, євреї стикаються з ненавистю та образами у повсякденному житті – на вулиці чи в соціальних мережах.

Рівень антисемітизму та, зокрема, антисемітського насильства в Німеччині зріс і в 2022 році. Про це свідчать дані офіційної статистики, опублікованої 28 лютого 2023 року. Згідно зі статистикою, опублікованою Федеральним управлінням кримінальної поліції, у 2022 році зростання антисемітських проявів у Німеччині продовжилося в річному численні, при цьому кількість зареєстрованих актів насильства збільшилася майже на 40%. Назвавши ці цифри «ганьбою для країни», міністерка внутрішніх справ Німеччини Ненсі Фезер закликала до суворіших покарань для порушників. Згідно зі звітом, кількість насильницьких злочинів проти євреїв зросла з 63 у 2021 році до 88 у 2022 році. Усього за рік було зафіксовано 2639 правопорушень, скоєних на ґрунті антисемітизму. Хоча це означає незначне зниження у порівнянні з 3028, зареєстрованими 2021 року, чиновники підкреслили, що загальна кількість за 2022 рік, ймовірно, збільшиться, оскільки деякі статистичні дані, зібрані наприкінці року, ще не включено до остаточного звіту. Чимало чиновників також визнають, що про значну кількість антисемітських злочинів не повідомляється. «Темне поле набагато більше – ті інциденти, про які в першу чергу не повідомляється з різних причин», – зауважив минулого року Томас Гальденванг, президент Федерального відомства із захисту конституції Німеччини (BFV), стверджуючи, що інциденти, про які повідомляється владі, є лише «верхівкою айсберга». Єврейська громада Німеччини висловлює жаль з приводу того, що «антисемітизм стає все жорстокішим». «Це не обмежується словами й псуванням майна – насильство все більше спрямоване на самих євреїв», – сказав

Йозеф Шустер, президент Центральної ради німецьких євреїв, репортеріві Welt. Петра Пау, віцепрезидентка парламенту Німеччини, Бундестагу, заявила, що дані доводять: антисемітизм «становить загрозу для суспільства в цілому». Пау, чий офіс попросив у поліції оприлюднення цих даних, закликала владу поставитися до проблеми із більшою «чутливістю». Вона зазначила, що в третьому кварталі 2022 року через неадекватні критерії, використані для звітування, початковий висновок про 302 акти антисемітизму згодом був переглянутий, й кількість випадків збільшилася до 653.

В цілому, незважаючи на прагнення держави боротися з антисемітизмом, ситуація з цим явищем в Німеччині продовжує погіршуватися. Експерти та правоохоронні органи на сьогодні мають гідну нормативну базу й умови для боротьби з антисемітизмом, проте їм важко впоратися зі зростанням расистських й антисемітських настроїв, які підтримуються правими політичними партіями та групами в соціальних мережах.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-39>

Панченко О. І.,

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ СТИСЛОСТІ ТЕКСТУ В АНОТАЦІЇ ДО ДИСЕРТАЦІЇ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Анотація до дисертації доктора філософії є порівняно новим науковим жанром, поява якого визначена євроінтеграційним рухом України, зокрема у напрямі узгодження наукових ступенів в Україні та європейських країнах. Сучасна анотація може бути порівняна з такими її попередниками, як автореферат кандидатської дисертації обсягом до 1,5 друкованого аркуша або анотація в авторефераті (до 500 друкарських знаків). Вимоги, що адаптовані до європейських стандартів підготовки та захисту наукового дослідження доктора філософії, ставлять перед лінгвістами та перекладачами нові завдання щодо аналізу його лексико-семантичних, граматичних, стилістичних особливостей та засобів перекладу англійською мовою, які є невід'ємною вимогою до захисту дисертації.

Анотації до дисертації доктора філософії є порівняно новим жанром (фактично поширився з 2019 року), тому вони ще не отримали вичерпного висвітлення в лінгвістичній літературі. Мета розвідки – визначити головні риси анотації до дисертації доктора філософії українською мовою як особливого виду стислого тексту. Для досягнення цієї мети доцільно виконати такі завдання, як накопичення фактичного матеріалу, узагальнення його лінгвальних особливостей, визначення деяких рекомендацій щодо їх лексико-семантичного наповнення. Матеріалом нашого дослідження стали тексти анотацій до дисертацій з різних спеціальностей, захищених у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара у 2019–2022 рр. у кількості 25 праць (див. https://www.dnu.dp.ua/tazovi_rady/).

Текст анотації можна поділити на 2 нерівні частини – фактична (відомості про здобувача та дисертацію) та наукова (зміст дисертації). Наведемо приклад першої частини, яка має бути однотипною для дисертацій з усіх галузей знань, тому вона не потребує творчих зусиль під час її написання.

Ісаєва Н. Ю. Політична ідентичність як фактор формування громадянської свідомості: теоретико-методологічний аналіз. – На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – політологія. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2022.

Оскільки на 5–7 сторінках має бути викладено зміст усієї наукової праці, анотація повинна представляти собою стислий текст (СТ). Стиснення тексту, або його компресія може виявлятися на різних рівнях. На графемному рівні компресія тексту здійснюється в формі скорочення або вилучення певних графем. Є випадки використання цього засобу компресії практично в усіх жанрах СТ, охоплюючи і анотацію до дисертації, наприклад: *Для Си 0σ-зв'язування не характерне, тут виявлено 15 стійких π-комплексів, з них з молекулярними формами лігандів – 8 (дві з НА та по три з H2 M та H2 F). Лише у трьох комплексах ([Cu+ (H2 O)2 (H2 F)], [Cu+ (H2 O)2 (F2–)] та [Cu0 (H2 O)2 (H2 F)]) в (dπ-рπ)-взаємодії беруть участь обидва атома Карбону (C=C)-фрагменту ненасиченої кислоти.*

На графемному рівні СТ також притаманне специфічне використання розділових знаків: знаки пунктуації можуть грати певну роль в процесі побудови стислого тексту, зокрема слід відзначити роль дужок, двокрапки, дефіса, трьох крапок, наприклад: *У роботі задля системності дослідження залучені напрацювання науковців із герменевтики й рецептивної естетики (для внаочнення реалізації триади «автор – текст – реципієнт», інтерпретаційних можливостей твору).*

Дужки застосовуються з метою виділення певної інформації задля привернення до неї уваги читача, наприклад: *...множина точок, що утворюють комірки Вороного, є нечіткими множинами (нечіткі комірки); можна ставити задачу відшукування оптимальних (в якомусь сенсі) координат точок-генераторів цієї діаграми. Такий підхід до розбиття дозволив аналітично довести та чисельно продемонструвати причини сталого розподілу позитивного (85%) та негативного (15%) резус-фактору в людській популяції.*

Широкого використання також отримує в анотації й знак „/” (скісна), котрий вживається з метою скорочення повної форми слова при зазначенні особливих форм слова або його похідних. *розкрито бінарний характер концепту «політична ідентичність» у топології сучасного політико-філософського дискурсу, і доведено, що принцип бінарності є універсальним засобом опису світу, згідно з яким будь-який соціокультурний феномен містить у собі протилежності або бінарні опозиції, й найбільш повне його вивчення можливе лише у випадку, якщо вони беруться до уваги та описуються («Індивідуальне / Колективне» – відноситься до сфери суцього або онтологічного рівня політичної ідентичності і розкриває її в межах індивідуального і колективного носія, а також у комплементарності; «Норма / Цінність» – відноситься до сфери дії, тобто розкриває практичну спрямованість політичної ідентичності.*

Специфіка лінгвістичної побудови анотації як стислого тексту значною мірою відбивається на граматичному рівні (морфологічному і синтаксичному). До морфологічних особливостей стислих текстів можна уналежнити: 1) специфічне співвідношення використовуваних в них частин мови, яке відрізняється від їхнього співвідношення у розгорнутих текстах; 2) особливості функціонування найбільш семантично навантажених частин мови (іменників, прикметників, дієслів) і їх категорій. Практично в усіх стислих текстах найістотнішу роль грають іменники, наприклад. *Такі характеристики роблять матеріали з пам'яттю форми, псевдопружністю та псевдопружно-пластичністю зручними для використання в радіоелектронних елементах конструкцій і пристроях або в якості складових частин у деяких передових композиційних матеріалах (40%).*

Механізм стиснення тексту різноманітно виявляється на синтаксичному рівні. Досліджуючи синтаксичні особливості стислих текстів, слід звернути увагу на розмір і основні типи речень в СТ, ступінь їх поширеності, особливості функціонування членів речення та інші характеристики. За нашими спостереженнями, більшість стислих текстів складається з складносурядного безсполучникового речення, що охоплює від двох до п'яти частин, наприклад: *Робастність розроблених методик проявляється в тому, що інтервали варіювання*

концентраціями реагентів є доволі широкими і тому невеликі помилки при додаванні або приготуванні розчинів реагентів не є критичними.

Семантичний складник є також важливим елементом будь-якого стислого тексту. Еліпс тематичної частини повідомлення в (СТ) посідає значно помітне місце в кількісному плані в порівнянні з розгорнутим варіантом. Під час стиснення початкового варіанту повного тексту має місце зворотний процес, тобто перш за все скорочення тематичної частини повідомлення, що є необхідною передумовою створення інформативного тексту.

Порівнюючи сучасні анотації з авторефератами до дисертацій, звернемо увагу на важливу відмінність – немає опису змісту кожного розділу, викладається узагальнений матеріал, що зумовлено жорсткими обмеженнями обсягу. Більш помітними стають такі обов'язкові частини анотації, як пункти «наукова новизна» та «практичне значення», які займають значну частину обсягу тексту. Узагальнення матеріалу вимагає значної семантичної компресії, його неможливо досягти механічними прийомами скорочення тексту, зміст має бути переосмислено у ментальній діяльності автора та викладено без зайвих деталей.

Отже, анотація дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії є порівняно новим видом тексту порівняно з авторефератом дисертації на здобуття ступеня кандидата наук. Обсяг дисертації приблизно в 3–4 рази менше, ніж в авторефераті, тому необхідно виконати значну ментальну роботу щодо осмислення та узагальнення основних положень дисертації і викласти їх стисло, активуючи потужний потенціал стиснення, який мають ті чи ті пунктуаційні знаки, будуючи складні довгі речення, випускаючи зайві слова та компресію на семантичному рівні. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо в аналізі типових засобів їхнього перекладу.

Список використаних джерел:

1. Венгриянук М., Мельник О. Комунікативно-прагматичний потенціал анотації як вторинного науково-технічного тексту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 55. С. 42–44.

2. El-Dakhs D. Comparative Genre Analysis of Research Article Abstracts in More and Less Prestigious Journals. *Linguistics Journals in Focus Research in Language*. # 16. 2018. P. 47–63

**НАПРЯМ 10. ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ
ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЩОДО ЕНЕРГО-
Й РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ, ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ
В ГАЛУЗЯХ ПРОМИСЛОВОСТІ,
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ТА КОМУНАЛЬНОЇ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ**

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-40>

Dychko A. O.,

*Doctor of Technical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Engineering Disciplines and Thermal Power
V. I. Vernadsky Taurida National University
Kyiv, Ukraine*

Minaieva Yu. Yu.,

*Senior Lecturer at the Department
of Engineering Disciplines and Thermal Power
V. I. Vernadsky Taurida National University
Kyiv, Ukraine*

Ometsynska N. V.,

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Engineering Disciplines and Thermal Power
V. I. Vernadsky Taurida National University
Kyiv, Ukraine*

**ENVIRONMENTAL MONITORING AND CONTROL
IN EMERGENCY SITUATIONS**

Environmental monitoring and control in emergency situations is a necessary part of the environment quality management. For information provision of monitoring procedures it is necessary to provide appropriate formatting of monitoring data. All data should be unified in terms of the dimension and degree of presentation of the data, as well as the order in which they are provided to the monitoring system.

In case of necessity, carrying out operational control over the development of the state of the environment in abnormal and emergency

situations in order to assess the extent of emissions or discharges of pollution and predict their consequences for the environment (taking into account hydrometeorological and other factors that influence the processes of distribution and metabolism of pollution), as well to work out recommendations for the further functioning of certain objects and development of protective structures and the use of other means of environmental protection, in are used as standard monitoring procedures, the frequency of which significantly increases depending on the dynamics of situation, and special procedures, designed for a wide range of changes in both quantitative and qualitative composition of pollution. In the post-accident period, control with the aim of clarifying the patterns of pollution distribution, identifying the effectiveness of measures for the protection of the area or minimizing the impact of pollution on the reservoir and forecasting the boundaries and terms of normalization of the water body is performed as standard staffing through standard procedures and special means (including mobile and equipment with high sensitivity and precision, which determines trace amounts of pollution of any nature), which allow to detect unexpected components under clarify the limits and dynamic reallocation of pollution in the region and so on.

For information provision of monitoring procedures it is necessary to provide appropriate formatting of monitoring data. It is a matter of ensuring that all data is unified in terms of the dimension and degree of presentation of the data, as well as the order in which they are provided to the monitoring system. In order to simplify the template, all data must be presented in an exponential form, where the mantises of the number represented as an integer or as the correct decimal fraction is followed by symbols of the exponential representation of the number, the sign and the degree indicator. In order that all the information could be successfully searched, stored, corrected and displayed, it is necessary to adopt an appropriate format, that is, the order of their placement in the message from the source of information.

Karakurkchi H. V.,

*Doctor of Engineering, Senior Researcher,
Head of the Scientific and Methodical Department,
National Defence University of Ukraine
Kiyv, Ukraine*

Sakhnenko M. D.,

*Doctor of Engineering, Professor,
Head of Department of Physical Chemistry
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
Kharkiv, Ukraine*

Yermolenko I. Yu.,

*Doctor of Engineering, Senior Researcher,
Associate Professor at the Department of Physical Chemistry
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
Kharkiv, Ukraine*

RESOURCE-SAVING TECHNOLOGIES OF DUAL PURPOSE FUNCTIONAL MATERIALS

In the conditions of modern industrial development, structural materials are subject to high requirements regarding strength, corrosion resistance, and other indicators that can be achieved by surface modification. Technologies of surface engineering (surface engineering treatment) combine methods of deformation, modification and application of strengthening and protective films and coatings formed in different ways. Such technologies make it possible to achieve a given level of functional and operational properties. Therefore, the process is resource-saving, since only the surface layer of the material is modified. This significantly reduces energy and resource costs for production.

Electrochemical technologies are among the most effective directions for the synthesis of multifunctional systems by the methods of physical and inorganic chemistry. This makes it possible to flexibly control the content of components, the speed of their coprecipitation and the state of the surface by varying both the composition of the electrolytes and the polarization modes [1].

The use of cathodic deposition and the method of plasma-electrolytic oxidation allows the formation of functional coatings doped with additional components on a wide range of structural materials. The properties

of the synthesized functional materials can be controlled by varying the electrolyte composition and formation modes [2].

The obtained electrochemical coatings have increased functional characteristics and can be used to strengthen and protect the surface, as catalytic materials for the neutralization of toxicants of various origins [3]. The specified surface treatment technologies with the application of thin-film electrochemical coatings fully correspond to the approaches used by the US Department of Defence by analogy with the program Smart Coatings™.

Surface modification was carried out by cathodic deposition on low-alloy steel and gray cast iron, as well as plasma-electrolytic oxidation of aluminum and titanium. Electrochemical synthesis of nanocomposites was carried out in complex citrate and diphosphate electrolytes with the addition of salts of transition and refractory metal dopants. The optimal technological parameters for the synthesis of the specified electrochemical coatings have been established.

With the use of modern research methods, a set of functional properties of the modified surface was determined (composition, morphology and topography of the surface layers, indicators of strength and microhardness, catalytic activity). The analysis of the obtained results made it possible to outline the areas of practical application of functional materials for the needs of the defense sector and dual-purpose technologies [4].

Resource conservation, economic and ecological attractiveness of the proposed technological developments are based on factors, among which non-toxic working electrolytes, low concentrations of electrolyte components, long term of their trouble-free operation should be highlighted. A positive aspect of the developed technologies should be considered the widespread use of non-stationary electrolysis modes, which allows for the controlled synthesis of coatings with a wide range of content of alloying components, varied phase composition and properties. This significantly expands the areas of practical application of the developed functional materials.

The introduction of electrochemical multifunctional coatings into production and repair practice is a very important and promising direction of modern chemical materials science, which should fully serve the needs of the defense sector. In addition, such coatings can be applied to a wide range of common structural materials, in particular in field conditions, including thanks to the use of mobile technological modules.

Bibliography:

1. Yar-Mukhamedova G. Sh., Sakhnenko N. D., Ved M. V. Nanocomposite electrolytic coatings with defined functional properties. Almaty : Kazakh University, 2020. 180 p.
2. Ved M. V., Sakhnenko N. D., Karakurkchi A. V., Yermolenko I. Yu. Electroplating and functional properties of Fe-Mo

and Fe-Mo-W coatings. *Питання хімії та хімічної технології*. 2014. № 5–6(98). С. 53–60.

3. Єрмоленко І. Ю., Каракуркчі Г. В., Ведь М. В., Сахненко М. Д. Гальванічні покриття тернарними сплавами заліза: формування, властивості. Харків : ФОП Бровін О.В., 2019. 248 с.

4. Науково-технічні підходи до вирішення актуальних проблем розбудови сектору безпеки і оборони : колективна монографія / за загальною редакцією проф. А. П. Марченка. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2021. 324 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-42>

Маркушин О. Г.,

*аспірант кафедри публічного управління,
менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
м. Київ, Україна;
міський голова
Ірпінської міської ради Київської області
м. Ірпінь Київської області*

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ОБ’ЄКТІВ У ГРОМАДІ

Перебуваючи в стані війни за державну незалежність і територіальну цілісність, Україна шукає шляхів відбудови та реконструкції інфраструктурних об’єктів для забезпечення свого майбутнього. Це завдання вимагає синергії зусиль урядовців, місцевої влади, бізнесу та громадянського суспільства у виробленні та реалізації національної стратегії відбудови. Широкий суспільний дискурс з питань візії майбутнього України, зміцнення демократії як основи економічної ефективності та соціальної справедливості має забезпечити не лише напрацювання та вибір найкращих рішень, а й досягнення суспільної згоди. Без цього неможливо реалізувати навіть найкращі плани і проекти.

У повоєнні роки Київська область за показником «розвиток інфраструктури» входила до десятки кращих регіонів України. Ірпінську міську територіальну громаду утворено у 2020 р. шляхом об’єднання Ірпінської міської ради та двох сільських рад: Козинцівська

(Бородянського району) та Михайлівсько-Рубежівська (Києво-Святошинського району). У результаті зазначеного об'єднання Ірпінська міська рада набула нових повноважень щодо формування мережі спроможних інфраструктурних об'єктів, здатних надавати якісні соціальні, освітні, медичні, спортивні, культурні, адміністративні й інші послуги на всій території новоутвореної об'єднаної територіальної громади.

Повномасштабна агресія з боку росії спричинила значні руйнування інфраструктурних об'єктів, виявила гостру проблему безпекового існування територіальних громад в Україні, що потребує окремого дослідження через призму державно-управлінських рішень [1]. Інфраструктура продукує матеріальні та нематеріальні блага, є важливим чинником для розвитку економіки, функціонування будь-якого міста або регіону, забезпечує комфортні умови проживання мешканців. Під інфраструктурою ми розуміємо сукупність споруд, будівель, систем і служб, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва та забезпечення умов життєдіяльності територіальних громад. Основна функція інфраструктури полягає у створенні умов, необхідних для підтримки нормального процесу виробництва й відтворення. Виділяють укрупнені елементи інфраструктури регіону, такі як інженерна, соціальна, інституціональна, ринкова, інноваційна, екологічна, кожна з яких виконує певні, властиві тільки їй функції [5, с. 189].

Через повномасштабне вторгнення Росії – нещадне бомбардування та обстріл з усіх напрямів – міська інфраструктура Ірпінської міської територіальної громади зазнала значних втрат. Так, було зруйновано близько 70% соціальної інфраструктури та 48% житлового фонду [3].

З початку збройної агресії та розв'язання рф повномасштабної війни Європейський Союз залишається одним із стратегічних партнерів України. У 2022 році Платформа UNITED24 запустила напрям «Відбудова України», його розпочали саме з Ірпеня: 18 житлових будинків будуть відновлені в Ірпені, Бородянці, Гостомелі, селах Бузове та Мила [2]. І це перші кроки міжнародної допомоги щодо відбудови зруйнованих війською територій.

У березні 2023 року відбулася зустріч керівництва міста Ірпінь Київської області з керівництвом німецького міста-побратима Борна, в результаті якої Комунальне підприємство «Ірпіньводоканал» та німецька асоціація водопостачання та водовідведення міста Борна (Zweckverband Wasser/Abwasser Bornaer Land) ZBL домовилися про співпрацю. Сьогодні ми вже маємо перший результат – грантову підтримку на 200 тисяч євро для закупівлі насосів водопостачання і водовідведення у місті Ірпінь. Цей грант профінансувало Федеральне Міністерство економічного співробітництва та розвитку (BMZ) в рамках пілотного проекту «Операторська платформа» і реалізується

як проект співпраці Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ) та некомерційного ТОВ «Engagement Global»/Сервісною службою «Міста в єдиному світі» [3].

Також з міста Борни німецькі пожежники передали ірпінським колегам пожежно-рятувальну машину, яка справжня знахідка для міста Ірпінь, адже вона може відкачувати воду спеціальною помпою, гасити торф'яники на поїме, розрізати об'єкти у випадку аварії, витягувати авто, що застрягли. Особливу увагу з партнерами приділяємо зараз обговоренню реконструкції пожежного депо добровільної пожежної служби Ірпеня [3].

Ірпінська міська рада та Благодійна організація «Фонд «Дій для України» підписали меморандум про співпрацю та партнерство, предметом якого стало визначення загальних засад співпраці сторін щодо реалізації проектів із посилення енергетичної незалежності об'єктів критичної та соціальної інфраструктури на території Ірпінської міської територіальної громади шляхом забезпечення доступу навчальних та медичних закладів державної (комунальної) форми власності до розподіленої генерації на основі відновлюваних джерел енергії та систем накопичення електроенергії.

Проект «100 сонячних шкіл» реалізує Благодійний фонд Energy Act For Ukraine Foundation за участі німецьких партнерів – Німецької Сонячної Асоціації (BSW – Solar) та її членів, які стали донорами проекту, надавши обладнання: IBC SOLAR, HOPPECKE Batterien, SMA та Hanwha Q CELLS, за підтримки Асоціації Сонячної Енергетики України та за участі BayWa г.е. Цей проект має на меті забезпечити безперебійне електропостачання для 100 українських шкіл, які постраждали від війни в деокупованих або прифронтових територіях [3].

Ще минулої весни на Ірпінську набережну прилітали російські снаряди, а нині вже рік як на ній займаються спортом та відпочивають ірпін'яне. Незважаючи на те, що основні пошкодження були відремонтовані одразу після втечі російських окупантів з Київщини, зараз працівники благоустрою завершили ремонт пошкоджених форсунок для поливу газонів, замінили ліхтарі та плитку, пофарбували інсталяції. Отже, зробили улюблену набережну такою ж, як до повномасштабного вторгнення. Ірпінська набережна – найбільша на Київщині.

Вважаємо також, що для повоєнної відбудови територіальних громад місцевій владі необхідно активніше запроваджувати нові форми ефективного господарювання, використовувати механізми державно-приватного партнерства, реалізовувати спільні інфраструктурні проекти завдяки міжмуніципальному та міжнародному співробітництву [4].

Отже, війна в Україні спричинила значні руйнування інфраструктурних об'єктів, розширення, оновлення та відбудова яких має стратегічний характер, оскільки охоплює інфраструктурні об'єкти,

будівництво доріг, сфери освіти, охорони здоров'я й культури, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування населення, роздрібну торгівлю та громадське харчування, пасажирський транспорт, надання населенню публічних послуг тощо.

Список використаних джерел:

1. Васильєва Н. В., Васильєва О. І. Безпекове існування територіальних громад в Україні: державно-управлінський аспект. *Право та державне управління*. 2022. № 1. С. 209–215. URL : http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2022/31.pdf (дата звернення: 17.09.2023).
2. Відбудову зруйнованих росіянами міст у межах платформи United24 почнуть з Ірпеня. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/01/12/695907/> (дата звернення: 17.09.2023).
3. Оперативні матеріали Ірпінської міської ради.
4. Приліпко С. М., Васильєва Н. В., Маркушин О. Г. Аналіз стану руйнувань інфраструктурних об'єктів в Ірпінській територіальній громаді Київської області. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 221–228. URL: <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.4.31>
5. Хом'як М. С. Формування інфраструктури у регіональному фінансовому просторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 5. С. 188–191.

Омецинська Н. В.,

*кандидат технічних наук, доцент,
завідувачка кафедри загальноінженерних дисциплін
та теплоенергетики*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Дичко А. О.,

*доктор технічних наук, професор,
професор кафедри загальноінженерних дисциплін та теплоенергетики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Кисельов В. Б.,

*доктор технічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту муніципального управління
та міського господарства
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ДЕРЕВА РІШЕНЬ ДЛЯ АНАЛІЗУ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ

Енергетична ефективність (ЕЕФ) – це один із принципів розробки енергетичної політики, що підкреслює важливість використання ресурсів при розробці вимог, пов'язаних з енергетикою, системним плануванням та інвестиціями. Застосування принципу ЕЕФ є складним завданням для регулюючих органів. Це пов'язано з тим, що в залежності від галузі в ньому можуть брати участь кілька учасників ринку з різними інтересами, інформацією та можливостями. У результаті перед регулюючими органами постає непросте завдання стимулювати всіх учасників ринку до повної експлуатації ресурсів з боку попиту.

Розглянемо Дерево рішень (Decision Tree), як інструмент аналізу даних у галузі енергоефективності, він дозволяє моделювати та оптимізувати споживання енергії у різних сферах, а також виявляти ключові фактори, що впливають на енергетичну ефективність.

Дерево рішень (Decision Tree) – це графічна модель прийняття рішень, що є ієрархічною деревоподібною структурою і складається з правила виду «Якщо ..., то ...». За рахунок навчальної множини правила генеруються автоматично в процесі навчання.

Дерево рішень – є структурою у вигляді дерева, де кожен вузол є рішенням або тестом на ознаку (змінний), а гілка є можливим

результатом цього рішення. Листя дерева містять кінцеве рішення або прогноз.

Побудова рішень дерева включає кілька основних етапів. Стисло зупинимося на загальних кроках побудови дерев рішень.

Збір даних: на цьому етапі відбувається збір даних, які будуть використовуватись для навчання моделей. Це можуть бути структуровані або неструктуровані дані, що містять ознаки та цільову змінну (мету-ціль), які необхідно передбачити.

Вибір кореневого вузла (перше питання): на цьому етапі вибирається ознака, яка використовується в кореновому вузлу дерева

Поділ даних: Дані поділяються на дві або більше підмножини на основі відповіді на обране питання в кореновому вузлу. Це створює перші два або більше дочірніх вузлів дерева.

Повторення: Процес побудови рішень рекурсивно повторюється для кожного дочірнього вузла. Для кожного вузла нова ознака підключається, яка найкраще передає дані у цьому вузлу. Потім дані знову поділяються на підмножини відповідно до нової ознаки та визначають нові дочірні вузли. Цей процес повторюється до стану зупинки.

Умова зупинки: Процес будівництва дерева завершується, коли досягнуто однієї з наступних умов:

- Усі дані у вузлу відносяться до одного класу;
- Досягнуто максимальної висоти дерева;
- Досягнуто мінімальну кількість зразків у вузлу;
- Жодна з ознак більше не доступна для поділу.

Побудова листя дерева: Вузли, які не поділяються далі, стають листям дерева та асоціюються з кінцевим правилом або класом.

Оптимізація (постобробка): Побудова дерева може включати етапи оптимізації, такі як скорочення розміру дерева (відсікання непотрібних гілок) або обробка пропущених даних.

Оцінка та тестування: після будівництва дерева необхідно оцінити його продуктивність з використанням відкладених даних (тестових даних) для перевірки його здатності класифікувати або прогнозувати нові дані.

Інтерпретація: технологічні рішення мають перевагу інтерпретованості, що дозволяє аналізувати, виявляти ознаки та приймати рішення для отримання результату.

Ці етапи є загальним процесом побудови рішень по дереву, який може прийматися залежно від конкретного завдання та алгоритму.

Дерева рішень можуть успішно застосовуватися в галузі енерго-ефективності та управління енергоспоживанням, а саме:

Аналіз енергоспоживання: технологічні рішення можуть бути використані для аналізу даних про споживання енергії в будівлях або

виробничих процесах. Вони можуть виявити фактори, що мають найбільший вплив на енергоспоживання.

Прогнозування енергоспоживання: технологічні рішення можуть застосовуватися для прогнозування майбутнього енергоспоживання на основі попередніх даних та факторів.

Оптимізація систем опалення, вентиляції та кондиціонування повітря(ОВК): нові рішення можуть допомогти покращити роботу систем ОВК у будівлях, враховувати різні параметри, такі як температура, вологість, завантаження приміщень тощо.

Вибір енергозберігаючих технологій: Сучасні рішення можуть допомогти в прийнятті рішень щодо вибору енергозберігаючих технологій та обладнання. Вони можуть враховувати такі параметри, як витрати, періодичність окупності та очікувані показники енергозбереження.

Моніторинг та зворотний зв'язок: технологічні рішення можуть використовуватися для аналізу даних про споживання енергії, виявляти аномалії та попереджати про ефективні заходи щодо зниження енергоспоживання.

Енергетичний аудит: нові рішення можуть сприяти проведенню аудиту, виявляючи потенційні галузі зниження споживання енергії у будівлях та виробничих процесах.

Прийняття рішень щодо розподілу ресурсів: сучасні рішення можуть використовуватися для оптимізації розподілу енергії в мережах та енергосистемах з урахуванням поточної напруги.

Навчання персоналу: технологічні рішення можуть бути інструментами навчання персоналу з питань енергоефективності та надійності пошуку рішень на місцях.

Дерево рішень, як метод може бути використаний у галузі енергоефективності для аналізу та прийняття рішень щодо оптимізації енергоспоживання та ефективності систем управління.

Використання цієї моделі прийняття рішень у галузі енергоефективності може допомогти організаціям та домогосподарствам заощадити, знизити витрати та зменшити негативний вплив на навколишнє середовище.

Список використаних джерел:

1. Карпа Д. М., Цмоць І. Г., Теслюк В. М. Засоби підтримки прийняття рішень для визначення пріоритетності виконання енергозберігаючих проектів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. № 29(2). С. 135–140. <https://doi.org/10.15421/40290228>

2. Yu, S., Mandel, T., Thomas, S. et al. Applying the Energy Efficiency First principle based on a decision-tree framework. *Energy Efficiency* 15, 42(2022). <https://doi.org/10.1007/s12053-022-10049-6>

Сафіна О. В.,

*спеціаліст вищої категорії, старший викладач
ВСП «Київський фаховий коледж міського господарства
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського»
м. Київ, Україна*

Науменко П. В.,

*спеціаліст другої категорії, викладач
ВСП «Київський фаховий коледж міського господарства
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського»
м. Київ, Україна*

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ОЧИЩЕННЯ СТОКІВ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Очищення води перебуває в розпалі невідкладних змін і стає все більш важливим у всьому світі. Вода стає все більш дефіцитним товаром, який не доступний у достатній кількості, особливо для людей у бідніших країнах. Навіть якщо такі проблеми, як дефіцит води, є другорядними для країни, збереження ресурсів і відповідальне використання води є важливою темою майбутнього. Наявність води в процесі водопідготовки відіграє ключову роль. Близько 80% світових стічних вод все ще залишаються неочищеними, хоча в багатьох випадках це технічно можливо. Тому в довгостроковій перспективі існує значний потенціал для значного скорочення споживання води в промисловості.

Останніми роками енергоефективність у сфері водопостачання та водовідведення набуває все більшої популярності: стає все більш важливим, оскільки відповідальні очисні споруди – це майже 35% енергоспоживання всіх комунальних об'єктів.

У Києві функціонує єдина станція очищення стічних вод – «Бортницька станція аерації», що очищує стічні води столиці та прилеглих населених пунктів Київської області. БСА – комплекс інженерних споруд, обладнання та комунікацій, що займає територію 151 га у Дарницькому районі столиці, мулові поля загальною площею – 272 га. Станція будувалася поетапно під час зростання та будівництва Києва в період 1965–1987 років, тож на сьогодні технічний стан споруд вимагає модернізації. Застаріли й технологічні процеси. Оптимальна робота очисних споруд вимагає забезпечення необхідною для роботи електроенергією технологічних процесів.

В промислово розвинутих країнах – питання енергоефективності стає предметом уваги. Очисні споруди вважаються занадто енергоспоживаючими, в основному через енергоємні процеси, що відбуваються в біологічному реакторі. У контексті амбітних цілей захисту клімату та зростання цін на електроенергію, енергоефективність очищення води стане одним із ключових питань у майбутньому.

Особливо в галузі енергетичних технологій у відстійниках було доведено, що надійні технології постійно знижують споживання електроенергії. Інвестиції в сучасні технології окупаються дуже швидко, особливо старих очисних споруд, і підвищують рентабельність очисних споруд без особливих зусиль. Очищення води майбутнього має далекосяжний потенціал для подолання нестачі води, відповідального використання сировини та зменшення споживання енергії. Прикладом із великим потенціалом є виробництво енергії зі стічних вод.

Одним із найважливіших питань майбутнього у сфері очищення води є виробництво енергії зі стічних вод. Кожен кубічний метр стічних вод містить у чотири рази більше енергії, ніж потрібно для їх очищення – теоретично очисні споруди можуть виробляти більше енергії, ніж споживають. Принцип, що лежить в основі цього міркування, простий: тверді частинки, що містяться у стічних водах, такі як фекалії, туалетний папір або інші забруднюючі речовини, в принципі можуть використовуватися на біогазових установках для виробництва електроенергії та тепла. Технології, які використовуються в цьому процесі, вже успішно використовуються сьогодні, але вони все ще мають значний потенціал розвитку. З цієї причини нові технології, спрямовані на підвищення ефективності спалювання осаду стічних вод, зараз досліджуються та випробовуються як прототипи – з дуже багатообіцяючими результатами.

Ще потрібно подолати кілька перешкод, перш ніж можна буде повністю використати потенціал виробництва енергії зі стічних вод. Одна з проблем полягає в тому, щоб значно збільшити частку твердих частинок, які можна видалити зі стічних вод перед фактичним процесом очищення.

Використання осаду стічних вод або зброджувального газу для виробництва енергії та тепла та підвищення енергоефективності біологічних реакторів – не єдині заходи щодо майбутнього очищення води. Подальший потенціал виникає, наприклад, завдяки інтеграції відновлюваних джерел енергії в енергетичну систему очисних споруд [1, с. 44].

Діяльність біологічної вентиляції є особливо привабливим варіантом підвищення економічної ефективності через високе енергоспоживання. Оскільки на аерацію припадає від 60 до 80%

загальної потреби в енергії, процес аерації має особливе значення для майбутньої очистки води.

У біологічному реакторі з механічно очищених стічних вод видаляються розчинені органічні речовини, фосфати і сполуки азоту. Процес розкладання відбувається за допомогою мікроорганізмів, таких як бактерії та активний мул.

Щоб забезпечити біологічне видалення фосфатів зі стічних вод на першому етапі, перша частина резервуара підтримується в стані низького насичення киснем. Потім, подаючи стиснене повітря в стічні води, вводиться дуже велика кількість кисню. Завдяки використанню кисню, бактерії швидко розмножуються і з додатковим використанням розчиненого осаджувача – сприяють зв'язуванню фосфату з біологічним мулом. Потім він осідає у вторинному відстійнику і може бути транспортований назад в аеротенк або поданий на станцію очищення осаду. Високе споживання енергії під час цього процесу пов'язане з подачею великої кількості стисненого повітря.

Завдання технології аерації полягає насамперед у протидії сильним коливанням кривих навантаження та мінливому ступені забруднення шляхом подачі повітря, яке відповідає миттєвій потребі. Очисні споруди БСА оснащені повітродувними технологіями, які завжди подають однакову кількість кисню, незалежно від попиту – хоча це не завжди необхідно. Таким чином, проблема полягає, з одного боку, у тому, щоб запровадити вентиляцію за потреби, а з іншого боку, впоратися з діапазонами часткового навантаження профілю з найкращою можливою ефективністю.

Отже, впровадження енергоефективних заходів на об'єктах критичної інфраструктури – це не лише зменшення електроенергії, але і отримання економічних ефектів в рахунках киян за комунальні послуги.

Список використаних джерел:

1. Глобальні енергетичні тренди крізь призму національних інтересів України. Маркевич К., Омельченко В. Аналітична доповідь. Київ. 2016. 118 с.
2. Енергетична стратегія України на період до 2035 року. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245351520>

Шандрик В. І.,

кандидат наук державного управління,

директор

ТОВ «В. С. Проект»

м. Одеса, Україна

ВІЙНА ЯК КАТАЛІЗАТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ У БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Широкомасштабна війна в Україні є найбільшим викликом в історії нашої держави, зумовлює виникнення кризових ситуацій в різних галузях та потребує пошуку ефективних інструментів протидії дестабілізуючим явищам. У цивільному секторі найбільші руйнування спостерігаються в будівництві та енергетиці. На Сході та Півдні нашої країни велика частка житлової інфраструктури або повністю знищена, або зазнала певних пошкоджень, внаслідок чого 13,7 млн. осіб за даними World Migration Report [8] були вимушені переміститися за кордон або ж на більш безпечні для проживання західноукраїнські території, що, своєю чергою, зумовило деструктивні зміни в галузі на цих територіях. Водночас як у Центрі, так і на Заході росіяни б'ють по енергетичним об'єктам, в результаті чого за різними оцінками Україна має пошкодженими доволі значну частину енергетичної системи.

Ворог і надалі намагається повністю паралізувати діяльність будівельної галузі та зруйнувати українську енергетичну систему. Ще одна воєнна зима 2023–2024 року не обіцяє бути легкою. За таких умов принципово важливим як в умовах сьогодення, так і на повоєнне відновлення й стратегічну перспективу стає широке запровадження енергозберігаючих технологій у будівництві. Певні наробки як базис прискорення переходу до енергозберігання в будівельній галузі Україна вже має. Зокрема українськими спеціалістами розроблено проект інтегрованої системи геопросторових даних об'єктів нерухомості й елементів внутрішньої структури будівель, які є вихідними для визначення рівня енергоефективності будівель [6]; успішно реалізовані такі повністю автономні об'єкти як енергонезалежний готель “Ковчег” у Карпатах, що має екологічний сертифікат за стандартом ISO 14024 або ж “Зелений” офісний центр “Оптіма Плаза” у Львові, який має міжнародний сертифікат зеленого будівництва BREEAM In-Use International [1, с. 13].

У цілому, як зазначають фахівці Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, "в Україні

існує значний потенціал для енергозбереження за рахунок скорочення теплових втрат через огорожувальні конструкції житлових і громадських будівель, а також через застосування автоматизованих систем управління тепловими режимами приміщень з використанням технології "розумний будинок" в системах опалення адміністративних будівель, що" дозволяє знизити витрати на опалення натурального об'єкту в опалювальний сезон на 16,6%," скорочення викидів в атмосферу вуглекислого газу" [4, с. 81].

Зазначені тенденції актуалізують проблему пошуку інноваційних концептуальних підходів до державного регулювання будівельної галузі з урахуванням трансформаційної перебудови системи й структури публічного управління. І такі процеси відбуваються, зокрема знаний експерт галузі О. Непомнящий зазначає, що кількість нормативно-правових актів, нормативних документів та діючих програм з підвищення енергетичної ефективності будівель, прийнятих в останні часи в Україні свідчить про активну діяльність владних інституцій у цьому напрямку. [3, с. 128]. Так, у 2017 році Україною була імплементована Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2010/31/ЄС "Про енергетичну ефективність будівель" та був розроблений відповідний спеціальний Закон України № 2118-VIII "Про енергетичну ефективність будівель" [5, с. 35]; у 2018 році Міністерство регіонального розвитку, будівництва і ЖКГ оновило державні будівельні норми – ДБН В.2.6-33:2018 "Конструкції зовнішніх стін із фасадною теплоізоляцією. Вимоги до проектування", який передбачає "європейські вимоги до енергомодернізації фасадів", зокрема використання сучасних технологій, рішень та матеріалів, що дає можливість економити до 15% теплової енергії [2].

Щоправда в нових регулюючих документах експерти знаходять відставання від європейських нормативів, зокрема "нормативні дані граничних величин показника енергетичної ефективності навіть у останній редакції статусно закріплюють клас енергоефективності С (можливо С+), коли у той же час в ЄС з 2020 року відповідно до нової редакції Директиви про ефективність будинків (EPBD) нові будівлі мають відповідати класу енергоефективності не нижче А" [5, с. 35]. Це можна пояснити як розумінням реального стану будівельної галузі України в даний період, так і "браком системності та відсутністю ринкових механізмів стимулювання заходів з підвищення енергоефективності, що базувалися б на економічно обґрунтованих важелях та кращих світових практиках [3, с. 128]. У той же час є очевидним, що існуюча практика державного регулювання будівельної галузі в країнах Європейського Союзу є більш ефективною, ніж в Україні, де досі використовуються застарілі нормативи й стандарти будівництва, а узгодженість чинного законодавства із нормами європейського права відбувається низькими темпами,

що пов'язано з недосконалістю нормативно-правового та законодавчого забезпечення та відсутністю гармонізації із нормами європейського права. Країни Європейського Союзу забезпечили вищий рівень стандартизації нормативів і норм державного регулювання будівельної галузі, а Україна перебуває на етапі трансформаційної перебудови та лише частково імплементувала європейське законодавство.

Якими можуть бути найбільш прийнятні напрямки підвищення енергоефективності будівель і споруд? Насамперед, це використання нових енергоефективних матеріалів, що мають значно вищу від традиційних теплоізоляцію (наприклад – екопінопластик); це й широке використання в індивідуальному будівництві альтернативних джерел енергії, насамперед відновлювального типу (сонячні панелі, вітрові вежі тощо); це обов'язковість при будівництві облаштування добре ізольованої термооболонки (даху, стін, підлоги); це – повний перехід до енергоощадного освітлення та смарт-технологій за моделлю "розумний дім", в якому освітлення, кондиціонування та рівень температури регулюється автоматично за посередництвом датчиків.

В повоєнний період відновлення діяльності будівельних підприємств буде обтяжено низкою деструктивних наслідків війни, серед яких зруйнована інфраструктура виробництва будівельних матеріалів, дефіцит таких матеріалів, що тягне зростання їх вартості, зміни економічного середовища на фоні недостатнього задоволення інвестиційних потреб, проблема з кваліфікованими робочими кадрами, ускладненість запровадження інноваційних технологій будівництва, тощо. Водночас, загострюється проблема інвестування будівельної галузі, яка, на думку сербських науковців Г. Козіни та К. Фроліни вимагає регулювання її сталого інвестиційно-інноваційного розвитку як у короткостроковому періоді, так і у стратегічній перспективі [6]. Ці та інші чинники, що дестабілізують ситуацію у будівельній галузі та потребують посиленого втручання держави у регулювання її діяльності трактуються сучасними дослідниками як основні тренди, що визначають вектори розвитку будівельної галузі на міжнародному рівні в найближчі роки [7].

Тому в повоєнний період нам необхідно здійснити перехід до масового запровадження енергозберігаючих технологій в будівництві житла та комерційних споруд, що вимагатиме остаточної імплементації європейських норм і стандартів, страхування будівельної діяльності та оцінюванню можливостей виходу вітчизняних будівельних організацій на міжнародний ринок, а також посиленню цифровізації будівельної сфери, що дозволить посилити позиції країни у міжнародному рейтингу конкурентоспроможності держав. Посилення уваги потребує розвиток технічних аспектів державного регулювання будівельної галузі, оскільки країни Європейського Союзу повністю відповідають за виконання вимог щодо забезпечення громадської

безпеки, енергоефективності та охорони праці при здійсненні будівельних робіт, що не відмічається у країнах транзитивного типу, зокрема, й в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бахтін Д. Впровадження енергоефективних технологій при будівництві нової комерційної нерухомості в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : «Архітектура»*. 2020. № 2(4). С. 8–18. doi.org/10.23939/sa2020.02.008

2. Булик В-К. Енергоефективність у будівництві: як Мінрегіон змінив будівельні норми щодо збереження тепла і світла. *Інтернет-сайт Енергореформа*. URL: <http://reform.energy/reform-monitor/energoefektivnist-u-budivnitstvi-yak-minregion-zminiv-budivelni-normi-shchodo-zberezheniya-tepla-i-svitla-9383>

3. Непомнящий О. М. Актуальні питання реалізації державної стратегії застосування ринкових механізмів стимулювання заходів з підвищення енергетичної ефективності будівель. *Державне будівництво*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2016_1_18

4. Полив'янчук А. П., Коваленко Ю. Л. та ін. Дослідження еколого-енергетичної та економічної ефективності використання Smart-технологій в системах теплоспоживання будівель. *Комунальне господарство міст*. 2018. випуск 7(146). С. 77–82.

5. Тимченко М. П., Фіалко Н. М. Енергетична ефективність будівель. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2023. № 2. С. 33–35.

6. Kozina, G., Frolina, K.L. State Regulation of Investment Activity in Construction Sector of Ukraine. *Economic Innovations*, 2018. 2(67). Pp. 37–47.

7. Bigagli, T., Alarcon, L. & Abboud, S. The Trends Shaping the Construction Industry in 2020. *Plug and Play*. 2020. URL: <https://www.plugandplaytechcenter.com/resources/trends-construction-industry/>

8. World Migration Report 2022. *International Organization for Migration*. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2022.pdf

НАПРЯМ 11. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-46>

Гавловський Д. В.,
аспірант факультету журналістики
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ НАРАТИВІВ СТОСОВНО НАТО В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Вже багато років Україна протистоїть агресивним нападам ворога на передовій інформаційної війни. Активні дії проводяться не лише на військовому, а й на інформаційному фронті. Проти України ведеться повноцінна гібридна війна. Потужна пропагандистська кремлівська машина набрала неабияких обертів у створенні дезінформаційного впливу. Сьогодні Україна – чи не перша країна у світі, проти якої Росія веде сплановану багаторічну пропагандистську кампанію на фоні повномасштабних військових дій.

Загалом пропаганду можна визначити як зумисне фальшиве поширення викривленої інформації та фактів для впливу на масову аудиторію, її емоційний та психологічний стан, зміну суспільної думки в інтересах пропагандиста [1].

Пропаганда виявляється у новинах як спосіб сприйняття реальності. Р. Гоббс виділяє наступні засоби посилення сучасної пропаганди: фейкові новини; міс- та дезінформація; спонсорований контент; партизанські новини; теорія змов та псевдонауковий підхід; містифікація; сатиричні прийоми; меми; пародії; контент ботоферм, фабрик тролів; прийом «шкарпеткової ляльки» як чорної пропаганди з метою створення фейкового іміджу/характеру; проплачені урядом новини; помилки в матеріалах журналістів [2, 104].

Створюючи дієву механіку пропагандистських процесів країна-агресор активно використовує так звані симулятори, тобто інформаційні смисли, яких насправді не існує (так звані дезінформаційні меседжі «фашисти в Києві», «каральні батальйони», «війська НАТО в Україні» тощо). Ключовим завданням використання симуляторів

є заміна об'єктивних уявлень цільової аудиторії про характер конфлікту тими ідеями, що потрібні агресору [3].

Інформаційна агресія, мова ворожнечі притаманна сучасній проросійській пропагандистській комунікації під час російсько-української війни [5, 7]. На думку Д. Самігіна, «залякування є елементом терористичної стратегії. При цьому є прямі та непрямі жертви. Адже є насилля, а є похідний психологічний ефект від нього. Мета полягає не лише у впливі на безпосередню жертву, а й у формуванні відповідних моделей поведінки для всієї групи, зокрема й свідків через інформаційний вплив» [5].

Серед великої кількості наративів, які використовує країна-агресор можна виокремити цілу групу, пов'язану із пропагандою щодо North Atlantic Treaty Organization (NATO або НАТО). Один із них можна умовно назвати «Існує зовнішня загроза для Росії». Цей наратив спрямований на залякування НАТО, США та України та представлення їх агресорами, які мають на меті повернути силовим шляхом раніше захоплені Росією території. Основним завданням цього наративу також є виправдання військової агресії на території України. Міфологізація зовнішнього ворога потрібна країні-агресору для стабілізації ситуації на внутрішньому електоральному ринку, змінення інституту влади шляхом об'єднання населення перед зовнішньою загрозою. Окрім того, для Росії – це дієвий маніпулятивний інструмент на міжнародній та дипломатичній арені, він дозволяє переконувати інші країни у необхідності збільшення військових витрат і підвищення рівня бойової готовності.

Наступний наратив можна назвати «У війні винне НАТО». Росія невинно продовжує вже понад дев'ять років звинувачувати НАТО у подіях, які відбуваються на території України. В першу чергу це дозволяє країні-агресору відволікати увагу від власних військових злочинів в іншій суверенній державі. Росія намагається штучно створити враження, що Україна є підконтрольною НАТО, через що є загрозою для країни-агресора. Таким чином вони намагаються виправдати свої військові злочини. Задля цього також створюється образ НАТО як агресивного угруповання, яке має на меті захопити території РФ. Тобто даний наратив покликаний на об'єднання населення Росії проти вигаданої загрози з метою відволікання уваги в тому числі від внутрішніх кризових явищ.

Один з найпопулярніших в світі останніх подій є наратив «Росія воює з НАТО на території України». Він також покликаний підсилити негативні емоційні впливи щодо уявного зовнішнього ворога. Це необхідно для того, щоб змінити вектор недовіри, гніву та невдоволення власних громадян й направити його подалі від керівництва країни-агресора. Саме після початку успішних контрнаступальних дій з боку України цей дезінформаційний наратив знову актуалізувався

задля того, щоб пояснити внутрішній аудиторії країни-агресора поразки на полі бою. Пропагандисти підсилюють дію цього нарративу щоразу, коли у світовому інформаційному просторі з'являються повідомлення щодо постачання Україні зброї та отримання фінансової підтримки від західних партнерів.

Типовим проявом дезінформаційного впливу є нарратив «Україна – це лише представник НАТО й поле бою». Його використовують здебільшого задля підризу рівня довіри до української влади як серед внутрішнього електорального поля, так і серед зовнішньої аудиторії. Класична кремлівська тактика маніпулювання полягає у поширенні заяв про те, що Україна – агресивна держава, яка становить загрозу безпеці Росії. Ототожнюючи «агресивну Україну» з «агресивним НАТО» досягаються аналогічні з вищевказаними завданнями дезінформаційного впливу нарративів.

«Росія прагне миру в той час, коли НАТО постачає Україні далекобійну зброю» – нарратив, що має на меті створити позиціонування блоку НАТО як агресивного провокатора, в той час як Росія переслідує лише миротворчу місію. Зміна фокусів «з білого на чорне» є типовою класичною пропагандистською схемою, яка з часів гітлерівської Німеччини майже не змінила своєї суті, а лише набула нових модернізованих рис сьогодення.

«НАТО наживається на війні в Україні, тому штучно її затягує». Цей пропагандистський нарратив має на меті уникнути відповідальності за військові злочини Росії, переклавши вину на західний світ. Окрім того, він покликаний залучити до себе певну підтримку в Росії та серед її прихильників за кордоном, оскільки створює ілюзію захисту РФ від «ворожого НАТО». Загострення саме цієї риторики може збільшити антизахідні настрої і сприяти зміцненню позицій країни-агресора на міжнародній арені.

Для протидії цим пропагандистським нарративам важливо продовжувати забезпечувати інформаційну грамотність громадян, підкреслювати правдиву інформацію та факти, розголошувати дезінформацію, сприяти роботі незалежних медіа та виявляти спроби маніпуляції. Також важливо підтримувати Україну та інші країни, які впродовж конфлікту стикаються з агресією Росії, і висвітлювати права України на самовизначення та територіальну цілісність відповідно до міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Іваницька Б. Основні методи пропаганди в російському інтернет-ЗМІ pravda.ru. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Журналістські науки.* 2018. № 896. С. 54–58. URL: <http://science.lpnu.ua/uk/sjs/vsi-vypusky/zhurnalistskinauky/osnovni-metody-propagandy-v-rosiyskomu-internet-zmi-pravdaru>

2. Hobbs R. Mind Over Media: Propaganda Education for a Digital Age. New York. W. W. Norton & Company. 2020. 368 p.

3. Зозуля О. Фейк як інструмент інформаційної війни. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/feyk-yak-instrument-informaciyanoi-viyni.html> (дата звернення: 10.07.2020).

4. Melnykova-Kurhanova O. S. Transformation of propaganda communications in ukraine: a comparative aspect. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. Том 33. Вип. 6. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2022. С. 214–219.

5. Самигін Д. Про основні пропагандистські наративи, які Кремль просував протягом півроку повномасштабної війни. URL: <https://detector.media/withoutsection/article/202304/2022-08-29-proosnovni-propagandystski-naratyvy-yaki-kreml-prosuvav-protyagom-pivrokovnomasshtabnoi-viyni>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-47>

Головченко М. М.,

*старший викладач кафедри комп'ютерних
та інформаційних технологій*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Складовими інформаційного забезпечення сучасного підприємства є спершу створення, а надалі функціонування та оптимізація інформаційного фонду, систематизація та уніфікація документів, засоби формалізованого опису даних. Відповідно, організація інформаційного забезпечення здійснюється через упорядковану інформаційну базу, структурними елементами якої є нормативно-довідкові електронні документи, інформаційні повідомлення та інформаційні масиви. Зазнала змін після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року і нормативно-правова база, що регулює інформаційне забезпечення сучасного підприємства [3].

Також, у воєнний час змінилися й налаштування електронних інформаційних державних систем. Зокрема, відповідно до офіційно оприлюднених даних, система «електронної взаємодії (інтероперабельності) державних електронних інформаційних ресурсів України

«Трембіта» у першому кварталі 2022 року здійснила близько 300 млн транзакцій, з них майже 37 млн за період російського вторгнення з 24 лютого по 31 березня». Надалі, із звітів відомо, що з «моменту запуску в експлуатацію «Трембіта» провела понад 1,3 млрд транзакцій» [4].

Фахівцями був проаналізований вплив російської агресії на загальні показники функціонування системи «Трембіта» з 24 лютого по 31 березня 2022 року. За оприлюдненою інформацією, «у цей важкий період «Трембіта» працювала в майже звичайному режимі. Кількість активних вебсервісів становила 49, це майже 36% від усієї кількості за перший квартал поточного року. Активних електронних взаємодій між ЕІР у «Трембіті» за цей період було 68, що становить 27% від усієї кількості активних взаємодій за квартал. Транзакцій у «Трембіті» з 24 лютого по 31 березня відбулося 36 922 035, або 12% від загальної кількості транзакцій у першому кварталі 2022 року» [4].

Завдяки системі «Трембіта» державні підприємства та органи місцевого самоврядування мають «безпечні інформаційні міжвідомчі взаємодії через інтернет шляхом обміну електронними повідомленнями між їхніми інформаційними системами». Цьому сприяли й проєкт EU4DigitalUA за підтримки Європейського Союзу, який посилив захист «Трембіти» та українських державних реєстрів, які працюють у системі. Нині, учасниками системи є 169 органів державної влади та місцевого самоврядування (два долучилися за перший квартал 2022 року). До «Трембіти» підключено 70 електронних інформаційних ресурсів [4].

Система дозволяє передавати дані з різних державних реєстрів, що значно спростило надання державних послуг. Відповідно за інформацією, поданою на сайті eu4digitalua.eu, основу системи «Трембіта» «становить удосконалена естонська платформа обміну даними X-ROAD, яка є фундаментом естонського цифрового суспільства та була перероблена для потреб України завдяки допомозі проєктів Європейського Союзу. Самі ж проєкти почали розроблятися у 2020 році, остаточне завершення передбачається у 2024. Електронна взаємодія у системі «Трембіта» – це процес обміну даними між двома ЕІР через програмні комплекси отримувача (веклієнти) та постачальника (вебсервіси) [4].

Транзакція в системі «Трембіта» – це завершений цикл відправки електронного повідомлення-запиту від веклієнта до вебсервісу, його обробка вебсервісом, отримання веклієнтом електронного повідомлення-відповіді від вебсервісу з наступною його обробкою веклієнтом. Результати дослідження продемонстрували, що, окрім застосунку «ДІЯ», через систему «Трембіта» налаштовані, наприклад, Державний реєстр актів цивільного стану – Інформаційно-аналітична платформа електронної верифікації та моніторингу Міністерства

фінансів України (більше 18 млн транзакцій). Така «взаємодія забезпечує отримання відомостей щодо цивільного стану під час проведення верифікації соціальних виплат» [4].

Електронний реєстр лікарняних листів – Електронна система охорони здоров'я: понад 7 млн транзакцій. Ця взаємодія реалізує електронний сервіс «Електронні лікарняні». Реєстр Автоматизованої системи виконавчих проваджень – Реєстр Інформаційно-аналітичної платформи електронної верифікації та моніторингу: понад 7 млн транзакцій. Взаємодія забезпечує отримання відомостей щодо виконавчих проваджень під час проведення верифікації соціальних виплат. Реєстр територіальної громади міста Києва – Підсистема Реєстру територіальних громад Державної міграційної служби України: понад 2 млн транзакцій. У межах цієї взаємодії відбувається обмін інформацією про місце проживання між Реєстром територіальної громади міста Києва та Реєстром територіальної громади Державної міграційної служби України [4].

Отже, попри посилення хакерських атак на державні інформаційні ресурси з боку росії, вони, завдячуючи спільній та злагодженій роботі фахівців Міністерства цифрової трансформації, успішно функціонують та мають активні (попри деяку закриту інформацію) вебсервіси.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів: Положення про електронну взаємодію електронних інформаційних ресурсів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 р. № 606. *Офіційний вісник України*. 2016. № 73, ст. 2455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

2. Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/>

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015; редакція від 29.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

4. [Trembita.gov.ua](https://eu4digitalua.eu/news/trembita-gov-ua-zvit-za-1-j-kvartal-2022-roku/) – звіт за 1-й квартал 2022 року. Інтернет ресурс. URL: <https://eu4digitalua.eu/news/trembita-gov-ua-zvit-za-1-j-kvartal-2022-roku/>

Данькевич Ю. В.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТНОГО СУПРОВІДУ УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНИХ ТА ВСЕУКРАЇНСЬКИХ СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту, у тому числі й спортивного туризму, містяться у Законі України «Про фізичну культуру і спорт» [3]. Закон, із змінами, викликаними повномасштабною війною, є нормативно-правовим актом вищої юридичної сили, що у нашому випадку регулює «суспільні відносини у створенні умов для розвитку фізичної культури і спорту» [3]. Особливість документно-інформаційної спортивної комунікації окреслена у Статті 1 Закону де визначено: «єдиний календарний план фізкультурно-оздоровчих, спортивних заходів та спортивних змагань України – документ, у якому на відповідний рік визначаються організаційні та фінансові питання щодо забезпечення проведення відповідних заходів та який затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, у встановленому ним порядку» [3].

Доповнення, що були внесені у Постанови № 57 та № 194 обмежили участь у спортивних змагань ряду осіб. Саме тому, документний супровід учасників міжнародних та Всеукраїнських спортивних змагань зазнав ряд змін, пов'язаних із вимогами воєнного часу. Перш за все, була відрегульована нормативно-правова база, що регламентує перетинання державного кордону громадянами України, а саме: спортсменами, тренерами, суддями. Відповідно до Постанови № 615 від 20.05.2022 р. (далі – Постанова), пропуск спортсменів, які «включені до складу національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських видів спорту та видів спорту осіб з інвалідністю через державний кордон здійснюється уповноваженими службовими особами Держприкордонслужби за умови виконання правил перетину державного кордону України та наявності підтверджених документів щодо участі в офіційних міжнародних спортивних змаганнях та навчально-тренувальних зборах, що

проводяться за кордоном» [4]. Такі ж умови визначені й для тренерів, суддів та інші уповноважених фахівців.

На правовому рівні, підтверджувальними документами є рішення Міністерства молоді та спорту щодо «включення до складу учасників спортивного заходу». Також, у Постанові зазначено й кількість днів, коли вищепераховані особи можуть безперервно перебувати за кордоном. Цей термін на сьогодні становить «не більше 30 календарних днів з дня перетину державного кордону, але не менше строку проведення заходу, визначеного в Єдиному календарному плані фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України на відповідний рік» [4]. Надалі, у Постанові зазначено, що строк перебування за кордоном може бути збільшений у випадку, коли «зазначені особи братимуть участь в іншому спортивному заході в іншій країні, визначеній Єдиним календарним планом фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України на відповідний рік, який починається протягом 10 робочих днів з дня завершення попереднього спортивного заходу» [5].

Одним із головних документів, що дозволяє перетнути кордон є лист, що надається Державною прикордонною службою виключно за «попереднім зверненням (заявою) відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, що містить вичерпний перелік осіб, які беруть участь у спортивному заході та/або спортивному змаганні, та строк його проведення» [1]. Запит (лист) складається в електронній (паперовій) формі має містити обов'язкові реквізити: звернення до Голови державної прикордонної служби України, прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання (місце перебування), реквізити документа, що посвідчує особу, яка подає звернення (запит) (для фізичної особи-заявника), а у разі звернення представника фізичної особи – за наявності письмової згоди від особи стосовно якої запитується інформація.

Необхідно наголосити, що у випадку, коли документний супровід учасників міжнародних та Всеукраїнських спортивних змагань в умовах воєнного стану не буде відповідати вимогам, то дозвіл перетину кордону отриманий не буде, підставою для цього є рішення про відмову у перетинанні державного кордону, що оформляється у двох примірниках. Один примірник рішення про відмову у перетинанні державного кордону видається особі, яка підтверджує своїм підписом на кожному примірнику факт отримання такого рішення. У разі відмови особи підписати рішення про це складається акт.

Отже, своєчасний та правильний документний супровід учасників міжнародних та Всеукраїнських спортивних змагань в умовах воєнного стану є підставою для перетину державного кордону.

Список використаних джерел:

1. Державна прикордонна служба України. Заява стосовно перетинання особою державного кордону. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/Zayava-stosovno-peretinannya-osoboyu-derzhavnogo-kordonu/>
2. Закон України «Про прикордонний контроль» редакція від 23.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text>
3. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» редакція від 03.09.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
4. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 і від 3 березня 2022 р. № 194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615-2022-%D0%BF#Text>
5. Про затвердження Положення про порядок організації і проведення офіційних спортивних змагань і навчально-тренувальних зборів та порядок матеріального забезпечення їх учасників редакція від 20.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0264-18#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-49>

Свєшкін О. І.,

старший науковий співробітник

Державного науково-дослідного інституту авіації

м. Київ, Україна

ВПЛИВ ЗАГРОЗ ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ НА ПРОЦЕС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЮ АВАЦІЙНОЮ ТЕХНІКОЮ СИСТЕМИ ОЗБРОЄННЯ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Одним із провідних засобів для отримання швидкого успіху під час здійснення воєнних дій є ефективне застосування військової авіаційної техніки. Значну роль у захисті держави та підтримці Збройних Сил України відіграють підприємства, діяльність яких спрямована на розроблення та виробництво, ремонт, модернізацію, освоєння військової авіаційної техніки та інше.

Відповідно до положень Стратегії забезпечення державної безпеки загрозами державній безпеці є явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити захисність державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу й інших життєво важливих національних інтересів [1].

Сфера оборони України, до якої відноситься і процес забезпечення військовою авіаційною технікою, є об'єктом забезпечення державної

безпеки України, що в сучасних умовах знаходиться під впливом загроз державній безпеці. Особливо деструктивний вплив становлять загрози, пов'язані з здійсненням кібератак з боку російської федерації, порушенням норм міжнародного права і свободи людини і громадянина на тимчасово окупованих територіях України, проведенням деструктивної пропаганди як ззовні, так і всередині України, що провокує конфлікти та підриває суспільну єдність. Небезпеку становлять також намагання суб'єктів розвідувально-підривної діяльності отримати доступ до відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, а також іншої інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законодавством, зокрема передових технологій та розробок, що здійснюються в оборонно-промисловому комплексі, економічній та науково-технічній сферах.

Недостатня ефективність державних органів, непослідовність та незавершеність реформ складових сил безпеки, недосконалість механізмів правового, організаційного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення процесу розвитку системи забезпечення державної безпеки підвищують уразливість держави до загроз і знижують ефективність заходів із протидії таким загрозам. Значно ускладнює забезпечення достатніх обсягів виробництва та закупівлі сучасних зразків озброєння й спеціальної техніки, зокрема військової авіаційної техніки, обмеженість держави у фінансових ресурсах. Встановлення контролю з боку олігархічних кіл над стратегічними підприємствами та галузями національної економіки, у тому числі через вплив на політичні інститути та процеси.

Низка підприємств України отримує велику кількість замовлень від держави для забезпечення потреб Збройних Сил України, відповідно їхні основні проблеми концентруються в дуже швидкому масштабуванні всіх внутрішніх процесів, розроблення, виробництва, виконанні ремонту, модернізації, залученні людських ресурсів і організації безпечної логістики.

Центром ресурсоефективного та чистого виробництва, виконанням ремонту, модернізації військової авіаційної техніки за результатами проведеного опитування вітчизняних підприємств щодо реального стану їх діяльності виявлено ряд загроз, що мають вплив на їх діяльність. Переважна більшість опитаних (майже 76%) виділяють такі загрози ефективній роботі: перебої з постачанням сировини та матеріалів, проблеми з використанням електричної енергії (20,83%), природного газу, з водопостачанням та водовідведенням (11,1%). Проблеми щодо ефективного використання ресурсів посідають друге місце після проблем із постачанням. При анкетуванні було запропоновано запитання стосовно наявності стратегії щодо ефективного використання виробничих та ремонтних ресурсів під час

війни. Більшість підприємств (56,3%) не мають такої стратегії (хоча б неформальної), а 19,7% потребують допомоги у її розробці. Потребу у додаткових зовнішніх інвестиціях для ремонту, заміни (модернізації) обладнання з метою перепрофілювання чи зміни асортименту продукції мають 71,4% з опитуваних підприємств. Щодо наявності фінансових ресурсів для переходу на використання відновлюваних джерел енергії, то негативну відповідь і потребу у фінансовій підтримці зазначили 53,5% підприємств. Тільки близько 10% на сьогодні мають ресурси для освоєння відновлювальних джерел енергії або ж це вже роблять [2].

Під час війни багато підприємств отримали пошкодження, що також становлять загрози їхній ефективній діяльності. Вчений С. Іванов у своїй монографії виділяє такі негативні фактори, що становлять загрози:

- пошкодження складських приміщень, виробничих цехів, електромереж, газо- та нафтопроводів, водних систем та іншої інфраструктури, що забезпечує діяльність підприємств;

- проблеми з поставками сировини чи ресурсів для виробництва або збуту, виконання ремонту, модернізації, відсутність попиту, закриття чи дисфункція ринків, на яких вело торгівлю підприємство;

- зруйнування самого підприємства, його головного офісу, виробничих приміщень, ключових будівель чи споруд;

- пошкодження інфраструктури на регіональному рівні, зруйнування залізничного, автомобільного, річкового чи морського сполучень, мостів, трубопроводів;

- захоплення, мінування, привласнення, евакуація, утилізація, консервація, розкрадання підприємства;

- втрата людських ресурсів, вимушена евакуація населення, переїзд працівників в інші регіони чи навіть закордон;

- вимушене призупинення роботи підприємств, товари чи послуги або сам процес виробництва яких становить загрозу техногенної катастрофи за умови втручання чи пошкодження;

- недоотримання альтернативних доходів, значні витрати на відновлення роботи, на забезпечення працівників, зміну місця розташування підприємства, збитки;

- недоотримання державної підтримки та дотацій, державних замовлень, оформлення державно-приватного партнерства (якщо такі могли бути здійснені);

- втрата газо- та нафтодобувних територій і необхідної для цього інфраструктури;

- втрата територій агропромислового комплексу, сільськогосподарських полів, угідь, пасовищ, лісів;

- втрата техніки та рухомого майна підприємства [3].

Таким чином, на процес забезпечення військовою авіаційною технікою Збройних Сил України впливають загрози, пов'язані

з здійсненням кібератак з боку російської федерації, проведенням деструктивної зовнішньої і внутрішньої пропаганди, намагання суб'єктів розвідувально-підривної діяльності отримати доступ до відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, а також іншої інформації з обмеженим доступом та інше.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року "Про Стратегію забезпечення державної безпеки". Президент України. Указ. 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#n5> (дата звернення: 20.09.2023).

2. Діяльність вітчизняних підприємств під час війни в Україні: дослідження реального стану та потреб (липень 2022). К. : Центр ресурсоефективного та чистого виробництва, 2022. 23 с. URL: http://www.recpc.org/wp-content/uploads/2022/11/National_businesses_during-war_2022.pdf (дата звернення: 20.09.2023).

3. Іванов С. Вплив збройного конфлікту (війни, бойових дій) на вартість підприємства : монографія. Дніпропетровськ : Маков., 2015. 179 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-355-5-50>

Sardarian K. H.,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Visiting researcher at the Department of Literary Studies
Uppsala University, Sweden*

Sardarian D. A.,

*Student
Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

THREATS TO INFORMATION SECURITY IN WARTIME

Currently, ensuring information security is especially important. Hybrid methods of conducting modern wars are aimed at creating information chaos on enemy territory. For this purpose, the targeted work of the media and hacker attacks on especially important security systems of the enemy state are used. Therefore, today information warfare or cyberwar is a real threat.

Information has value, namely the degree of protection against criminal attempts and attacks is highly valued. Since information security is a guarantee of the security of the state itself. Protecting information resources in the modern world is a priority task for cybersecurity specialists.

There are two types of sources of information threats: internal and external. Internal sources of information threats create tension in the socio-political life of the country and destabilize the situation. Destabilization is created artificially. This provokes conflicts within society. Chaos and unrest are provoked by specially targeted information influence. Such actions are serious threats. Therefore, today it is especially important to provide preventive psychological support to the population.

Falsification of facts and the introduction of false information are used by opponents to increase social tension and incite conflicts within society and are also a threat to information security.

In addition, technical components should be mentioned among the threats to information security. These are information systems and management systems.

Technical threats can be of a different nature, including: intentional damage to information systems, theft of information, and negligence of employees in their duties. To minimize these above-mentioned risks, protection measures should be strictly followed: train personnel and bear responsibility, comply with requirements related to data protection, and also increase the reliability and security of control systems.

External information threats are diverse. Information and psychological measures are often used. The real threat is the use of information attacks. Cybersecurity experts name a large number of types of psychological weapons. It is known that the strategic enemy has specially trained departments for targeted information and psychological influence. To counter propaganda, not only journalists, but also the population must be prepared and media literate in order to distinguish and identify threats of psychological influence.

We will mention social networks as a separate point, which are a serious problem for the security of the country, society and the individual. Often on social networks, media literate people share strategically important information. By doing this they cause irreparable damage. There are many examples of this. Therefore, preventive work with the population should be carried out more often with an explanation not to transmit or publish photos and information about important strategic points of the infrastructure.

For example, sending messages to mobile numbers of Ukrainian operators is very useful in this sense. Text of the message: "The Security Service of Ukraine informs! Strictly follow safety precautions when announcing the "Air Raid" signal. Do not take photographs, shoot videos or publish the movement of military equipment of the Ukrainian Military

Forces and their locations! Report discovered explosive devices, abandoned military equipment..." [personal archive].

Illiterate use, disclosure, publication of such information on social networks (we often see this) to attract attention to one's own person can cost the lives of civilians, and important infrastructure facilities also suffer. It is important to note that after several precedents of similar publications by fellow citizens who unknowingly, due to information illiteracy, caused harm, the services engaged in educational work and notified fellow citizens of responsibility. As a result, the number of thoughtless publications has decreased significantly.

Also, a threat to information security is posed by internal enemies who specialize in collecting information for the enemy side. For example, already this month the Security Service of Ukraine discovered the attackers and prevented their crime. The attackers photographed strategically important infrastructure facilities in Kyiv and planned to transfer information to the enemy. The so-called "home" videos of numerous bloggers also pose a threat to information security. In addition, media funds work with journalists on countering disinformation.

On March 26, 2022, President of Ukraine Vladimir Zelensky signed a law establishing criminal liability for unauthorized dissemination of information about the movement or location of the Armed Forces of Ukraine. The law also focuses the attention of the media on their obligation to comply with the requirements of the new law.

The law amends the Criminal and Criminal Procedure Code of Ukraine to ensure counteraction to the unauthorized dissemination of information about the direction, movement of international military assistance to Ukraine, movement, movement or deployment of the Military Forces of Ukraine or other military formations, committed under conditions of martial law or a state of emergency.

According to the new law, it is prohibited to publish videos and photos with the following content:

- trajectory and location of missile impact;
- names of streets, transport stops, shops, factories, etc.;
- relocation of Ukrainian military and military facilities;
- work of Ukrainian air defense;
- location of shelling or projectile impact;
- address, visual reference information or battle coordinates;
- license plate numbers of cars and armored vehicles;
- names of victims or dead (except for official data).

Violation of these requirements is subject to criminal liability – imprisonment from 3 to 12 years.

If information about the direction of movement or movement of weapons and ammunition on the territory of Ukraine was not publicly available by the Ministry of Defense, or in official sources of the relevant structures

of partner countries, reporting by individuals about their location or movement will be punishable by imprisonment from 3 to 5 years.

For the dissemination of information about the movement and location of the Military Forces of Ukraine, if it is possible to identify them on the ground, punishment is provided in the form of imprisonment from 5 to 8 years.

The greatest punishment is provided for the publication of such information for selfish reasons or by prior conspiracy or for the purpose of providing such information to an aggressor country – imprisonment for a term of 8 to 12 years [2].

Preventing threats to information security is not only the task of the state, but also the task of representatives of civil society as a whole and each individual.

Bibliography:

1. Конфіденційна інформація. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F

2. Набув чинності закон про відповідальність за розголошення інформації, що може зашкодити країні під час війни. URL: <https://www.nrada.gov.ua/nabuv-chynnosti-zakon-pro-vidpovidalnist-za-rozgoloshennya-informatsiyi-shho-mozhe-zashkodyty-krayini-pid-chas-vijny/>

3. Національна рада проведе круглий стіл для медіа щодо запобігання проявам мови ворожнечі й дискримінації осіб за різними ознаками. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/>

Скаленко О. К.,

*доктор філософії, академік МА інформатизації при ООН,
член Асоціації футурологів ФТ,
глобальносистемний дослідник Таврійського національного
університету імені В. І. Вернадського,
президент МФ «Єднання»
м. Київ, Україна*

НООСФЕРНИЙ КОМПЛЕКС ЧИННИКІВ ГЛОБАЛЬНОСИСТЕМНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ХХІ: ІНФОРМАЦІЯ+ІНТЕЛЕКТ+ІННОВАЦІЇ

Піднявший меч – від меча й загине.
Глобальносистемний висновок

Сьогоденне життя людства своєю очевидністю чітко демонструє не тільки *глобальносистемну кризу трансінформаційного цивілізаційного процесу*, а й трагічні її наслідки у вигляді *занепаду міжлюдських відносин, способів господарювання і міжнаціональних стосунків*, здебільшого як вже можна так сказати, *шляхом неконтрольованих, майже стихійно виникаючих гібридних воєн*. Глобальносистемно вважаючи себе *учасником інформаційного фронту*, на якому не тільки кілометри, а й кубокілометри життєво важливого простору, включно з усією *соціально-психологічною сферою*, а також враховуючи уже імперативно пануючу в світі-ХХІ *суть транспсихоінформаційну глобалізацію*, представляю науково інноваційне бачення ключового терміна *«інформація»*. А

заради принципу науково-історичної справедливості, попереднім чином робимо висновок, що приведений нижче матеріал – цитування з Інтернет-Вікіпедії є цілком допустимим щодо адекватності відносно реально уже глобалізованого, але *небезпечно кризового* життя людства. А *головною метою* цієї праці є пошук *фундаментальних чинників як можливостей поступу антикризової цивілізації*.

“Згідно з сучасними уявленнями, інформація вважається нематеріальною, а те, що міститься в структурі об'єктів, прийнято називати *даними*. На найфундаментальнішому рівні інформація стосується інтерпретації того, що можна відчутти. Можна сказати, що будь-який природний процес, який не є повністю випадковим, і будь-який спостережуваний об'єкт чи явище у будь-якому середовищі передають певну кількість інформації. Інформація – це не знання саме по собі, а значення, яке можна отримати з представлення через

інтерпретацію... Сам термін «інформація» байдужий до істинності вмісту. Інформація може бути правдивою, хибною або відвертою брехнею... Інформація може бути товаром, тобто купуватися й продаватися як будь-який інший товар...

На початку ХХІ ст. інформація посідає дедалі значніше місце в житті людини як члена суспільства. Засоби масової інформації поширюють її, інформаційні технології переймаються її обробкою. Висувається ідея інформаційного суспільства... Основою такого суспільства було б виробництво й споживання не товарів і послуг, а інформації...

Слово «інформація» походить від середньо-французького *enformacion/informacion/information* – «кримінальне розслідування» та його етимона, лат. *informatiō(n)*, яке має декілька значень... З середини ХХ століття термін «інформація» широко використовується в різних галузях науки та в повсякденному житті. Поняття інформації розглядалося ще античними філософами – старогрецькі мислителі багато розмірковували про форму і про знання, але не про спосіб існування знання та про його передачу. Аналогічно, емпірики Нового часу вважали, що ми отримуємо відомості про світ через відчуття, але ще не намагалися знайти кількісну характеристику для цих відомостей... У сучасному світі інформація є одним з найважливіших ресурсів і, водночас, однією з рушійних сил розвитку людського суспільства». Однак, якщо **інформація – це не матерія і не енергія**, то що ж це за диво-звір такий?

Таким чином, ми тут вже досить близько підійшли до *іноваційного висновку про глобальносистемний корінь* терміна **“інформація”**. По-суті: *ін-формація* – це абстрактне відображення *формацій* як *об'єктів* пізнання дійсного світу: **явищ, властивостей та закономірностей природно об'єктивно існуючого матеріально-енергетичного світу**. Додамо, що приставка ІН тут свідчить про те, що об'єкт пізнання в терміні *інформація* уже втратив свій реальний зміст і є лише якісно тим чи іншим відображенням *дійсності*. Але уважно, науково й глобальносистемно розглянемо: **для чого інформація потрібна людям?**

Глобальносистемні виміри поняття інформатизація світу-ХХІ

Згідно з розробленою автором глобальносистемною методологією науково-практичних досліджень питання соціально-економічного життя розглядаються тут через *призму-структуру* реально існуючого всесвітньо-історичного процесу *«Людина, екосфера (екологія і економіка) та інформатизація світу»*. А задля бажаного скорочення обсягу даного наукового матеріалу, нагадую про реальну можливість ознайомлення в Інтернеті за авторськими назвами з наступними, сутнісно пов'язаними з цією тематикою працями: *«Цивілізація-ХХІ: Глобальний наступ рятівної антикризової ноосфери»*; *«Глобальна*

трансінформаційна основа ноосферного процесу»; «Трансінформаційна глобалістика світу ХХІ ст.»; «Глобалістика трансінформаційної цивілізації»; «Глобальна система науково-інформаційних знань як історична пам'ять і ресурс цивілізаційного поступу людства»; «Сучасність і футурологія інформаційної цивілізації»; «Глобально-системна криза трансінформаційної цивілізації»; «Ключові виклики і алгоритми розвитку світу ХХІ: історичний матеріалізм чи глобально-системна методологія»; «Глобальні резерви поступу: інформація+інтелект+інновації» та сотні інших авторських наукових праць, що по змістовній суті та гостроактуальною світ-пріоритетною новизною ведуть до українського Нобеля.

Відтак, сьогодні нам вже можна чітко представити, що інформація є ідеально об'єктивним, у функціональному плані гуманітарно-соціальним феноменом або сутністю сучасної людини – **людини активно-творчої, людини морально-право-свідомої, людини соціально-економічної**. І зрештою, *інформація* – це надмогутній важіль й ресурс становлення і вдосконалення людини розумної, людини духовної, а також людини **всебічно безпечно** *поступу* в процесах її саморозвитку та само-вдосконалення за специфічних умов сучасності-ХХІ: *гібридних психо-кібер-техно-інформаційних воєн і глобального імперативного наступу ноосфери*.

Для системного затвердження викладеного, ієрархічно конкретніше розглянемо об'єктивно – природну закономірність та пріоритети глобально функціонального впливу чинників в методологічно і праксеологічно повних системах соціально-економічної діяльності й цивілізаційного розвитку. І саме для цього ще раз треба зафіксувати реально, глобально й системно взаємодіючу структуру чинників всесвітньо-історичного процесу саме в реальних умовах об'єктивно існуючого природного середовища в указаному складі: **людина, екосфера (екологія+економіка) та інформатизація світу**. Адже в цій роботі коротко, але на фундаментальному рівні показано, що саме **інформаційно-цільові знання як стратегічний соціально-економічний ресурс глобальносистемного впливу є пріоритетною головною складовою системи національної безпеки кожної держави**.

Таким чином, теоретичними і практично-концептуальними дослідженнями автора встановлено, що у всезагальносистемному вимірі механізм економічної діяльності і соціального розвитку принципово базується та може ефективно і безпечно функціонувати на трьох об'єктивно й пріоритетно необхідних та глобальносистемно впливових, отже, стратегічно вирішальних основах: а) **інформаційний**, яка є *глобально єдиною ідеальною основою – ресурсом* мислення та цілепокладальної людської діяльності; б) **інтелектуальний**, яка є *глобально єдиним*, але вже суть *трансінформаційним* ресурсом – рушієм активно творчої праці в її *мікропроцесуальному* визначенні;

в) *інноваційній*, яка є “кінцевим” цілепокладальним ресурсом, що завершує комплекс по-суті “*трансідеальних*”, але суть пріоритетно вирішальних ресурсів в процесі досягнення ефективної результативності активнотворчої соціально-економічної діяльності уже *транс-технологічним*, тобто *hi tech макропроцесуальним* шляхом. В цьому і полягає основна сутність *глобальносистемної методології безпечного життя*.

Однак, як і всякий, зроблений у "співавторстві" з природою людський «винахід», інформація може виявити і *негативи*. Будучи фактично глибинно *сутнісним змістом людської могутності, основою і субстратом* цілепокладальної діяльності, інформація може породжувати відповідно могутні антигуманні наслідки і навіть глобальні соціальні катастрофи. Отже, *інформація – це двосічний меч*. Скажімо, без ножа не можна уявити собі цивілізованого життя, але скільки злочинів скоєно з його допомогою? Уся військова техніка побудована на базі функціонально-життєво необхідної інформації, але служить також для вбивства. Таким чином, інформація може породжувати негативні явища тільки завдяки суб'єктивній діяльності, будучи сама для цього лише об'єктивною основою. Як же все це розуміти? Річ у тому, що це *системно найскладніше питання в житті людства*, яке на нашу думку, є сутністю навіть біблійних історій.

Які ж конкретно причини породжують *«інформаційні негативи»*? По-перше, вже в процесі свого породження інформація може мати і має різний рівень *об'єктивності й достовірності*. По-друге, інформація сама собою принципово може бути тільки *відносно істинною*, тому що вона – лише відокремлений від реального об'єкта – носія його відтінків. По-третє, *інформацію можуть викривлювати методи та засоби її фіксації на носіях, а також способи оброблення, передачі та сприймання* використовувачем. По-четверте, *існує і навмисне, свідомо-суб'єктивне викривлення та спотворення інформації з метою дезорієнтації її споживача*. І нарешті, по-п'яте, інформація може втрачати рівень своєї об'єктивності та достовірності за рахунок *надмірної абстракції*, наприклад, у суспільних науках, де мають місце подвійний, потрійний і більше ступенів абстракції, а також інші *схоластичні* явища в політичному та соціо-культурно-економічному житті.

Однак, будучи *абсолютно ідеальним феноменом та підкоряючись лише компетентній людській волі*, інформаційні знання мають фундаментальну властивість вільно, без традиційних перешкод і обмежень використовуватися в усій соціоекономічній сфері. Ця специфічна властивість *інформації* очевидно і особливо впливово проявилася в наше століття супервисоких електронних й інтернетівських технологій з їх мобільно надшвидкісними носіями інформації.

Саме тому феномен глобалізації постав світу так імперативно і так невідворотно. В першу чергу в соціально-економічних процесах, де наприклад фінансово-грошова сфера, яка вона є по суті лише практично опосередковуючою, товарно-еквівалентною, інформаційно-ідеально-доцільно спеціалізованою підсистемою у всесвітній науково-інформаційній системі, але є *економічно супервигідною*. **Та найбільш ефективним та безпечним цей ресурс, як ми вважаємо, принципово може бути тільки в ноосферному суспільстві.**

Отже, глобальносистемним чином нами визначено, з чого треба починати на нашому непростому шляху людської діяльності, але вже в умовах суть практично й історично функціонуючої глобальної суперсистеми: **«людина, екосфера (екологія і економіка) та інформатизація світу»**. А конкретніше: треба починати з *абсолютно глобалізуючого фактора*, тобто з природно закономірного, хоч по-суті й *ідеального*, але *завжди, у всьому і всюди як пріоритетно, стратегічно і оперативно вирішального чинника, а саме з ресурсу цілеформуючих інформаційних знань*. Усі інші дії вже можуть бути доцільними й ефективними. *А усякий прогрес в інформаційно помилковій системі неминуче, і найчастіше раптово, призводить до великого регресу*. І саме в цьому, як уже стало зовсім очевидно, полягає негатив вже популярно відомої і глибинно дослідженої нами **«нетократії»**.

Висновки: сутність і корінь даної Концепції трансінформаційної НООСФЕРИ полягає в кардинальному піднятті якості науки як соціального інституту – виробника ресурсу духовно збагачених інформаційних знань, здатних цивілізаційно довести людей і світове суспільство до ноосферно досконалого modus vivendi. А для України ця Концепція може бути єдино рятівною як суть Національна ідея. Адже для людства настав синергетичний момент істини виявити своє призначення, свої природно законні можливості та здатності їх реалізації в міжнародній лабораторії ноосферного життя.

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

II МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ ТАВРІЙСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ДО 105-Ї РІЧНИЦІ
ВІД ЗАСНУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТУ

17–18 жовтня 2023 року

м. Київ, Україна

Підписано до друку 20.10.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 11,16. Тираж 100. Замовлення № 0224-006.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1

87-100, м. Торунь, вул. Лубічка, 44

Телефон: +38 (050) 658 08 23

Е-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6423 від 04.10.2018 р.